

1.106

ΥΠΟ ΤΗΝ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΝ ΤΗΣ Α. Μ. ΤΗΣ ΒΑΣΙΛΙΣΣΗΣ
ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΠΡΟΣ ΔΙΑΔΟΣΙΝ ΩΦΕΛΙΜΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ
ΣΩΜΑΤΕΙΟΝ ΑΝΕΓΝΩΡΙΣΜΕΝΟΝ

6 6

ΑΔΑΜΑΝΤΙΟΥ ΚΟΡΑΗ

ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ

ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΠΡΩΤΟΨΑΛΤΗΝ

(ΚΑΤ' ΕΚΛΟΓΗΝ)

ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΠΩΛΗΣΙΣ

ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ΙΩ. Ν. ΣΙΔΕΡΗ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΔΡΑΧ. 1.65

ΝΕΑ ΒΙΒΛΙΑ

Ζωή μου	Δ. ΒΙΚΕΛΑ	Δρ.	2.50
Μέλλοντες Στρατιῶται	Μ. ΠΑΟΥΣΕΛΛ	»	0.80
Ἀγωγή	Ε. ΣΠΕΝΣΕΡ	»	1.50
Χημικὰ Διπάσματα	Ρ. ΔΗΜΗΤΡΙΑΔΟΥ	»	0.60
ῥοι καὶ Δοαὶ τῆς Εὐρώπης	Γ. ΣΩΤΗΡΙΑΔΟΥ	»	0.80
τιστολαὶ πρὸς Πρωτοψάλτην	Α. ΚΟΡΑΗ	»	0.60
όνες Ἀρχ. Ἑλλην. Ἱστορίας	ΜΕΤΑ ΚΕΙΜΕΝΟΥ	»	1.00
Βυζάντιον καὶ Βυζαντινὸς			
λιτισμὸς τεύχη τρία	ΕΣΣΕΛΙΓΓ	»	2.20
γκόλπιον τῶν Νέων τεύχ. Α'	Α. ΒΕΝΕΔΕΤΤΗ	»	0.80
γκόλπιον τῶν Νέων » Β'	Α. ΒΕΝΕΔΕΤΤΗ	»	0.60
νῶμαι	ΑΔ. ΚΟΡΑΗ	»	0.50
τρατιωτικὰ Διηγήματα	Ε. ΔΕ-ΑΜΙΤΣΗ	»	0.80
ὰ πρῶτα Βήματα τῆς Ἀν-			
ωπότητος	Α. ΚΟΥΡΤΙΑΔΟΥ	»	0.80
ολεμικὰ Διηγήματα	(ΒΡΑΒΕΥΘΕΝΤΑ)	»	0.80
Ἡ Βυζαντινὴ Θεσσαλονίκη	Α. ΑΔΑΜΑΝΤΙΟΥ	»	1.00
ύο ἐχθροὶ τοῦ Ἀνθρώπου			
ζώνωπες—Μνῆαι)	Ν. ΑΠΟΣΤΟΛΙΑΔΟΥ	»	0.60
Ἡ Ἀρχαία Ἑλληνικὴ Ποίησις	Σ. Κ. Σ.	»	0.60
Ἐκ τῶν ποιητικῶν βιβλίων			
ς Παλαιᾶς Διαθήκης	Δ. Σ. ΜΠΑΛΑΝΟΥ	»	0.60
ύντομος Ἱστορία τῆς Ἑλλη-			
κῆς Γλώσσης	Γ. Ν. ΧΑΤΖΙΔΑΚΙ	»	0.90
ὸ Ἄγιον Ὄρος	Γ. ΣΩΤΗΡΙΟΥ	»	1.00
Ἀνέκδοτα τοῦ Πλουτάρχου	Χ. ΑΝΝΙΝΟΥ	»	0.90
Ἱαργαριτάρια καὶ Γουναρικά.	Ν. ΑΠΟΣΤΟΛΙΑΔΟΥ	»	0.70
Ἡ Ἁγία Σοφία	Γ. ΣΩΤΗΡΙΟΥ	»	1.00

Ἡ νέα βιβλία τοῦ Συλλόγου εξακολουθοῦν ἐκδιδόμενα καὶ πωλοῦν-
 τὰ κυριώτερα βιβλιοπωλεῖα τοῦ ἐσωτερικοῦ καὶ ἐξωτερικοῦ.
 ἀστέλλονται ἐλεύθερα ταχυδρομικῶν ἐξόδων. Διὰ τὸ ἐξωτερικὸν
 ε 15 ο) ἐπὶ τῆς τιμῆς ἐκάστου.

1917 +

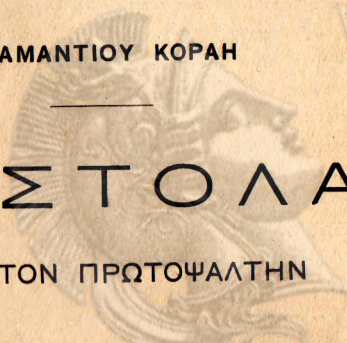
ΑΔΑΜΑΝΤΙΟΥ ΚΟΡΑΗ

ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ

ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΠΡΩΤΟΨΑΛΤΗΝ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΑΝ

ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΠΡΟΣ ΔΙΑΔΟΣΙΝ ΩΦΕΛΙΜΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ

ΝΕΑ ΒΙΒΛΙΑ

1. Ἡ Ζωή μου	Δ. ΒΙΚΕΛΑ	(τυπούται)
2. Οἱ Μέλλοντες Στρατιῶται	Μ. ΠΑΟΥΕΛ	Δρ. 0.80
3. Ἡ Ἀγωγή	Ε. ΣΠΕΝΣΕΡ	„ 1.50
4. Τὰ Χημικὰ Διπλάσματα	Ρ. ΔΗΜΗΤΡΙΑΔΟΥ	„ 0.60
5. Χῶραι καὶ Λαοὶ τῆς Εὐρώπης ..	Γ. ΣΩΤΗΡΙΑΔΟΥ	(τυπούται)
6. Ἐπιστολαὶ πρὸς Πρωτομάλτην ..	Α. ΚΟΡΑΗ	Δρ. 1.65
7. Εἰκόνες Ἀρχ. Ἑλλην. Ἱστορίας ..	ΜΕΤΑ ΚΕΙΜΕΝΟΥ	(τυπούται)
8-10. Βυζάντιον καὶ Βυζαντινὸς πολιτισμὸς τεύχη τρία	ΕΣΣΕΛΙΓΓ	Δρ. 2.20
11. Ἐγκόλπιον τῶν Νέων τευχ. Α' ..	Α. ΒΕΝΕΔΕΤΤΗ	„ 0.80
12. Ἐγκόλπιον τῶν Νέων „ Β' ..	Α. ΒΕΝΕΔΕΤΤΗ	„ 0.60
13. Γινῶμαι	ΑΔ. ΚΟΡΑΗ	„ 0.50
14. Στρατιωτικὰ Διηγήματα	Ε. ΔΕ - ΑΜΙΤΣΗ	„ 0.80
15. Τὰ πρῶτα Βήματα τῆς Ἀνθρωπότητος	Α. ΚΟΥΡΤΙΔΟΥ	„ 0.80
16. Πολεμικὰ Διηγήματα	(ΒΡΑΒΕΥΘΕΝΤΑ)	„ 0.80
17. Ἡ Βυζαντινὴ Θεσσαλονίκη	Α. ΑΔΑΜΑΝΤΙΟΥ	„ 1.—
18. Δύο ἐχθροὶ τοῦ Ἀνθρώπου (Κόνοπες - Μύται)	Ν. ΑΠΟΣΤΟΛΙΔΟΥ	„ 0.60
19. Ἡ Ἀρχαία Ἑλληνικὴ Ποίσις ..	Σ. Κ. Σ.	„ 0.60
20. Ἐκ τῶν ποιητικῶν βιβλίων τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης	Δ. Σ. ΜΠΑΛΑΝΟΥ	„ 0.60
21. Σύντομος Ἱστορία τῆς Ἑλληνικῆς Γλώσσης	Γ. Ν. ΧΑΤΖΙΔΑΚΙ	„ 0.90
22. Τὸ Ἅγιον Ὅρος	Γ. ΣΩΤΗΡΙΟΥ	„ 2.75
23. Ἀνέκδοτα τοῦ Πλουτάρχου Α' ..	Χ. ΑΝΝΙΝΟΥ	„ 0.90
24. Μαργαριτάρια καὶ Γονναρικὰ ...	Ν. ΑΠΟΣΤΟΛΙΔΟΥ	„ 0.70
25. Ἡ Ἁγία Σοφία	Γ. ΣΩΤΗΡΙΟΥ	„ 2.25
26. Ἡ Μεγ. Ἑβδομάς καὶ τὸ Πάσχα	Δ. Σ. ΜΠΑΛΑΝΟΥ	„ 0.75
27. Ἀστέρες	Δ. ΑΙΓΙΝΗΤΟΥ	„ 1.65
28. Ἀξιώσεις Ἐργασίας - Κεφαλαίου .	Κ. ΔΟΣΙΟΥ	„ 2.—
29. Μετέωρα	Δ. ΑΙΓΙΝΗΤΟΥ	„ 3.40
30. Ἀνέκδοτα τοῦ Πλουτάρχου Β' ..	Χ. ΑΝΝΙΝΟΥ	(τυπούται)

² Αποστέλλονται ἐλεύθερα ταχυδρομικῶν ἐξόδων. Διὰ τὸ ἐξωτερικὸν προσθέσατε 25 % ἐπὶ τῆς τιμῆς ἐκάστου.

ΥΠΟ ΤΗΝ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΝ ΤΗΣ Α. Μ. ΤΗΣ ΒΑΣΙΛΙΣΣΗΣ
ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΠΡΟΣ ΔΙΑΔΟΣΙΝ ΩΦΕΛΙΜΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ
ΣΩΜΑΤΕΙΟΝ ΑΝΕΓΝΩΡΙΣΜΕΝΟΝ

6

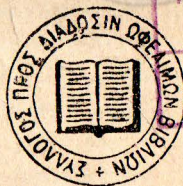
6

ΑΔΑΜΑΝΤΙΟΥ ΚΟΡΑΗ

ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ

ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΠΡΩΤΟΨΑΛΤΗΝ

(ΚΑΤ' ΕΚΛΟΓΗΝ)

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ
ΑΘΗΝΩΝ

1934/4629

ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΠΩΛΗΣΙΣ
ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ΙΩ. Ν. ΣΙΔΕΡΗ
ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

Ἀθήναι, Τυπογραφικὰ Καταστήματα Ταρουσοπούλου

Τὰ πολλὰ καὶ ποικίλα ὑπὸ Κοραῆ γραφέντα οὔτε εἶναι γνωστὰ ἀλλ' οὔτε καὶ προσιτὰ εἰς τὴν σύγχρονον γενεάν, διότι ἀποτελοῦν τόμους πολυαρίθμους, ὀγκώδεις καὶ δυσσευρέτους.

Ὁ Σύλλογος ἔκριεν ὅτι σελίδες, ἐκ τῶν παντοίων συγγραφῶν τοῦ Κοραῆ ἐκλεγόμεναι, δύνανται ν' ἀποτελέσουν οὐ μόνον πολλαπλῶς ὠφέλιμον ἀνάγνωσμα, καὶ διὰ τὴν γλῶσσαν καὶ διὰ τὸ περιεχόμενον, ἀλλὰ καὶ λίαν ἐπαγωγὸν διὰ τὴν χαρακτηρίζουσαν τὸν Κοραῆν χάριν τοῦ ὕφους.

Ἡ ἀρχὴ γίνεται διὰ τῆς ἐκδόσεως Ἐπιστολῶν τοῦ Κοραῆ πρὸς τὸν Πρωτοψάλτην κατ' ἐκλογὴν. Ἡ ἀλληλογραφία αὕτη μετὰ τοῦ ἐν Σμύρῃ Δημητρίου Λώτου (τοῦτο τὸ ὄνομα εἶχεν ὁ Πρωτοψάλτης), ἀποτελεῖ «περιεργότατον καὶ ἐπαγωγότατον ἐπεισόδιον ἐν τῷ βίῳ τοῦ Κοραῆ» λέγει ὁ Θερεϊανὸς. «Καθ' ὃν χρόνον ὁ νέος Ἀδαμάντιος διετέλει ὑπὸ πάντων σχεδὸν ἐγκαταλελειμμένος καὶ ἐταλαιπώρει ὑπὸ χαλεπῆς καὶ ἀργαλέας πενίας, ὁ οὐδὲν ἦττον τοῦ Κοραῆ πενία συζῶν, ἐκ τῆς ψαλτικῆς δὲ τὰ πρὸς τὸν βίον ποριζόμενος Δημήτριος Λώτος, ὑπῆρξεν ὁ μόνος τοῦ δεσέλπιδος αὐτοῦ συμπολίτου ἐγκάρδιος φίλος, ποθεινός, παρήγορος καὶ ὑπηρετικὸς ἐν πᾶσιν ἐταῖρος. Ἀμφότεροι, Κοραῆς καὶ Πρωτοψάλτης, διήγγελλον πρὸς ἀλλήλους τὰ ἀμοιβαῖα παθήματα καὶ τὰς ἀτυχίας καὶ παρεμύθουν ὁ ἕτερος τὸν ἕτερον, ὁ μὲν Κοραῆς διὰ μεμφιμοιριῶν, ἠρτυμένων ἐνίοτε τερψιθύμοις χαριεντισμοῖς καὶ ἀπτικῶ ἄλατι, ὁ δὲ Πρωτοψάλτης δι' ἀπεράντων καὶ βαρυτάτων διὰ τὸ πλῆθος τῶν λέξεων μᾶλλον ἢ τῶν νοημάτων ἐπιστολιμαίων διατριβῶν».

Ἄλλ' αἱ πρὸς τὸν Πρωτοψάλτην Ἐπιστολαὶ ἀποτε-

λοῦσι καὶ πολῦτιμον ἱστορικὸν ἀρχεῖον περιέχουσαι ἀνακοινώσεις περὶ παντοίων συμβάντων τῶν δύο τελευταίων δεκαετηρίδων τοῦ 18^{ου} αἰῶνος. Οὕτω περιγράφει ὁ Κοραῆς τὴν ὑψωσιν τῶν πρώτων ἀεροστάτων ὑπὸ τῶν ἀδελφῶν Μογκολφιέρων καὶ μετὰ τινος προφητικοῦ πνεύματος ἐξαγγέλλει τὴν ἐν τῷ μέλλοντι ἀνέλιξιν καὶ χρησιμοποίησιν τῶν πνητικῶν μηχανημάτων. Ἀπεικονίζει διὰ ζωηροτάτων χρωμάτων τὰ τῆς μετακομιδῆς τῶν λειψάνων τοῦ Βολταίρου, ὡς καὶ τὸν θάνατον καὶ τὴν ταφὴν τοῦ Μιραβῶ. Εἰς τὸν Πρωτοψάλτην ἀνακοινοῖ ὅτι ἄξιον προχῆς εὐρίσκει εἰς τὰς ἐφημερίδας σχετικὸν πρὸς τὴν διεθνή πολιτικὴν, πρὸς τὸν βίον καὶ τὰ ἥθη ξένων ἡγεμόνων καὶ λαῶν, καὶ δὲν παραλείπει εὐκαιρίαν, ὅπως συγκρίνη τὰ ταῦτα πρὸς τὴν ἀρχαίαν ἑλληνικὴν εὐκλείαν καὶ τὴν ὑπὸ τὸν Βάρβαρον ζυγὸν σύγχρονον ἀθλιότητα τοῦ Γένους.

Ἄλλὰ τὸ πλεῖστον τῶν πρὸς τὸν Πρωτοψάλτην Ἐπιστολῶν καταλαμβάνει ἡ λεπτομερὴς ἀφήγησις τῶν καταπληκτικῶν συμβάντων τῆς Γαλλικῆς Ἐπαναστάσεως, τῶν ὁποίων ὁ Κοραῆς ὑπῆρξεν αὐτόπτης μάρτυς. Σημειωτέον δὲ ὅτι αἱ ἐντυπώσεις αὐταὶ τοῦ Κοραῆ ὄχι μόνον εἶναι ἀξιανάγνωστοι ὡς λογοτεχνήματα, ἀλλὰ θεωροῦνται ὑπὸ τῶν κρατίστων ἱστορικῶν τῆς Γαλλικῆς Ἐπαναστάσεως καὶ πολῦτιμοι πηγαὶ διὰ τὴν ἀκρίβειαν καὶ τὴν ἀμεροληψίαν τοῦ ἐπιστολογράφου, εἰς ταῦτα δὲ καὶ αὐτὸς ὁ Ταῖν κατ' ἐπανάληψιν ἀναφέρεται.

Οἱ τὸ πρῶτον νῦν ἀναγινώσκοντες τὰς Ἐπιστολάς τοῦ Κοραῆ πρὸς τὸν Πρωτοψάλτην, θὰ ἀνομολογήσουσιν βεβαίως μετὰ τοῦ Θερειανοῦ, ὅτι πολλαὶ ἐκ τούτων εἶναι ὑποδείγματα ἐπισταλτικοῦ χαρακτήρος, ἄξια, καίτοι γεγραμμένα ἐν τῇ καθωμιλημένῃ ἑλληνικῇ, νὰ συμπεριληφθῶσιν εἰς τὴν συλλογὴν τῶν Ἑλλήνων Ἐπιστολογράφων».

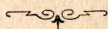
ΣΥΝΟΨΙΣ ΤΩΝ ΚΥΡΙΟΤΑΤΩΝ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

	Σελίς
Αί διδακτορικαί ἐξετάσεις τοῦ Κοραΐ	6
Ὁ Διάδοχος τῆς Ἀγγλίας καὶ ὁ Βασιλεὺς	11
Ἡ πρώτη ὕψωσις ἀεροστάτου	15
Τὰ ὀνόματα καὶ οἱ τίτλοι	18
Ἐνόπιον	20
Ὁ ἐν Σμόρνῃ λοιμὸς	24
Ἐπίσκεψις τοῦ ἐπισκόπου τῆς Ἀγάθης	28
Γλωσσικαὶ παρατηρήσεις	33
Ὁ Βασιλεὺς τῆς Ἰσπανίας καὶ ὁ Τούρκος πρέσβυς	34
Πρῶται ἐντυπώσεις ἐκ Παρισίων	36
Ἀρχὴ τῆς Γαλλικῆς Ἐπαναστάσεως, ἡ ἄλωσις τῆς Βασιλλῆς	38
Ἐἵσοδος τοῦ Λουδοβίκου εἰς Παρίσιους	45
Γραμματικαὶ διορθώσεις	47
Ἀγάπη τῆς πατρίδος	48
Φόξ καὶ Πιτ	48
Θάνατος καὶ ταφὴ τοῦ Μιραβῶ	50
Φυγὴ καὶ σύλληψις τοῦ Βασιλέως καὶ τῆς Βασιλίσσης	52
Μετακομιδὴ τῶν λειψάνων τοῦ Βολταίρου	58
Φιλοπόλεμος ἐνθουσιασμοὺς τῶν Γάλλων	61
Κορύφωσις τῆς Ἐπαναστάσεως, εἰσβολὴ τοῦ λαοῦ εἰς τὰ Ἀνάκτορα	63

Φυλάκισις τοῦ Βασιλέως καὶ τῆς Βασιλικῆς οἰκογενείας	74
Σφαγὴ τῶν εὐγενῶν ὑπὸ τοῦ λαοῦ	76
Κατάργησις τῆς Βασιλείας	78
Δίκη, καταδίκη καὶ θάνατος τοῦ Λουδοβίκου	78
Βιοτικάι ταλαιπωρίαι τοῦ Κοραῆ	87

— Τὸ κείμενον τῶν Ἐπιστολῶν τοῦ Κοραῆ ἐλήφθη ἐκ τῆς πλήρους ἐκδόσεως αὐτῶν τῆς γενομένης δαπάνῃ τῆς ἐν Μασσαλίας Κεντρικῆς Ἐπιτροπῆς Κοραῆ καὶ ἐπιμελείᾳ Ν. Π. Δαμαλᾶ, τυπωθείσης δ' ἐν Ἀθήναις τῷ 1885.

— Εἰς τὴν σειρὰν τῶν Ὠφελίμων Βιβλίων ἐξεδόθη (ἀριθ. 83) «Ὁ Κοραῆς ὡς Ἐθνικὸς Παιδαγωγὸς» ὑπὸ Χρ. Π. Οἰκονόμου.

ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ

ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΠΡΩΤΟΨΑΛΤΗΝ

I

Λιβόρνου τῆ θ' Σεπτεμβρίου 1782.

Εἰπέ μοι (νὰ ζήσης!) ἡ Θεράπαινα ἡμῶν ἢ Αἰκατερίνα ποῦ εὐρίσκεται;... Καὶ ποῖαν οἰκειότητα ἔχει ἡ Θεράπαινα μὲ αὐτὰ ποῦ διηγείσαι; θέλεις ἴσως εἰπῆ. — Τὸ αἷτιον, Ἄδελφέ, εἶναι ὅτι τὴν ἐστοχάσθην πάντοτε ὡς ἓνα κονφε-δεράτον τῆς Πολωνίας· διότι ἀνέτρεπε κάτω εἰς τὴν αὐλήν, ὅσα ἡμεῖς ἀπεφασίζαμεν ἐπάνω εἰς τὴν μικρὰν δίαιταν τῆς φαμιλίας ἡμῶν. Ἐπειτα ἐγὼ ἀπεφάσισα εἰς τὸ ἐξῆς ὅταν σοὶ γράφω, νὰ ἀκολουθῶ τὴν μνήμην μου, χωρὶς καμμίαν τάξιν, ἢ εἰρμόν, ἢ συνάφειαν, ἢ ἀρμονίαν· ὅθεν μὴ θαυμάσης, ἐὰν κατὰ τύχην εὐρίσκης τὸ ἀπεντεῦθεν εἰς τὰς ἐπιστολάς μου ἀταξίαν καὶ σύγχυσιν. Ἄν (παραδείγματος χάριν) ὕστερα ἀπὸ τὴν περιγραφὴν μιᾶς περιφήμου ναυμαχίας, ἀναγινώσκῃς τὸ κατευόδιον ἐνὸς τξιρνικίου ἀπὸ Χίου εἰς Σμύρνην, ἢ ὕστερον ἀπὸ τὴν μεγάλην ὑποδοχὴν τὴν ὁποῖαν ἔκαμεν ὁ Αὐτοκράτωρ τοῦ μεγάλου Δουκὸς μίαν φιλικὴν ἐπίσκεψιν τοῦ Μαγγόσογλου τὴν ἡμέραν τῆς ἑορτῆς σου. Καὶ αὐτὸ τὸ συγκεχυμένον εἶδος τοῦ γράφειν, ἔχει τὰ προτερήματά του. Ἄν λάβῃς τὴν παροῦσαν ἐπι-

στολήν κατὰ τύχην εἰς τὴν ἡμέραν τῆς ἑορτῆς σου (τὸ ὅποιον δὲν εἶναι παράδοξον), δέξαι καὶ τὰς ταπεινάς μου εὐχετικὰς προσήσεις ὡς παρόντος, εἰς χρόνους πολλούς, ἀδελφέ μου, νὰ χαίρεσαι τὸ ἀκριβὸν σου ὄνομα. Γράψε με νὰ ζήσης πόσας ὀκάδας γλυκέων καὶ καπνοῦ ἑδαπάνησας; πόσας μπότσας ῥακίου καὶ ῥοσολίου, πόσον καφέν; πόσοι φίλοι ἦλθαν εἰς ἐπίσκεψίν σου, καὶ εἴτι ἄλλο ἀξιόλογον ἠκολούθησεν.

Ὁ κλύδων τοῦ ὀσπητίου σου ἐκόπασεν, ἢ ἀκόμη ταλαιπωρεῖσαι καὶ βασανίζεσαι; Ἄν οὕτως ἔχη τὸ πρᾶγμα, ὑπομονήν, καὶ φυλακὴν εἰς τὸ στόμα ὅσον δύνασαι, ἕως οὗ νὰ παρέλθωσιν αἱ πονηραὶ ἡμέραι. Μὴν ἀμφιβάλλης ὅτι θέλουν παρέλθωσιν καὶ ὅτι δὲν εἶναι κἀνένα πρᾶγμα, τὸ ὅποιον ἐπιταχύνει τὴν παρέλευσιν τῶν κακῶν τοσοῦτον, ὅσον ἡ ὑπομονή. Ἄς ἔχω συγχώρησιν ὅτι συμβουλεύω τὴν λογιότητά σου, τοῦ ὁποίου τῆς συμβουλῆς χρεῖαν ἔχω ἐγὼ. Μόλον τοῦτο, ἀδελφέ, στοχάζομαι, ὅτι ἡ συμβουλή ὁμοιάζει τὴν ἰατρικὴν. Καὶ δὲν εἶναι παράδοξον νὰ ἐξεύρη πολλὰκις μίαν θεραπείαν ἢ κεράτσα Ἄγγελίνα, τὴν ὁποίαν ἀγνοεῖ ὁ δόκτωρ Βεστάρχης.

2

Ἐκ Μονπελλίου 11 Ἰουλίου 1783.

Τὴν Λογιότητά σου ἀδελφικῶς ἀσπάζομαι,

Δύο σου διεξοδικώτατα γράμματα ἔλαβον μὲ τὸν ἐρχομὸν τοῦ κυρίου Γάλλου· ὦ τῆς μωρολογίας! ἂν εἶχον καὶ ἐγὼ τὴν αὐτὴν εὐθυμίαν τὴν ὁποίαν τῆς ἐπροξένει ὁ προσδοκώμενος θερισμὸς τῶν Θεοφανείων, ἤθελε τῆς γράψω τοσαῦτα καὶ περισσότερα. Ἐπιταυτοῦ ἐχώρισα τὸ χαρτίον

πρὶν νὰ ἀρχίσω, διὰ νὰ μὴν ἔλθω εἰς πειρασμὸν τοῦ νὰ σοὶ γράψω πολλὰ· διὰ νὰ μὴ σὲ ἀφήσω ὅμως παντάπασι παραπονεμένον, ἰδοὺ ἢ σημειώσις ἢ ἀληθὴς τοῦ χρέους τῆς Ἀγγλίας κατὰ τὸ μπιλάντζο τὸ ὁποῖον ἔκαμεν ἡ Σύγκλητος· τὸν παρελθόντα Ἰανουάριον ἐν ἔτει 1775 Ἰουνίου 24 ἐχρεώσται λίρας στερλίνας 136,930,072· τοῦ ἐνεστῶτος ἔτους 1783 προσετέθη εἰς αὐτὸ τὸ χρέος ἀπὸ ἐξοδα τοῦ πολέμου καὶ ἄλλα 115,654,914, τὰ ὁποῖα συμποσούμενα γίνονται ὅλα ὁμοῦ λίραις στερλίναις, 252,584,986· διακόσια πεντήκοντα δύο μιλιούνια, πεντακόσια ὀγδοήκοντα τέσσαρες χιλιάδες καὶ ἐννεακόσια ὀγδοήκοντα ἕξ, τὰς ὁποίας λογαριάζων πρὸς δύο βενέτικα φλωρία ἐκάστην, θέλει ἰδεῖς ὅτι χρεωστῆ ἡ Ἀγγλία τανῦν πεντακόσια πέντε μιλιούνια, ἑκατὸν ἐξήκοντα ἐγγεὰ χιλιάδας καὶ ἐννεακόσια ἑβδομήκοντα δύο φλωρία βενέτικα, διὰ τὸ ὁποῖον χρέος πληρῶνει τόκον καθ' ἕκαστον ἔτος ὑπὲρ τὰ δεκαοκτὼ μιλιούνια, βενέτικων φλωρίων· βαβαί! ἔπειτα παραπονεῖσαι καμμίαν φοράν ὅτι χρεωστεῖς μερικὰς μπαγατέλας τῆδε κάκεισε, καὶ προσμένεις τὰ φῶτα ὡς λέων ὠρούμενος διὰ νὰ τὰς πληρώσῃς· πιστευσόν μοι, ἀδελφέ! ὁσάκις ἔρχεται ὁ ἀλευρᾶς νὰ σοῦ ζητῇ ἀργύρια, δεῖχνέ του τὴν παροῦσαν σημεῖωσιν τοῦ χρέους τῆς Ἀγγλίας, ἂν θέλῃς νὰ τὸν δυσωπῆς.

3

Ἐκ Μονπελλίου 11 Αὐγούστου 1783.

Τρεῖς ἐπιστολάς σου, ἂν ἀριθμήσω τὰ κομμάτια καὶ εἴκοσιν ἂν λογαριάσω τὴν μωρολογίαν, ἔλαβον εἰς τὸν αὐτὸν καιρὸν γεγραμμένας 6 καὶ 25 Μαΐου. Ποτὲ μωρολογία δὲν με εὐχαρίστησε, δὲν με εὐφρανε, δὲν με ἰλάρυνε τόσον, ὡς αὐτὴ σου ἡ μωρολογία. Χωρὶς κολακείας (τὴν

δωρημάτων με τὰ ὅποια με ἐλέησεν ἡ εὐσπλαχνία τοῦ θεοῦ, κρίνω ἐν και τοῦτο, ὅτι μοῦ ἔδωκεν εὐεργέτας γενναίους, οἱ ὅποιοι με ἐβοήθησαν ἀπὸ καθαρὰν ἀγάπην, χωρὶς κανένα τέλος· αὐτὸ τὸ γνωρίζω και τὸ κηρύττω χωρὶς κολακείας.

Ἄδελφέ, ἡ πείρα μοῦ ἔδειξεν, ὅτι και ἡ σοφία πωλεῖται και ἀγοράζεται καθὼς και τὰ λοιπὰ πράγματα· εἰς τὴν Εὐρώπην ὅσα δαπανήσῃς τόσα μανθάνεις, και ἂν οἱ Ῥωμαῖοι οἱ δυστυχεῖς ἐπανέρχονται πολλάκις εἰς τὰς πατρίδας των μόνον ἀλευρωμένοι και ὄχι ζυμωμένοι, τὸ αἴτιον εἶναι ἡ τουρκικὴ παροιμία· ὁ καντάρ ἀκτζέ, ὁ καντάρ μπογιά. Χρειάζονται, ἀδελφέ, βιβλία, χρειάζονται κατὰ μέρος διδάσκαλοι, οἱ ὅποιοι εἶναι μισθωτοί, χρειάζεται συναναστροφή σοφῶν ἀνδρῶν, ἀναγκαιότερα και ἀπ' αὐτὴν τὴν ἀνάγνωσιν, τὴν ὁποῖαν διὰ νὰ τὴν ἔχῃ τις, ἀνάγκη εἶναι νὰ τὴν καλλιεργῇ και νὰ τὴν ποτίξῃ με κάποια δωρημάτια, και τί δὲν χρειάζεται; ὅθεν σὲ παρακαλῶ θερμῶς νὰ μεταχειρισθῆς ὅλην σου τὴν προθυμίαν και νὰ κινήσῃς πάντα λίθον νὰ κατορθώσῃς τὸ νὰ τυπωθῶσι και δεύτερον αὐτὰ τὰ δύο βιβλία, ἂν θέλῃς νὰ συνεργήσῃς εἰς τὸν σοφισμὸν τοῦ φίλου σου, τοῦ ὁποῖου ὁ μόνος ἔρωσ, ἡ μόνη φροντίς, ἡ μόνη μέριμνα εἶναι ἐκείνη τῶν ἐπιστημῶν.

Ἐκ Μονπελλίου 11 Ἰουλίου 1786.

Καιρὸς παντὶ πράγματι. Εἶναι λοιπὸν και καιρὸς καυχήσεως, καθὼς εἶναι καιρὸς ταπεινοφροσύνης. Καὶ ὅστις ἐν καιρῷ τοῦ καυχᾶσθαι ταπεινοφρονεῖ, ὑποκρίνεται ταπεινοφροσύνην, δὲν εἶναι ἀληθῶς ταπεινόφρων. Ἄδελφέ μου, ἡ ἀγαλλίασις τῆς ψυχῆς μου εἶναι τοιαύτη, ὥστε τε-

τράκις ἐπεχείρησα νὰ σὲ γράψω, καὶ τετράκις ἐμποδίσθην ἀπὸ τὰ δάκρυα. Ταύτην τὴν ὥραν ἔρχομαι ἀπὸ τὴν Ἀκαδημίαν, ὥραν ἀρίστου· ἀλλ' ἡ χαρὰ ἠφάνισε τὴν ὄρεξιν, καὶ ἀφήκα τὸ γεῦμα, διὰ νὰ σὲ περιγράψω τὴν νίκην μου. Παρέστησα λοιπὸν τὴν θέσιν μου ἐνώπιον τῶν διδασκάλων μου, καὶ μιᾶς συνδρομῆς διακοσίων πενήκοντα ἀνδρῶν, τῶν πλειόνων σοφῶν, ἰατρῶν. φιλολόγων.

Τὴν προλαβοῦσαν νύκτα δὲν εἶχον καλύψειν τοὺς ὀφθαλμούς· τὸσάυτη ἦτον ἡ ἀμηχανία καὶ ὁ φόβος μου, καὶ μέχρι τῆς δεκάτης ὥρας (ταύτην τὴν ὥραν γίνονται αἱ κοιναὶ διαλέξεις) ἔτρεμον ὡς τὸ ὄψάριον, ἀλλ' ἐπλανώμην· οἱ διδάσκαλοί μου, ὁμοθυμαδὸν ἅπαντες, μὲ ἔκαμαν (δακρύω πάλιν) τὰ πλέον λαμπρὰ ἐγκώμια· εὔρηκαν τὴν θέσιν μου γραμμένην μὲ μέθοδον, πλήρη ἀπὸ παρατηρήσεις ὠραίας, στολισμένην μὲ πολλὴν φιλολογίαν, ἐν ἐνὶ λόγῳ, ἀδελφέ μου, εἶναι ἀδύνατον νὰ σὲ περιγράψω τὰ ὅσα εἶπαν οἱ κριταὶ μου. Ἀπ' αὐτοὺς λοιπὸν τοὺς ἐπαίνους, ὁ φόβος μετεβλήθη εἰς θάρρος· τὸ θάρρος εἰς τόλμην, καὶ ἂν ἡ συνέλευσις παρετείνετο ἀκόμη ὀλίγον, ἴσως ἡ τόλμη εἰς ἀναισχυντίαν. Ἀπεκρίθην εἰς τὰς ἐρωτήσεις των μὲ σαφήνειαν, ἀνεσκεύασα τὰς ἀντιρρήσεις των. Εἶχα γράψῃ ὅτι πολλὰ νομιζόμενα τῶν νεωτέρων εὐρήματα, τὰ ἤξευρεν ὁ Ἰπποκράτης πρὸ δύο χιλιάδων ἐτῶν. Ἐδιαφέντευσά τὴν τιμὴν τῶν προγόνων μου, ἐτίμησα τὸ γένος, τοὺς φίλους καὶ τὸν Πρωτοψάλτην μου. Ὅλη ἡ συνέλευσις ἔμεινεν εὐχαριστημένη. Ἐγὼ μόνον δὲν εἶμαι ἐντελῶς εὐτυχής. Τὸ γλυκύτερον, ἔλεγεν ὁ Ἐπαμεινώνδας, (μετὰ τὴν ἐν Λεύκτροις μάχην) ἀφ' ὅσα μὲ συνέβησαν εἰς τὴν ζωὴν μου, ἦτο, τὸ νὰ νικήσω τοὺς Λακεδαιμονίους, ζῶντος ἔτι τοῦ πατρὸς καὶ τῆς μητρὸς μου. Αὐτὴν τὴν χαρὰν μὲ ἐστέρησεν ἡ πρόνοια. Πολλὰ τοὺς ἐλύπησα καὶ τοὺς δύο· καὶ ἴσως ὁ σημερινὸς μου θρίαμβος ἤθελεν ἐξαλείψῃ τὰ

τραύματα τῆς καρδίας των ἴσως ἤθελε τοὺς πληροφορήσει, ὅτι δὲν εἶχον τοσοῦτον ἄδικον νὰ τοὺς παρακούσω.

Βιβλία δὲν ἔχω ἐνδουμάτων ὑστεροῦμαι· ἡ τροφή μου εἶναι ἀθλία· ἡ κατοικία μου ἀθλιωτέρα, διότι διὰ νὰ ἔχω μίαν εὐρυχωροτέραν κάμεραν, πρέπει νὰ ἐξοδεύσω εἴκοσι γρόσια παραπάνω τὸν χρόνον· ὅλα αὐτά, ἀδελφέ μου, κωλύματα· καὶ κωλύματα μεγάλα τῆς σπουδῆς! Τί νὰ κάμω, τί νὰ εἶπω; οὕτως ἠθέλησεν ἡ Πρόνοια. Γεννηθῆτω τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ! Μὲ κακοφαίνεται ὅμως νὰ εὐρίσκωμαι εἰς τὴν πηγῆν, καὶ νὰ μὴν ἔχω ἄνθρωπον, ὅταν ταραχθῆ τὸ ὕδωρ νὰ μὲ λούσῃ, νὰ μὲ ποτίσῃ, νὰ μὲ χορτάσῃ ἀπὸ ἐπιστήμην. Ὅθεν ἔχω ὁ ταλαίπωρος νὰ μείνω καθὼς ἤμην αὐτοῦ, ἀμαθῆς, ἀμαθέστατος, ὄνος καθαρός. Ἀλλὰ περισσότερο λυποῦμαι τὴν λογιότητά σου, ὅστις, νομίζων με σοφόν, μὲ ἐκθειάζεις, ἔπειτα ἔχεις νὰ ψευσθῆς, καὶ νὰ κατηγορηθῆς ἀπὸ τοὺς φίλους σου, ὅταν μὲ ἰδῆς ἀσυγκρίτως ὑποδεέστερον ἀφ' ὅτι μὲ νομίζεις. Σὲ τὸ εἶπα μυριάκις καὶ σὲ τὸ λέγω καὶ πάλιν· αἱ ἐπιστήμαι δὲν ἀποκτῶνται μὲ τὰ μασκαράλῃκια.

Πανταχόθεν ἀδελφέ, μ' ἔρχονται εἰδήσεις, ὅτι οἱ διδάσκαλοι μου ὅπου εὐρεθῶσιν, εἰς ὅποιους οἴκους ὑπάγωσιν, ἐγκωμιάζουσι καὶ ἐμὲ καὶ τὴν Θέσιν μου. Εἶναι συνήθεια τὴν ἡμέραν τῆς διαλέξεως, μετὰ τὸ γεῦμα νὰ ὑπάγῃ ὁ μαθητῆς εἰς ἐπίσκεψιν ὄλων τῶν διδασκάλων κατ' οἶκον, διὰ νὰ τοὺς εὐχαριστήσῃ διὰ τὸν κόπον τῆς διαλέξεως. Αὐτὴ εἶναι μία τζερεμόνια Φραντζέζικη. Ἀφοῦ λοιπὸν σὲ ἔγραψα τὴν ἄνω ἐπιστολήν, ἔκραξα τὸν Περουκιέρην μου, διὰ νὰ διορθώσῃ τὴν ἐξωτερικὴν ἀταξίαν τῆς κεφαλῆς μου, (διότι εἰς τὴν διάλεξιν πρέπει νὰ παρασταθῆς λελυμένους τοὺς πλοκάμους, καὶ νὰ διαλέγεσαι ἀνεμαλλιάρης ὡς τὸν

λολομανολιόν). Ἐνδύθη· ἔλαβα μίαν πρέζαν ταμβάκον, ἔπειτα τὴν ράβδον μου (ἐλησημόνησα τὰ παπούτζια· ἀλλ' αὐτὸ ἐννοεῖται), καὶ ὑπῆγα εἰς τὸν οἶκον ἐκάστου.

Μερικοὺς δὲν εὗρηκα, καὶ ἀφῆκα τὸ μπιλλιέτον μου· ὅσους δὲ εὗρηκα, εἶνε ἀδύνατον νὰ σὲ περιγράψω τὴν εὐγενῆ δεξίωσιν, τὴν ὁποίαν μὲ ἔκαμαν, τὰ ἐγκώμια ὅσα μ' ἔδωκαν, τὰς εὐχαριστίας ὅτι ἐτίμησα καὶ αὐτοὺς καὶ τὴν Ἀκαδημίαν των. Ὁ ἓνας μὲ εἶπε (καὶ αὐτὸς ὁ γηραιαιότερος ἀπ' ὄλους), ὅτι ἔχω χρέος νὰ δώσω εἰς τὸ κοινὸν μίαν μετάφρασιν τοῦ Ἰπποκράτους...Ναί, λέγει ἀλλ' ἐγὼ ἐπεθύμουν νὰ μεταφρασθῇ ὁ Ἰπποκράτης ἀπὸ Ἑλληνα· ὅτι φοβοῦμαι μήπως αἱ μεταφράσεις ἡμῶν δὲν εἶναι ἀκριβεῖς. Ἄλλος ἐπήνεσε τὸ ὕφος τῆς Θέσεώς μου· ἄλλος ἀνέγνωσεν ἐπὶ παρουσίᾳ μου τὴν ἀφιέρωσιν τῆς Θέσεως πρὸς τὸν Δόμινον, τὴν ὁποίαν εὗρηκεν εὐφρεστάτην καὶ κατάλληλον· καὶ σημείωσαι, ὅτι αὐτὴ ἢ ἀφιέρωσις εἶναι πολλὰ γυμνοτέρα ἐπαίνων, ἀφ' ὅτι ἦτον ἢ πρὸς τὸν Μόσχας τὴν ὁποίαν αὐτοῦ ἀπεδοκίμασαν· ἐν ἐνὶ λόγῳ, μὲ εἶπαν τσαῦτα καὶ τοιαῦτα, ὥστε μ' ἔκαμαν νὰ πιστεύω καὶ ἄκοντα ὅτι ἡ θέσις μου εἶναι καλὴ. Ἄρα οὕτως ἔχει; ἄρα οὕτω δὲν ἔχει τὸ πρᾶγμα; κρῖνε πλέον ἡ Λογιότης σου. Ὡς τόσον, ἐγὼ εἶμαι εὐχαριστημένος καὶ δοξάζω ἐκ βάθους ψυχῆς τὸν δοτῆρα παντὸς ἀγαθοῦ, ὅστις μεταξὺ πολλῶν δεινῶν τὰ ὁποῖα συνεχώρησε νὰ πάθω ἐπὶ ζωῆς μου, μ' ἔκαμε καὶ μεγάλας εὐεργεσίας, καὶ τοιουτοτρόπως πανσόφως καὶ πανοικτιρμόνως, μίξας τὰ καλὰ τοῖς κακοῖς, μ' ἐστήριξε μέχρι τοῦ νῦν, κλονούμενον ὑπὸ τῆς ὀλιγοψυχίας.

Πρώτη καὶ μεγίστη εὐεργεσία Θεοῦ (καὶ τὸ γνωρίζω καλωτάτα, φίλε μου), τὸ νὰ γεννηθῶ ἀπὸ γονεῖς ἐντίμους καὶ φίλους τῆς προκοπῆς, οἱ ὁποῖοι μετεχειρίσθησαν ὅλα τὰ μέσα, διὰ τὴν καλὴν ἀνατροφὴν μου. Δευτέρα εὐερ-

γεσία, νὰ γνωρίσω ἓνα φιλόανθρωπον ἄνθρωπον, τὸν Δόμι-
νον Κευν, ὅστις μ' ἐχορήγησεν ὅλα τὰ μέσα διὰ νὰ δια-
σκεδάσω τὴν ἀμάθειάν μου. Τρίτη εὐεργεσία, τὸ ταξείδιον
τῆς Ὀλλανδίας, ὅπου γνωρίσας ἀνθρώπους σοφοὺς, καὶ
ἀπορρίψας τὸν ζυγὸν τῶν ἀθλίων γραμματικῶν, ἤρχισα νὰ
σπουδάζω τοὺς Ἑλληνας συγγραφεῖς, μὲ μέθοδον παντά-
πασι διάφορον ἢ ὁποῖα μέθοδος, ὅχι μόνον μ' ἔκαμε νὰ
μαντεύσω πολλὰ δυσνόητα τῶν προγόνων μου, τὰ ὁποῖα
δὲν ἤθελα νοήσῃ ποτὲ μὲ τὴν βοήθειαν τοῦ ἰσχυροτάτου
Θεοδώρου, καὶ τοῦ παχυτάτου αὐτοῦ σχολιαστοῦ τοῦ Νεο-
φύτου, ἀλλὰ νὰ διορθώσω καὶ τὴν μητρικὴν μου διάλε-
κτον, ἐκ μόνης τῆς ἀναλογίας, τὴν ὁποῖαν ἔχει πρὸς τὴν
αὐτῆς μητέρα τὴν παλαιάν. Τετάρτη εὐεργεσία, ἐπειδὴ
ἰσχυρογνωμόνως ἀπεφάσισα νὰ ἔλθω καὶ δευτέρον εἰς τὴν
Εὐρώπην, νὰ εὔρω συγγενεῖς καὶ φίλους ἐτοιμοὺς εἰς τὸ
νὰ μὲ βοηθήσωσι. Πέμπτη εὐεργεσία, νὰ ἐπιτύχω φίλον
ἀκάματον, ἔτοιμον εἰς τὴν ὑπηρεσίαν μου, πρόθυμον νὰ
τρέχῃ ἔνθεν κακεῖθεν δι' ἐμέ, ἀκούραστον εἰς τὸ νὰ γράφῃ
βιβλία ἀντὶ ἐπιστολῶν καὶ αὐτὸς ὁ φίλος εἶναι ὁ Πρωτοψάλ-
της τῆς Σμύρνης. Ναί, ἀδελφέ μου καὶ φίλε, ἂν καὶ καμ-
μίαν φοράν σὲ ἐλέγχω, μὴ με νομίσῃς ἀχάριστον. Ἠξεύρω
τοὺς κόπους ὅσους ὑπέμεινας δι' ἐμέ· εἶμαι βέβαιος, ὅτι
ἀφίνεις ἐν μέρει καὶ τὰς ἰδίας σου ὑποθέσεις διὰ νὰ θεω-
ρήσῃς τὰς ἰδικάς μου, καὶ σὲ εἶμαι αἰδίως ὑπόχρεως. Ἑκτη
εὐεργεσία... Ἄλλὰ πῶς εἶναι δυνατόν νὰ καταριθμήσω τὰς
εὐεργεσίας τοῦ Θεοῦ; Ὀλίγον σὲ φαίνεται, ἐγὼ ὁμποῦφος
νὰ ἀπατήσω τοὺς σοφοὺς Γάλλους, νὰ τοὺς κάμω νὰ μὲ
νομίσωσι σοφόν; νὰ ἐκθειάσωσι τὴν Θέσιν μου, τὴν ὁποῖαν
δὲν ἤθελα ἀγοράσει διὰ σόλδιον ἐν ἂν τὴν εὔρισκα εἰς τὸ
ἐργαστήριον κανενὸς μπακάλη; Δὲν εἶναι ἀκόμη μία ὥρα,
ἄφ' οὗ ἤλθην ἓνας ἰατρὸς εἰς τὴν κάμαράν μου ἀφοῦ μὲ
ἐχαιρέτησεν... « Ἦλθον, λέγει, διὰ νὰ ζητήσω τὴν βασι-

λισσαν τῶν Θέσεων Σήμερον τὸ πρῶτῃ, τὴν ἀνέγνωσα μὲ
 μεγάλην ἠδονὴν, καὶ ἐπληροφορήθην, ὅτι οἱ Γραικοὶ ἀγκαλὰ
 καὶ ὑπὸ ζυγὸν δουλείας, εἶναι πάντοτε Γραικοί, καὶ δὲν
 ἐσβέσθη ἀκόμη εἰς αὐτοὺς τὸ πνεῦμα τῶν προγόνων των.
 Ἐνας ἀπὸ τοὺς περιφήμους ἰατροὺς τῆς πόλεως καὶ συγ-
 γενῆς τοῦ αὐτόθι Κονσόλου σας, πρέσβυς ὀγδοηκοντούτης,
 μὲ εὔρηκε χθὲς εἰς τὸν δρόμον. «Φίλε, μὲ λέγει ἀνέγνωσα
 τὴν Θέσιν σου, καὶ δὲν δύναμαι νὰ σὲ εἶπω ἄλλο παρὰ εὐγε
 καὶ ὑπέρευγε! Καὶ τὸ ὕφος σου, καὶ ἡ τάξις, καὶ ἡ μέ-
 θοδος, ὅλα μὲ εὐχαρίστησαν». Εἶναι ἀδύνατον νὰ σὲ εἶπω
 τὸν κρότον τὸν ὅποιον ἐπροξένησεν εἰς ὄλην τὴν πόλιν ἡ
 ἀθλία μου Θέσις! Σὲ ἐξάλισα, ἅς ἔχω συγχώρησιν· ἀλλ’
 ἠξεύρω, ὅτι ἡ χαρὰ μου εἶναι χαρὰ σου, καὶ ὅτι δὲν ἠθε-
 λες χορτασθῆ ἅς μ’ ἔβλεπες Ἀυτοκράτορα τῆς Κίνας.

Νέα δὲν ἔχω νὰ σὲ γράψω, φιλόκαινε κύρ Δημήτριε,
 παρεκτός ἂν ἀγαπᾷς ἀναπλάσματα τῆς διανοίας μου. Ἡ
 δεινὴ μέριμνα τῆς θέσεώς μου μὲ ἠνάγκασε νὰ ἀφεθῶ ἐκ
 πολλοῦ ἀπὸ τὴν ἀνάγνωσιν τῶν γαζέτων· χθὲς ὅμως, περὶ
 δύοσιν ἡλίαι, ἀφ’ οὗ ἐτελείωσα μερικὰς μελέτας ἰατρικὰς,
 μὴν ἔχων πλέον τί νὰ κάμω. Ἰδοῦ, εἶπον πρὸς τὸν ἑαυ-
 τόν μου, καιρὸς νὰ φροντίσω καὶ διὰ τὸν Πρωτοφάλην
 μου. Ἰπῆγα λοιπὸν εἰς τὸν καφενέν, ἔπια μίαν λεμονά-
 ταν· μετὰ τὴν λεμονάταν ἐζήτησα τὴν γαζέταν· καὶ εἰς
 τὴν γαζέταν εὔρηκα δύο νέα ἄξια τῆς περιεργείας σου.
 Τὸ πρῶτον εἶναι:

Ὁ πρωτότοκος υἱὸς καὶ διάδοχος τοῦ θρόνου τῆς Ἀγ-
 γλίας, διὰ τὰς μεγαλοπρεπεῖς του δαπάνας, ὑπέπεσεν εἰς
 χρέος 250 χιλιάδων Γουίνέων (αἱ ὅποιαὶ κάμνουσι πεντα-
 κοσίας σχεδὸν χιλιάδας βενέτικων φλωρίων). Ἄλλ’ αὐτὸ
 δὲν ἦτο τίποτε· ἐπειδὴ καὶ ὁ Πρωτοφάλης τῆς Σμύρνης
 εὐρίσκειται καμμίαν φορὰν εἰς αὐτὴν τὴν ἀνάγκην μὲ τὸν

άνθρακοπώλην καὶ ἀλευροπώλην του· ἐδανείσθην καὶ ἐγὼ δώδεκα Λοδοβίκους διὰ τὴν Θέσιν μου. Παρεκάλεσε λοιπὸν τὸν πατέρα του θερμῶς, ἢ νὰ ἀυξήσῃ τὸ ἐτήσιον τῶν 50 χιλιάδων Γουϊνέων, ὅσα τὸν ἔδιδε διὰ σύστασιν καὶ ζωοτροφίαν του, ἢ νὰ πληρώσῃ τοὺς δανειστάς του. Μήτε αὐτὸ δὲν εἶναι παράδοξον, καὶ αὐτὸς ὁ Πρωτοψάλτης τῆς Σμύρνης, ὅταν δὲν ἔχη, ζητεῖ, ποτὲ μὲν νὰ τὸν ἀυξήσωσι τὸ ἐτήσιόν του, ποτὲ δὲ νὰ περιέρχεται τὴν ἐορτὴν τῶν Θεοφανείων, διὰ νὰ ψάλλῃ ἀπολυτίκιον, ἢ κοντάκιον ἢ ἄλλο τι, ὅτι τὸν ἔλθη εἰς τὴν φαντασίαν, ἢ εἰς τὴν μνήμην του. Ὁ βασιλεὺς καὶ πατὴρ του ἀφήκε τὸν πρίγκηπα ἔξ ἑβδομάδας χωρὶς ἀπόκρισιν, καὶ μετὰ περέλευσιν τῶν ἑβδομάδων τὸν ἀπεκρίθη, ὅτι μήτε τὸ ἐτήσιόν του νὰ ἀυξήσῃ ἔχει γνώμην, μήτε τὰ χρέη του νὰ πληρώσῃ. Μήτε αὐτὸ εἶναι καινοφανές. Πόσάκις ὁ ταλαίπωρος Πρωτοψάλτης καὶ φίλος μου ἔλαβε τοιαύτας ξηρὰς ἀποκρίσεις, καὶ πόσάκις ἐγὼ ὁ ἄθλιος ἐπεθύμησα προσθήκην, χωρὶς νὰ τὴν ἐπιτύχω; Ἄλλὰ τὸ ἀκόλουθον εἶναι τὸ παράδοξον, τὸ μέγα, τὸ ἡρωϊκὸν καὶ ὄντως βασιλικὸν ἔργον.

Ὁ πρίγκηψ βλέπων τὴν ἰσχυρογνωμίαν τοῦ πατρός του, καὶ τὸν ἑαυτὸν του εἰς τὰ στενά, τί κάμνει;

Μάντευσον ἂν δύνασαι· στοίχημα βάλλω, ὅτι δὲν θέλεις τὸ εὔρεϊν ποτέ...

Ἐπειδὴ λοιπὸν δὲν τὸ εὔρηκας, ἄκουσον τὴν ἡρωϊκὴν πράξιν τοῦ πρίγκηπος.

Ἐπώλησε τοὺς ἵππους καὶ τὰς ἀμάξας του· ἀπέλυσε τὸ περισσότερον μέρος τῶν ὑπηρετῶν καὶ ὀφφικιαλίων του· ἀφέθη ἀπὸ τὰς νέας οἰκοδομὰς καὶ καλλονὰς, ὅσας ἔκαμνεν εἰς τὸ παλάτιόν του· ἐδιώρισεν ἀπὸ τὸ ἐτήσιόν του νὰ δίδωνται κατ' ἔτος εἰς τοὺς δανειστάς του χιλιάδες τεσσαράκοντα Γουϊνέων, μέχρις οὗ νὰ ἀποπληρωθῇ ὅλον του τὸ χρέος, καὶ ἐσύρθη αὐτὸς εἰς τὴν ἐξοχὴν, διὰ νὰ ζῆ με

τάς ἐπιλοίπους δέκα χιλιάδας βίον ἰδιώτην, μέχρις οὗ νὰ ἐλευθερωθῇ ἀπὸ τὸ χρέος του· τοιαῦται ἀρεταί, φίλε μου, δὲν εὐρίσκονται πλὴν ὅπου εἶναι ἐλευθερία. Μήτε ἡ λογιότης σου, μήτ' ἐγὼ ὁ ταλαίπωρος δυνάμεθα νὰ τὰς μιμηθῶμεν· διότι καὶ τῶν δύο τὰ εἰσοδήματα εἶναι τόσον πενιχρά, ὥστε ἂν μόνον δέκα γρόσια θελήσωμεν νὰ ἀφαιρέσωμεν κατ' ἔτος, ἡ λογιότης σου ἀπὸ τὸ ἔξοδον τοῦ οἴκου σου, καὶ ἐγὼ ἀπὸ τὴν ζωοτροφίαν μου, εἶναι ἀνάγκη νὰ λιμοκτονήσωμεν καὶ οἱ δύο.

Ἡ Ἀγγλία ἔλη ἐξεπλάγη δι' αὐτὸ τὸ ἡρωϊκὸν τοῦ διαδόχου κατόρθωμα· καὶ τὸν ἠγάπησαν καὶ τὸν ἐσεδάσθησαν πλέον παρὰ ποτέ. Διότι μόνη ἡ Ἀγγλία ἠξέυρει νὰ τιμᾷ τὴν ἀρετὴν, μόνη ἡ Ἀγγλία ἠξέυρει νὰ ἀμείβῃ τὴν ἀρετὴν, εἰς μόνην τὴν Ἀγγλίαν εὐρίσκονται ἄνθρωποι. Πολλοὶ ἀπὸ τοὺς ὀφφικιάλους του δὲν ἠθέλησαν νὰ τὸν ἀφήσωσι, λέγοντες, ὅτι, ὄχι μόνον ἀπὸ τοῦ νῦν δὲν θέλουν κανένα μισθὸν ἀπ' αὐτόν, ἕως οὗ νὰ ἐλευθερωθῇ ἀπὸ τὸ χρέος του· ἀλλὰ τὸν παρακαλοῦσιν νὰ ἐξαλείψῃ ἀπὸ τὸ κατάστιχον τῶν χρεῶν του πολλῶν ἐτῶν παρελθόντων μισθόν, τὸν ὅποιον ἐχρεώσται εἰς αὐτούς. Τί λέγεις, φίλε μου; ἴδες ποτέ σου τοιοῦτους ἀνθρώπους; ὄχι βέβαια· ἀνεγνώσας ὅμως σὺ ὁ φιλαναγνώστης καὶ πολυῦστωρ πολλὰ τοιαῦτα γενναῖα κατορθώματα τῶν ἡμετέρων προγόνων. Ἀλλὰ πότε ἐγένοντο ταῦτα; ὅταν ἡ Ἑλλάς ἦτον ἐλευθέρᾳ· ὅταν κατεφρόνει τὸν κραταῖον τῶν Περσῶν βασιλεῖα περισσότερο ἀφ' ὅ,τι καταφρονεῖς ἡ λογιότης σου, τίνα;... Τὸν πρωτοχαμάλην τοῦ βεζιρχανίου. Δὲν ἐνθυμᾷσαι (ἐπειδὴ ἐγὼ ἀφ' οὗ ἐχωρίσθην ἀπὸ σοῦ ἐξεβαρβαρώθην παντάπασι, ἐλησημόνησα καὶ ἱστορίαν τῆς Ἑλλάδος, καὶ κατορθώματα τῶν προγόνων), δὲν ἐνθυμᾷσαι, λέγω, τὸν στρατηγὸν τῶν Ἀθηναίων; ὠνομάζετο, ἂν δὲν λανθάνωμαι, Κίμων. Αὐτὸς λοιπὸν ὁ Κίμων, εἰς μίαν δημόσιον προπο-

μπήν, εἰς τὴν ὁποίαν ἔθος ἦτον νὰ διανέμωσιν οἱ στρατηγοὶ ἀργύρια εἰς τὸ πλῆθος, βλέπων τὸν λαὸν εἰς ἀπορίαν, διατί δὲν ἔκαμνε καὶ αὐτὸς τὸ συνειθισμένον. «Αἰσχυροί-μην (τοὺς εἶπε) ὑμῖν μὲν διδούς, τούτοις δὲ μὴ ἀποδιδούς» δείξας τοὺς δανειστάς του. Βλέπεις λοιπόν, φίλε μου, ὅτι ἡ Ἑλλάς ἔδωκεν εἰς τοὺς Εὐρωπαϊοὺς παραδείγματα ὄχι μόνον σοφίας ἐπιστημῶν, καὶ τεχνῶν, ἀλλὰ καὶ ἀρετῆς. Καὶ ταυτὸν δὲ (ὦ τῆς ἀθλίας μεταβολῆς!) ἐγυμνώθημεν ἡμεῖς οἱ ποτὲ λαμπροί, καὶ ἐστολισθήσαν οὗτοι οἱ ποτὲ γυμνοὶ καὶ τρισθάρβαροι.

Ἄς ἔλθωμεν εἰς δεύτερον. Κόμης τις καὶ Τσαμπελά-νος τοῦ Αὐτοκράτορος (τὸ ὀφφίκιον τοῦτο ὠνομάζετο παρ' ἡμῖν, ὅταν εἴμεθα ἔτι ἄνθρωποι, «ὁ ἐπὶ τοῦ κοιτῶνος») μέγας καὶ κραταιὸς ἄρχων ἐν Βιέννῃ τῆς Ἀουστρίας, ἔγι-νεν ὁ ἄθλιος ἔνοχος πλαστοῦ, οὕτως ὠνομάζεται τὸ ἐγκλημα τοῦ νὰ πλάττη τις ψευδεῖς ὁμολογίας, συγγραφάς, ἀποχὰς καὶ ἄλλα τοιαῦτα, μιμούμενος τὸ χειρόγραφον ἐτέ-ρου, περὶ τοῦ ὁποίου λαλῶ εἰς τὴν Κατήχησίν μου, σελ. 226. Μάντευσον εἰς τίνα τιμωρίαν τὸν ὑπέβαλεν ὁ δικαιοτάτος καὶ μέγας Ἰωσήφ!... Τὸν κατεδίκασε νὰ σκοπίζη τὴν πόλιν ἀλύσει δεδεμένος ἔτη δέκα· καὶ εἶδε, Πρωτοψάλτα μου, τὴν 16 τοῦ Ἰουνίου, ὄλη ἡ πόλις τῆς Βιέννης αὐτὸ τὸ καινὸν καὶ φοβερὸν θέαμα, τὸν κραταῖον ἄρχοντα, τὸν ἐπὶ τοῦ κοιτῶνος τοῦ αὐτοκράτορος, ἀλυσιδε-μένον νὰ φιλοκαλῆ τὰς πλατείας καὶ ρύμας τῆς πόλεως.

Σὲ ὑπεσχέθην δύο μόνον νέα· ἐλπίζω ὅμως ὅτι δὲν θέ-λεις μὲ κατηγορήσει, ἂν προσθέσω καὶ τρίτον. Κατηγο-ρίας ἄξιος εἶναι ὅστις δὲν πληρῶνει τὰ χρέη του· ὄχι ὅστις δίδει πλειότερον ἀφ' ὅτι χρεωστεῖ. Δὲν ἐνθυμούμαι ἂν σὲ ἔγραψα, ὅτι ἡ αὐτοκρατορίσσα τῆς Πρωσίας ἀπηγόρευεν εἰς τὸ ἔξῃς νὰ μεταχειρίζεται ὁ λαὸς τῆς εἰς τὰς πρὸς αὐ-τὴν ἀναφορὰς ἐπίθετα δουλοπρεπῆ καὶ χαμερπῆ, ὅποια

εἶναι «δοῦλος ταπεινότατος», «ὑποπόδιον τῶν ποδῶν της», «γονυκλιτῶς» καὶ ἄλλα τοιαῦτα, ὅσα ἐγέννησεν ἡ ἀνθρωπολατρεία· καὶ δὲν θέλει νὰ υπογράφωνται πλὴν μὲ τὸν ἀπλοῦν τίτλον τοῦ ὑπηκόου, Δὲν ἐνθυμοῦμαι λέγω, ἂν σ' ἔγραψα τὸ γενναῖον τοῦτο καὶ φιλόανθρωπον ἔργον τῆς μεγάλης Αἰκατερίνης. Ὅθεν μὴ τὸ λογαριάσῃς διὰ τρίτον νέον. Ἄς εἶναι λοιπὸν τρίτον τὸ ἐξῆς.

Κατήργησεν (ὡς λέγουσιν αἱ γαζέται) αὕτη ἡ ἀνασσα ὅλα σχεδὸν τὰ μοναστήρια, μὴν ἀφήσασα πλὴν δύο ἢ τρία. Αὐτὰ ἦσαν πλουσιώτατα καὶ προικισμένα ὄχι μόνον μὲ γῆν πολλήν, ἀλλὰ μὲ χιλιάδας γεωργῶν πολλὰς, οἱ ὅποιοι ἐδόθησαν ἀπὸ τοὺς κατὰ καιρὸν βασιλεύσαντας ἡγεμόνας τῆς Ῥωσσίας εἰς τοὺς καλογήρους σκλάβοι, τοὺς ὁποίους τανῦν ἠλευθέρωσεν ἡ ἀνασσα, αὐξήσασα εἰς τὸν αὐτὸν καιρὸν μὲ αὐτὸν τὸν δίκαιον τρόπον καὶ τὸ πλῆθος τοῦ στρατεύματός της. Διότι ὄντες, καθὼς σὲ εἶπον, σκλάβοι τῶν καλογήρων, δὲν εἶχαν τὴν ἄδειαν νὰ στρατεύωνται.

Ἔχω καὶ τέταρτον νέον· ἀλλὰ τὸ χαρτίον δὲν εἶναι ἱκανὸν νὰ χωρήσῃ· ὅθεν τὸ ἀφίνω εἰς ἄλλην εὐκαιρίαν.

5

Ἐκ Μουπελλίου τῇ 10 Αὐγούστου 1786.

Κυριακῇ ἐσπέρας γράφω· καὶ ἀγκαλὰ ἔπρεπε νὰ ἐτοιμασθῶ διὰ τὴν ἀκρόασιν τῶν μαθημάτων τῆς αὔριον ἔκρινα μὲ ὄλον τοῦτο εὐλογον νὰ σηκωθῶ αὔριον πρωῖτερον, καὶ νὰ δαπανήσω τὴν παροῦσαν ἐσπέραν εἰς τὸ νὰ ἀναπαύσω τὴν περιεργίαν σου. Ἄκου λοιπὸν.

Αἱ σημεριναὶ διατριβαὶ καὶ συνομιλίαι καὶ σοφῶν καὶ ἰδιωτῶν ὕλην ἔχουσι τὴν νέαν εὑρεσιν τοῦ ὀνομαζομένου Μογγολφιέρου. Αὐτὸς ὁ εὐτυχῆς ἀνθρωπος ὀδηγούμενος περισσότερον ἀπὸ τὸ αὐτόματον, πάρεξ ἀπὸ σοφίαν του,

εύρηκεν εύρημα ὄχι μόνον περιέργον, ἀλλ' ἴσως καὶ ὠφελείας πρόξενον μὲ τὸν καιρόν· μίαν μεγάλην σφαῖραν κατεσκευασμένην ἀπὸ ὕφασμα μεταξωτόν, ἢ καὶ ἀπὸ χαρτίον ἀπλοῦν, γεμίζει, ἢ ἀπὸ ἓν εἶδος ἀέρος ὀνομαζομένου φλογιστοῦ, (τοῦ ὁποίου τὴν φύσιν διὰ τὸ νὰ ἐξηγήσω ἔπρεπε νὰ ἔχω μιᾶς ἑβδομάδος εὐκαιρίαν καὶ εἰκοσιτέσσαρα τετράδια χαρτίου) ἢ καὶ ἐξαραιοὶ μόνον τὸν περιεχόμενον εἰς τὴν σφαῖραν ἀέρα διὰ τοῦ πυρός. Εὐθὺς ὅταν ἐξαραιωθῇ ὁ περιεχόμενος εἰς τὴν σφαῖραν ἀήρ, ἡ σφαῖρα γίνεται πλέον ἀκατάσχετος, καὶ ἀφίνουσα τὴν γῆν καὶ τὰ ἐν τῇ γῇ ἴπταται πρὸς τὸν οὐρανόν, καὶ διατρίβει εἰς τὰ μετέωρα, μέχρις οὗ γεμισθεῖσα πάλιν ἀπὸ τὸν ἀτμοσφαιρικὸν κοινὸν ἀέρα, τὸν ὁποῖον πνέομεν, καταβαίνει εἰς τὴν γῆν.

Ὁ ρηθεὶς Μογγολφιέρος παραγεγόμενος εἰς Παρίσιον τὸ παρελθὸν θέρος, ἐκοινωνήσεν αὐτὴν τοῦ τὴν εὑρεσιν εἰς τὴν ἐκεῖσε Ἀκαδημίαν. Οἱ φυσικοὶ τοῦ Παριεῖου ἔκαμαν διάφορα πειράματα μὲ διαφόρους σφαίρας, αἱ ὁποῖαι ὅλαι εὐτυχῶς ἀνέβησαν εἰς τσοῦτον ὕψος, ὥστε νὰ γενῶσιν ἀόρατοι εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς τριακοσίων χιλιάδων θεατῶν. Δὲν ἠρκέσθησαν εἰς αὐτό, ἀλλ' ἐτόλμησαν καὶ νὰ ἀναβῶσιν ἑμοῦ μὲ τὴν σφαῖραν δύο περίφημοι φυσικοί, ὁ Κάρολος καὶ ὁ Ροβέρτος, οἱ ὁποῖοι ὄχι μόνον ἀνέβησαν εἰς ὕψος ἑννέα χιλιάδων ποδῶν, ὥστε νὰ μὴ διακρίνωσι πλέον τὰ ἐν τῇ γῇ, μήτε πόλεις, μήτε πολίχνια, (ἡ γῆ ἐφαίνετο εἰς αὐτοὺς, ὡς λέγουσιν, ἓνας ὄγκος ἀληθῶς «ἀόρατος καὶ ἀκατασχεύαστος») ἀλλ' ἐμακρύνθησαν ἀπὸ τὸ Παρίσιον ἑννέα λεύγας γαλλικᾶς, εἰς δύο σχεδὸν ὥρων διάστημα· ταχύτης, μὲ τὴν ὁποίαν δὲν δύναται νὰ συγκριθῇ μήτε αὐτῇ τῶν ὀρνίθων ἢ πτήσις. Αὐτὴ ἡ ἀπροσδόκητος εὑρεσις κατεγράφη εἰς τοὺς κώδικας τῆς Ἀκαδημίας, εἰς τὰ ἀρχεῖα τῆς Βασιλείας, καὶ ἐδόθη εἰς ὅλην τὴν Εὐρώπην.

Ὁ εὐρετὴς ἐτιμήθη παρὰ τοῦ Μονάρχου μὲ δωρήματα καὶ μὲ τὸν τίτλον τῆς εὐγενείας. Καὶ δὲν ἔμεινεν ἄλλο παρὰ τὸ νὰ εὐρεθῆ καὶ ὁ τρόπος τοῦ νὰ πηδαλιουχῆται ἢ σφαῖρα, καὶ νὰ κατευθύνεται ὅπου θέλει ὁ ἀναβάτης, καθὼς εἰς τὴν θάλασσαν τὰ πλοῖα καὶ τότε θέλει πλέωσιν ἐν ἀέρι οἱ ἄνθρωποι καθὼς καὶ ἐπὶ θαλάσσης. Αὐτὴν τὴν δευτέραν εὐρεσιν πολλοὶ τὴν θέλουσιν ἀδύνατον, ἄλλοι τὴν νομίζουσι δυνατὴν ὡς καὶ τὴν πρώτην. Ὡς τόσον ἡ Ἀκαδημία τοῦ Λουγδούνου ἐκήρυξε βραβεῖον, γρόσια τετρακόσια, δι' ἐκεῖνον ὅστις ἤθελεν εὐρεῖ τὸν τρόπον νὰ πηδαλιουχῆ αὐτὰ τὰ ἐναέρια πλοῖα. Ὁ κύριος Κάρολος ἀναφέρει, ὅτι εἰς αὐτὸ τὸ ὑπερβολικὸν ὕψος εὐρισκόμενος ἠσθάνθη τοσοῦτον ψῦχος, ὥστε νὰ πέσῃ ἀπὸ τὰς χεῖράς του ὁ κάλαμος, τὸν ὅποιον ἐκράτει διὰ νὰ σημειώσῃ τὰς μετεωρολογικὰς παρατηρήσεις.

Αὐτὴ ἡ εὐρεσις ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς πολλὰ γελοιώδη συμβεβηκότα, διότι εἰς πολλὰ χωρία, ὅπου κατέβαινον αἱ σφαῖραι, βλέποντες οἱ κάτοικοι (ἄνθρωποι ἄγριοι καὶ μηδεμίαν εἶδῃσιν ἔχοντες κατ' ἀρχὰς τοῦ τοιούτου) τοιοῦτους ὑπερμεγέθεις ὄγκους καταβαίνοντας κατὰ τῆς κεφαλῆς των, καὶ διευθυνομένους ὑπ' ἀνθρώπων, ἔντρομοι καὶ καταπεπληγμένοι, ἔφευγον σταυροκοπούμενοι, ὡς ὑπὸ δαιμόνων ἐλαυνόμενοι. Καὶ τοῦτο σὲ τὸ λέγω διὰ νὰ μὴν ἐκπλαγῆς, ἀν μὲ ἰδῆς καμμίαν ἡμέραν καταβαίνοντα ἐπὶ σφαίρας εἰς τὸ δῶμά σου. Πολλοὶ πρίγκηπες ἐκ τοῦ βασιλικοῦ γένους ἠθέλησαν νὰ ἀναβῶσιν, ἀλλὰ δὲν τοὺς ἀφήκεν ὁ βασιλεὺς διὰ τὸν ἐνδεχόμενον κίνδυνον. Αἱ ὠφέλειαι τὰς ὁποίας προσδοκῶσιν ἐξ αὐτῆς τῆς εὐρέσεως, εἰ μὲν εὐρεθῆ ὁ τρόπος τῆς πηδαλιουχίας, εἶναι τὸ νὰ κάμνωσι πολλὰς ὁδοιπορίας, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν ἀεροπορίας, εἰς βραχύτατον διάστημα καιροῦ, τὸ ὅποιον συμβάλλει πολὺ εἰς τὸ νὰ συντέμῃ τὸν χρόνον τῶν ὅσα γίνονται διὰ τα-

χυδρόμων· ἀλλὰ καὶ ἂν αὐτὸς ὁ τρόπος δὲν εὐρεθῆ, αὐτὸ θέλει χρησιμεύσει πάντοτε (καθὼς φαντάζονται εὐλόγως ἢ ἀλόγως δὲν ἠξέυρω), εἰς νυκτερινὰ σημεῖα ἀπὸ στρατοπέδου εἰς στρατόπεδον εἰς καιρὸν πολέμου, εἰς πολιορκίας τειχῶν καὶ τὰ λοιπά· καὶ εἰς καιρὸν εἰρήνης εἰς τὰς μετεωρολογικὰς τῶν φυσικῶν παρατηρήσεις.

6

Ἐκ Μονπελλίου, τῆ 16 Αὐγούστου 1787.

Τὸ μέσον τοῦ ἄρχοντος Σ. μὲ ἀρέσκει κατὰ πολλὰ, καὶ ἔαν ἕως τώρα δὲν τὸ μετεχειρίσθητε, παρακαλῶ νὰ μὴ τὸ ἀμελήσητε. Ἐγκλεισμένην ἐνταῦθα θέλει εὑρης καὶ ἐπιστολὴν πρὸς τὴν ἐνδοξότητά του, τὴν ὁποῖαν ἂν οἱ κύριοι Β. καὶ ἡ λογιότης σου κρίνετε χρήσιμον, θέλει τὴν πέμψετε, συνοδευομένην ὅμως μὲ ἐπιστολὴν τῶν κυρίων Β., εἰς τὴν ὁποῖαν τοὺς παρακαλῶ νὰ παραστήσωσιν ἐπιπόνως καὶ μετὰ σπουδῆς τὴν ἀνάγκην μου.

Ἴσως σὲ φανῆ παράδοξον, ὅτι συνεφόρησα ὅλους μου τοὺς τίτλους εἰς τὴν ὑπογραφὴν αὐτῆς τῆς ἐπιστολῆς, ἐγὼ, ὅστις συνειθίζω νὰ μὴ γράφω μήτε τὸ ὄνομά μου. Ἀδελφέ, «ὁ βίος ὑπόληψις» καὶ αὐτὴ ἡ ὑπόληψις ἀγκαλὰ πολλάκις δὲν εἶναι πάρεξ καθαρὰ πρόληψις· κατέχει μάλιστα τοὺς πλουσίους καὶ δυνατοὺς· μήτε ἡ προκοπὴ σου μήτε τὰ προτερήματά σου ἰσχύουσι τόσον εἰς αὐτούς, ὅσον οἱ τίτλοι σου. Τὸ πρᾶγμα χωρὶς ὄνομα δυσκόλως εὐρίσκει ἀποδοχὴν καὶ δεξιῶσιν, τὸ δὲ ὄνομα, χωρὶς τὸ πρᾶγμα πολλάκις εὐτυχεῖ· καὶ ὅστις ἔχει καὶ πρᾶγμα καὶ ὄνομα, περισσότερον κατορθοῖ μὲ τὸ ὄνομα παρά μὲ τὸ πρᾶγμα. Ἐγὼ ὁ ἴδιος, πιστευσόν μοι! μὲ ὅλον ὅπου μακρὰν ἀπὸ ταιαύτας προλήψεις, ἀφοῦ παρήτησας τὸ νὰ προσθέτης τὸ

«ψάλτης» εἰς τὴν ὑπογραφὴν σου, δὲν ἀναγινώσκω πλέον τὰς ἐπιστολάς σου μὲ ἡδονήν· ὅταν συνείθιζες νὰ τὸ γράφῃς, ἐμεγαλοφρόνουν, στοχαζόμενος τὸν ἑαυτὸν μου ὁ ἀνόητος μέγα τι, διότι εἶχον τὴν κορισπονδέντζαν τοῦ Πρωτοψάλτου τῆς Σμύρνης. Μήτε ἡ ἀδολός σου φιλία, μήτε ἡ παρ' ἐμοῦ χρεωστούμενη πρὸς τὴν λογιότητά σου εὐγνωμοσύνη, διὰ ὅσα ὑπέμεινας καὶ ὑπομένεις δι' ἐμέ, δὲν ἐκίνουν τόσον τὴν ψυχὴν μου, ὅσον ἡ ἰδέα ὅτι ἔχω φίλον Πρωτοψάλτην.

Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τῶν ὑπολήψεων ἢ προλήψεων· περὶ δὲ τοῦ νέου μου τίτλου, ἠξέυρε, φίλε μου, ὅτι εἰς τὰς 16 Μαΐου ἡ ἐνταῦθα Βασιλικὴ Ἀκαδημία τῶν Ἐπιστημῶν μὲ τὸν ἔδωκεν ἐγγράφως ἐπὶ μεμβράνης· καὶ ὁ μὲν Δόμινος θέλει σὲ εἰπῆ, κατὰ πλάτος ὅσα ἐγὼ περὶ τούτου παραλείπω, διὰ τὸ σύντομον, ἡ δὲ λογιότης σου εἰπέ με, παρακαλῶ σε, τίς σὲ ἐκίνησε, νὰ εἰπῆς τὸν Δόμινον, ὅτι ἔμελλε νὰ μὲ δώσῃσι τοιαύτην τιμὴν. Πνεῦμα προφητείας βέβαια δὲν ἔλαβες ἀκόμη μὲ ὄλας σου τὰς ἀρετάς· ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος ἠξεύρεις τί μποῦφος εἶμαι· διὰ ποίαν λοιπὸν ἀρετὴν μου μὲ ἔκρινας ἄξιον τοιαύτης τιμῆς; δι' οὐδεμίαν, φίλε μου! μόνη τοῦ Θεοῦ ἡ πρόνοια ἠὲδόκησεν οὕτως διὰ νὰ γλυκάνῃ τὸ ἀψίνθιον τῶν πειρασμῶν μὲ ὀλίγον μέλι εὐεργεσίας. Αὕτῃ ἡ Ἀκαδημία εἶναι διάφορος ἀπὸ τὴν Ἀκαδημίαν τῆς ἰατρικῆς, μήτε ὅσοι γίνονται ἰατροί, ἔχουσι καὶ τὸν τίτλον αὐτόν. Εἶναι μία ἐξαίρετος συνάθροισις σοφῶν, εἰς τὰς συνελεύσεις τῆς ὁποίας, αἱ ὁποῖαι γίνονται ἅπαξ τῆς ἐβδομάδος, εἰσέρχονται μόνον ὅσοι ἀνήκουσιν εἰς αὐτήν· ἔξω ἀπὸ αὐτὸ τὸ προνόμιον τοῦ νὰ εἰσέρχωμαι εἰς τὰς ἀκαδημαϊκὰς συνελεύσεις, ἔχω προσέτι τὴν ἐξουσίαν τοῦ νὰ τυπῶνω τὰ συγγράμματά μου μὲ τὸ βασιλικὸν προνόμιον τῆς Ἀκαδημίας, καὶ ἀποδημήσας τῆς Γαλλίας, νὰ κορισπονδέρω δι' ἐπιστολῶν μὲ τὴν

Ἀκαδημίαν, καθὼς καὶ τὸ ὄνομα «Κορισπονδέντες» τὸ δηλοῖ!

Ἴδες πόσῃν πολυλογίαν ἢ μᾶλλον εἰπεῖν μωρολογίαν μετ' ἠνάγκασας νὰ σὲ γράψω διὰ τί; διότι ἐλπίζω, ὅτι ἡ κενοδοξία τοῦ νὰ κορισπονδέρης μετ' Κορισπονδέντεν τῆς Ἀκαδημίας θέλει αὐξήσῃ τὴν πρὸς ἐμέ σου εὐνοίαν.

7

Ἐκ Μονπελλίου τῆ 29 Ὀκτωβρίου 1787.

Πολλάκις, ἀδελφέ μου, εἰς τὰς ἀνιαράς μου ἀγρυπνίας, καὶ αὐταὶ αἱ ἀγρυπνίαι μετ' συμβαίνουσι πολλάκις διὰ τὰς δυστυχίας μου, καὶ μετ' διέφθειραν τὴν υἰείαν μου, πολλάκις, λέγω, εἰς αὐτὰς τὰς ἀγρυπνίας, μάλιστα τὸν χειμῶνα, ὅταν αἱ νύκτες ἦναι μακραὶ, ἀναλίσκω τὸν καιρὸν εἰς τὸ νὰ συλλογίζωμαι τὰ πάθη μου· ἀφ' οὗ τὰ ἀπαριθμῶ ὅλα ἐν πρὸς ἓν, ἀρχόμενος ἀπὸ ἐκεῖνα τῆς παιδικῆς ἡλικίας, ὅποια ἦσαν αἱ πατρικαὶ παιδεύσεις διὰ τὰς ἐν οἴκῳ ἀταξίας μου, καὶ οἱ βραδισμοὶ τοῦ φροντιστηρίου διὰ τὰ γραμματικά, καὶ διαβαίνων ἔπειτα εἰς τὰ πλέον ἀνιαρά, τὴν μετὰ τοῦ Εὐσταθίου συντροφίαν, τὴν εἰς Ὀλλανδίαν ἀποδημίαν, τὰς περιηγήσεις ἐν Γερμανίᾳ καὶ Ἰταλίᾳ, τὴν ἀπώλειαν τῶν ὑπαρχόντων, τὴν δευτέραν ἐκδημίαν μου εἰς Γαλλίαν, κτ. κτ. (ὀλίγον ἔλειψε νὰ λησμονῶ τὴν λύπην, τὴν ὁποίαν ἐδοκίμασα εἰς τὰ Βουρλά, ὅταν κατέτρεχον τὸν ψάλτην μου) ἀφοῦ λέγω τὰ ἀπαριθμῶ ὅλα, ἢ καὶ ὅσα ἐνθυμοῦμαι, μετ' φαίνεται νὰ ἀκούω μίαν φωνὴν ἀοράτως: «Ἀχάριστε, ἂν ἡ Πρόνοια σὲ ἐπαίδευσεν πολυειδῶς καὶ πολυτρόπως, σὲ ἔκαμεν ὁμῶς καὶ μεγάλως εὐεργεσίας»· καὶ τότε ἄρχομαι ἐκ τοῦ ἐναντίου νὰ ἀπαριθμῶ τὰ τῆς προνοίας δωρήματα, καὶ σὲ βεβαιῶνω,

φίλε μου, ὅτι εἰς αὐτὸν τὸν ὑπολογισμὸν εὗρηκα πάντοτε τὸν ἀριθμὸν τῶν καλῶν ἀνώτερον ἀπὸ τὰ κακά· οὕτω παρηγορούμενος μὲ τοιούτους λογισμοὺς, ἀπεκοιμήθην μίαν νύκτα πρὸς τὸ ἐξημέρωμα καὶ εἶδον καθ' ὕπνου θέαμα περιέργον καὶ ἄξιον νὰ παρηγορήσῃ ὄχι μόνον ἐμέ, ἀλλὰ πάντας τοὺς κακῶς πάσχοντας.

Ἄγγελος ἐξ Οὐρανοῦ καταβαίνων παρεστάθη εἰς τὴν κλίνην μου, κολοσσιαῖος τὸ μέγεθος, ἐκράτει τρυτάνην εἰς χεῖράς του, ὡς ἐκείνην μὲ τὴν ὁποίαν ζυγίζουσι καμμίαν φορὰν τὰ ξύλα ἔμπροσθεν εἰς τὸ Κουμέρκιον. Ποραπονεῖσαι, μὲ λέγει, ὡς ἡδικημένος ἀπὸ τῆς Προνοίας· ἀλλ' ἰδοὺ τῆς δικαιοσύνης ἢ τρυτάνη! βάλε εἰς τὸ ἐν μέρος ὅσα κακὰ ἐδοκίμασας ἐν τῷ βίῳ, καὶ πρόσεχε νὰ μὴ λησιμονήσῃς τίποτε· ἐγὼ τρέμων ἀπὸ τὸ ἐν μέρος ὡς βλάσφημος, καὶ ἐπιθυμῶν ἀπὸ τὸ ἄλλο νὰ δικαιολογηθῶ, ἤρχισα μὲ μεγάλην προθυμίαν νὰ ἐπιφορτίζω τὴν μίαν πλάστιγγα τῆς τρυτάνης ὅσα κακὰ ἠδυνήθην νὰ συλλογισθῶ, καὶ φοβούμενος μὴ νικηθῶ ὑπὸ τοῦ ἀγγέλου συνεφόρου ἀκόμη καὶ πολλὰ ἄλλα εὐτελεῖ καὶ ἀνάξια λόγου, ὅποια παραδείγματος χάριν ἦσαν, τὸ νὰ ὑπάγω καμμίαν φορὰν εἰς τὸν Κουγκλουτζᾶν περιπατῶν, τὸ νὰ κρημνισθῶ μίαν ἡμέραν ἀπὸ τὴν κλίμακα τοῦ ὀσπιτίου τρεῖς μόνον ἢ τέσσαρας βαθμοὺς (ἂν ἐνθυμοῦμαι καλὰ) χωρὶς ἄλλην βλάβην παρὰ τὴν συντριβὴν ἐνὸς ποτηρίου, τὸ ὅποιον ἐκράτουν εἰς χεῖρας. Εἰς ὀλίγα λόγια, ἐφόρτισα τὴν πλάστιγγα ὅσον ἦτο δυνατόν, καὶ ἀπὸ τὰ ὄντα καὶ ἀπὸ τὰ δοκοῦντα κακά. Τὸ θαυμαστὸν ἦτον ὅτι ὁ ἄγγελος δὲν ἔλεγε τίποτε πρὸς αὐτά, ἀλλ' ἐπροσποιεῖτο νὰ μὴν καταλαμβάνῃ τὴν ἀπάτην.

Ἄφου ἐτελείωσα τὴν συγκομιδὴν ὄλων μου τῶν κακῶν, χωρὶς νὰ λησιμονήσω μήτε τὰ βάσανα ὅπου ἐδοκίμασα μετὰ τῆς λογιότητός σου εἰς τὸν ἐν Ταραγατζίῳ περίπατον, ἔχεις ἄλλο τι περισσότερον μὲ λέγει ὁ ἄγγελος; ὄχι

ἀπεκρίθην ἔντρομος. Σὺ μὲν, λέγει, ἐπεφόρτισας τὴν πλάστιγγα ὅσα ἤθελες, καὶ δὲν σὲ ἐκώλυσα κατ' οὐδέν· ἐγὼ θέλει βάλω εἰς τὴν ἐτέραν πλάστιγγα τὰς δωρεάς τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ μὲ τὴν συγκατάθεσίν σου· σὲ δίδω ἄδειαν νὰ μὲ ἐναντιωθῆς εἰς ὅ,τι κρίνεις ἢ κατὰ πολλὰ βαρὺ, ἢ ἀνοίκειον εἰς τὸ νὰ συγκαταριθμηθῇ μετὰ τῶν καλῶν.

Ἦρχισε λοιπόν, ἀδελφέ μου, νὰ στοιβάξῃ καὶ αὐτὸς τὰ παρὰ τοῦ Θεοῦ δωρήματα· καὶ ποῖα δωρήματα; ὅποια ποτὲ δὲν συλλογίζομεθα, τόσον ἐτυφλώθημεν ὑπὸ τῆς φιλαυτίας. Ἐρριψεν εἰς τὴν πλάστιγγα τὴν ζῶην καὶ τὴν ὑπαρξιν καὶ τὸ νὰ μὴν ἀποθάνω μέχρι τοῦ νῦν μὲ ὄλον ὅτι πολλὰ νοσήσας ὡς δῶρημα τοῦ Θεοῦ. Εἰς αὐτὸ βλέπων με ἀποροῦντα, δὲν ἀνέγνωσ ποτέ, μὲ λέγει τὴν γραφὴν; ναί, τὸν ἀπεκρίθην, ἐπειδὴ μετεγλώττισα μίαν Κατήχησιν, εἰς τὴν ὁποίαν συνήθροισα τὰ ὠραιότερα ῥητὰ τῆς Γραφῆς· μεταξὺ αὐτῶν, μὲ λέγει, θέλει εὑρηκας καὶ τὸ «Ἐν αὐτῷ γὰρ ζῶμεν καὶ κινούμεθα καὶ ἐσμέν»· ἀλλὰ τί κακὸν μου καιρὸν ἤθελα, πρωτοψάλλα, νὰ τὸν ἐνθυμίσω τὴν Κατήχησιν; ἀρπάζει ἐν ἐξεμπλάριον (δὲν ἠξεύρω ποῦ τὸ εὑρήκεν εὐθὺς) καὶ τὸ ρίπτει εἰς τὴν πλάστιγγα, ὡς δῶρημα τοῦ Θεοῦ καὶ αὐτό· ἐξήτησα νὰ ἐναντιωθῶ, προφασιζόμενος τοὺς μόχθους τῆς μεταφράσεως, καὶ σπουδάξω νὰ δείξω ἀληθῶς πόνημα ἰδικόν μου καὶ ὄχι δῶρημα ἄλλου· καὶ αὐτὸς μὲ ἀπεστόμισε μὲ τὸ «Χωρὶς αὐτοῦ οὐ δυνάμεθα ποιεῖν οὐδέν»· καὶ μὲ τὸ «Πᾶν δῶρημα τέλειον ἄνωθεν ἐστὶ καταβαῖνον»· καὶ μὲ τὸ «Τὸ θέλειν καὶ τὸ ἐνεργεῖν ἐκ τοῦ Θεοῦ ἐστίν» καὶ μὲ ἄλλους μυρίους τόπους τῆς Παλαιᾶς καὶ Νέας Διαθήκης.

Ἠπόρησα, φίλε μου, πόσον ἦτον δυνατὸς ἐν ταῖς γραφαῖς ὁ ἄγγελος, καὶ ποῦ ἀνέγνωσε τὴν γραφὴν μὴ ὄντων (καθὼς ἠξεύρεις) ἐν Οὐρανοῖς, μήτε βιβλίων, μήτε τυπογράφων, ἀνέβασεν ἔπειτα εἰς τὴν πλάστιγγα τοὺς μακα-

ρίτας γονεῖς μου με πᾶσαν αὐτῶν τὴν προθυμίαν εἰς τὸ νὰ με προξενήσωσιν ὅλα τὰ μέσα τῆς σπουδῆς· ἀνέβασε τοὺς καλοὺς μου συγγενεῖς, τοὺς εὐεργέτας μου, ὡς τοσαῦτα τοῦ Θεοῦ δωρήματα· ἡ πλάστιξ ἤρchiσε νὰ κινήται, ἐγὼ ἔτρεμον ὄλος, ἐνθυμούμενος τὸ «οὐ δικαιοθήσεται ἐνώπιόν σου πᾶς ζῶν»· ἀναδιβάζει τέλος τὸν Δόμινον, εἰς αὐτὰ ὅλα δὲν εἶχόν τι νὰ ἐναντιωθῶ, ἔπειτα βλέπω τὴν λογιότητά σου πλησίον τοῦ ἀγγέλου, ἔτοιμον νὰ ἀναβῆ εἰς τὴν πλάστιγγα· τότε ἀληθινὰ ἤρchiσα νὰ φοβοῦμαι, ὅτι ἔχω νὰ μείνω ἀναπολόγητος, μάλιστα βλέπων ὅτι διὰ τὸ ψυχος (ἐπειδὴ ἦτον χειμῶν) ἦσουν ἐνδεδυμένοι, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν καταπεφορτισμένοι με δύο βαρυτάτας γούνας, καὶ εἶχες ἐπὶ κεφαλῆς σου καλουπάκιον, ὄχι ὡς τὰ σημερινὰ τῶν Χίων, ἀλλ' ὡς ἐκεῖνα τὰ παλαιά, ὡς ἐφόρει ὁ μακαρίτης Θεόδωρος ὁ Λακάνας, ὁ Χατζῆ Παντελῆς καὶ ἄλλοι πρὸ τούτων, οὐαί, ἔλεγον, εἰς ἐμέ! ἂν ἀναβῆ ὁ Πρωτοψάλτης με τοιαύτην σκευήν, ἡ πλάστιγξ ἔχει νὰ κλίνη ἐξάπαντος.

Μὴ ἔχων τί ποιήσω, εἶπον τὸν ἄγγελον, ὅτι δὲν στέργω νὰ σὲ ἀναδιβάσῃ οὕτως ἔχοντα ἐπὶ τῆς πλάστιγγος, καὶ αὐτός, αὐθέντα μου, χωρὶς νὰ χάσῃ καιρόν, ἤρchiσε νὰ σὲ ἐκδύνη ἐν πρὸς ἐν τῶν ἐνδυμάτων σου, ἀρχόμενος ἀπὸ τοῦ μπινισίου καὶ καταντῶν εἰς τὸν χιτῶνα, εἰς τρόπον ὥστε σὲ ἀφῆκε γυμνόν, παντάγυμνον, ὡς ἐξήλθες ἐκ κοιλίας μητρὸς σου, καὶ ὡς ἀπελεύσῃ εἰς τὴν κοινὴν ἡμῶν μητέρα τὴν γῆν.

Μὲ ὄλην τὴν ἀπορίαν εἰς τὴν ὁποίαν εὕρισκόμεν, με ἦτον ἀδύνατον νὰ κρατήσω τὸν γέλωτα, ὄχι μόνον διὰ τὴν γυμνότητα εἰς τὴν ὁποίαν σὲ ἔβλεπον ἀλλὰ προσέτι καὶ διὰ τὴν ἀγανάκτησιν τὴν ὁποίαν εἶχες καὶ τὰς ἀρὰς τὰς ὁποίας ἐξέχεες κατ' ἐμοῦ, ἐξ αἰτίας τοῦ ψυχους· τέλος πάντων σὲ ἀνεβίβασε τῆρ τζιμπλάκην εἰς τὴν πλάστιγγα

κατὰ τὴν θέλησίν μου, ἀλλὰ τί τὸ ὄφελος, μὲ ὄλον τοῦτο ἢ τρυτάνη ἔκλινε πρὸς τὸ ἔδαφος· καὶ ὁ ἄγγελος βουλό-
μενος νὰ μὲ καταισχύνη περισσότερον, αὐτά, μὲ λέγει,
ὅσα συνεφόρησα εἰς τὴν πλάστιγγα, δὲν εἶναι μήτε τὸ
ἑκατοστημόριον ἐκ πάντων ὅσα σὲ εὐεργέτησεν ἢ πρόνοια,
καὶ ὅμως ὑπερβαίνουσιν ὅσα κακὰ ἐδοκίμασας, ἢ φαντά-
ζεσαι νὰ ἐδοκίμασας. «Τί ἀνταποδώσω τῷ Κυρίῳ περὶ
πάντων ὧν ἔδωκέ μοι;» καὶ τοῦτα τὰ τελευταῖα λόγια
ἦσαν τοῦ ἐνυπνίου τὸ ἐπιμύθιον· ἔπειτα ἀπέπτη πάλιν εἰς
τοὺς Οὐρανοὺς μὲ τοσαύτην ταχύτητα, ὥστε ἂν δὲν σὲ
ἤρπαζον ἀπὸ τὸν πόδα, διὰ νὰ σὲ ἐκβάλω ἀπὸ τὴν πλά-
στιγγα, ἤθελε βέβαια νὰ σὲ συναναδιβάσῃ μαζί του, καὶ κύ-
ριος οἶδεν, ἂν ἐκατέβαινες πλέον. Αὐτὸ τὸ ἔκαμα, ὄχι
φθονήσας τὴν εἰς οὐρανοὺς ἀνοδὸν σου, ἢ ὅποια ἤθελε βέ-
βαια σὲ ἀξιόσῃ μὲ τὸν Ἐνὼχ καὶ τὸν Ἡλίαν, μὲ προ-
σθήκηκην νέας ἑορτῆς εἰς τὸ μηνολόγιον, ἀλλὰ ἀπορῶν, τί
εἶχε νὰ γενῶ ἐγὼ χωρὶς τῆς λογιότητός σου. Ζῆθι λοι-
πὸν εὐδαιμόνως, καὶ μένε ἀκόμη ἐπὶ τῆς γῆς καὶ διὰ τὴν
φамиλίαν σου καὶ διὰ τὸν φίλον σου!

8

Ἐκ Μοιπελλίου 3 Νοεμβρίου 1787.

Ἄφ' οὗ ἠγιάθην, ἠγανάκτησα, καὶ ἀπέλπισα τέλος πάν-
των νὰ λάβω πλέον ἐπιστολὴν σου, ἔλαβον τὴν ἐπιστο-
λὴν σου τῆς τριακοστῆς Αὐγούστου. Τὴν ἀνοιξα μετὰ
χαρᾶς καὶ σπουδῆς μεγάλης, ἐλπίζων νὰ εὕρω φάρμακον
τῆς ἀνίας μου, παραμυθίαν τῆς ἀγανακτήσεώς μου, καὶ
χρηστοτέρας ἐλπίδας διὰ τὴν ἀπόγνωσίν μου. Καὶ τί νὰ
ἰδῶ; Αὐτὴ ἦτον μία πληγῆ σφοδρότερα τῆς πρώτης, ἢ νὰ
εἰπῶ προσφύεστερον, ἓνας κεραυνός, ὁ ὁποῖος μὲ ἀφῆκεν
ἡμιθανῆ καὶ παντάπασιν ἐξεστηκότα διὰ πολλὰς ὥρας. Μὲ

ἐδόθη εἰς τὸν καιρὸν τοῦ ἀρίστου, καὶ ὅπου εἶχον ὄρεξιν τροφῆς μεγαλωτάτην· ἀλλ' ἡ ἀνοιξις τῆς ἐπιστολῆς σου ἔκλεισε τὸν ἰδικόν μου στόμαχον, καὶ ἠναγκάστην νὰ μακρύνω ἀπὸ τὴν τράπεζαν, καὶ νὰ μείνω νῆστις μέχρις ἑσπέρας. Εἰς αὐτὴν λοιπὸν τὴν τραγικωτάτην ἐπιστολήν σου ἀποκρίνομαι χωρὶς εἰρμὸν καὶ ἐγώ, (καθὼς καὶ ἡ λογιότης σου) καὶ χωρὶς ἄλλην τάξιν παρ' ἐκείνην τῆς μνήμης.

Ἡ κοινὴ τῆς πατρίδος συμφορὰ μεγάλως μ' ἔθλιψε, μειζρόνως ὅμως ἢ τῶν γνωστῶν φίλων. Ὁ θάνατος τοῦ κυρίου Σταυριανοῦ Μαντζουράνη, καὶ ὁ θάνατος τοῦ Κωνσταντίνου Σκούρσου μὲ ἐφάνησαν πολλὰ δεινότεροι ἀφ' ὅ,τι καθ' ἑαυτὸν εἶναι ὁ θάνατος, διὰ τὰς συνδραμούσας καὶ εἰς τοὺς δύο παραδόξους περιστάσεις, αἱ ὁποῖαι δέχονται πολλὰς ἐξηγήσεις, παραφράσεις καὶ σχόλια, τὰς ὁποίας μῆτε καιρὸν ἔχω, μῆτε τολμῶ νὰ σὲ κοινωνήσω διὰ πολλὰς αἰτίας.

Ὁ πρῶτος ἀναγκάζεται ὑπὸ τῆς πάντα τολμώσης πενίας (ὄχι ἀπὸ πταισμά του) νὰ τρέχη τὸ πέλαγος διὰ νὰ μετακομίση τὰ λείψανα τοῦ ἁγίου, καὶ θνήσκει ὁ δεύτερος ἀπὸ μίαν φιλανθρωπίαν χωρὶς ὄρια, ἀνακαλύπτει καὶ ἐρευνᾷ τὰ λείψανα τῶν ἀποθανόντων, ἔργον (εἰς τὸ φαινόμενον) θεάρεστον, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς θνήσκει. Οἱ πέμψαντες τὸν πρῶτον ἔπρεπε νὰ ἀρκεσθῶσιν εἰς τὰ εὐρισκόμενα εἰς τὴν Σμύρνην λείψανα καὶ εἰς τὰς καθημερινὰς τῆς Ἐκκλησίας δεήσεις, καὶ ὄχι νὰ αὐξάνωσι τὸν ἀριθμὸν τῶν θυσιῶν, εἰς τὰς ὁποίας δὲν εὐαρεστεῖται ὁ Θεός, ὅταν δὲν εἶναι κατὰ τὸ· «ἔλεον θέλω καὶ οὐ θυσίαν». Ἄλλ' ὁ δεύτερος (ἴσως ἤθελεν εἰπῆς), ἔλεον ἔπρατε, διατί ἀπέθανε; Ὅτι, ἀδελφέ μου, μῆτε ὁ ἔλεος δὲν εἶνε δεκτὸς παρὰ τῷ Θεῷ, ὅταν δὲν εἶναι καὶ αὐτὸς κατὰ τὸν λόγον· ὁ κατὰ λόγον ἔλεος εἶναι τὸ νὰ κάμη τις τὴν ἀρχὴν ἀπὸ τοὺς

οίκειους, καθὼς λέγει ὁ Παῦλος «καὶ μάλιστα τοὺς οἰκείους» ἀλλὰ διὰ τὴν ἐλεήσῃς ἐμὲ τὸν μηδὲν σοὶ προσήκοντα, ἀφίνεις ἀνηλεῶς τὴν γυναῖκά σου εἰς χηρείαν, καὶ ἐγκαταλιμπάνεις τὸ σπέρμα σου εἰς ὄρφανείαν; τίς σὲ ἐμποδίζει ἀπὸ τῆς ἐυεργετῆς τοὺς ἀνθρώπους; εὐεργέτει τοὺς ζῶντας, καὶ τοῦτο μὲ προφυλακὴν καὶ πρόνοιαν τῆς ζωῆς σου, τῶν οἰκείων σου, ἀλλ' ἀφοῦ ἐκπνεύσωσι, τί θέλεις πλέον ἀπὸ τὰ ψυχρά των σώματα; «Ἄφες τοὺς νεκροὺς θάψαι τοὺς ἑαυτῶν νεκρούς». Καὶ μὲ λέγεις ἔτι ὅτι εὐρίσκονται ἄνθρωποι οἱ ὅποιοι κρίνουσι καλῶς πεπραγμένα τὰ τοιαῦτα! ἅς μὲ συγχωρήσωσιν, ὅποιοι καὶ ἂν εἶναι, ἂν ἔχω περισσοτέραν ὑπόληψιν καὶ πίστιν εἰς τὰ λόγια τοῦ Χριστοῦ καὶ τοῦ Παύλου, παρὰ τὰς ἰδικὰς των πεπλανημένας κρίσεις.

Λέγεις ὅτι ἡ ἡμέρα τοῦ θανάτου τοῦ ἐστάθη διὰ τὴν λογιότητά σου, ἡμέρα σκοτεινῆ, ἡμέρα θλίψεως· καὶ ἐγὼ σὲ ἀποκρίνομαι ὅτι ἡ ἡμέρα, εἰς τὴν ὁποίαν ἔλαβον αὐτὴν τὴν θλιβεράν εἶδησιν, ἦτον δι' ἐμὲ ἡμέρα ὀλέθρου, καὶ ἔλειψε τὴν ἐπιστρέψῃ πάλιν ὁ πυρετός μου, ὄχι μόνον διότι ἐστάθη καὶ φίλος μου μέγας, καὶ εὐεργέτης μου πρόθυμος, ἀλλὰ καὶ ὅτι ἐδοκίμασεν ἓνα θάνατον βίαιον, παράλογον, ἐναντίον καὶ εἰς τὴν θέλησιν τοῦ Θεοῦ καὶ εἰς τὸν ὀρθὸν λόγον. Ἄλλὰ σὲ λέγω, ὅτι αὐτοῦ χρειάζονται σχόλια περισσότερα, τὰ ὅποια δὲν ἔχω καιρὸν μήτε τολμῶ τὴν σὲ κοινωνήσω. Καὶ αὐτὰ τὰ ὀλίγα ὅσα σὲ εἶπα, τὰ εἶπα διαζόμενος ἀπὸ τὴν ἀγανάκτησιν καὶ συνοχὴν τῆς καρδίας μου.

Ἦθελεν ἀπορήσῃς ἂν ἤξευρες ὅσα συλλογίζομαι ταύτην τὴν ὥραν, μὲ τὸν κάλαμον εἰς τὰς χεῖρας, καὶ μὲ τὰ δάκρυα εἰς τοὺς ὀφθαλμούς. Ὁρθότατα συλλογίζεσαι ὅταν ἀποδοκιμάζῃς τὰς τοιαύτας παραλόγους θεοσεβείας, καὶ μένε πάντοτε εἰς αὐτὰς τὰς σταθεράς καὶ ἀμετακί-

νήτους ἀρχάς, ὑπηγορευμένας ἀπὸ τὸν ὀρθὸν λόγον, καὶ σφραγισθείσας ἀπὸ τὴν ἀποκαλυφθεῖσαν θρησκείαν, καὶ ἂν ὅλος ὁ κόσμος ἤθελε κρίνει τὸ ἐναντίον. Ἴδου ἡ ἀθλία μου ἐξαδέλφη ἐγκαταλελειμμένη εἰς χηρείαν καὶ τὰ παιδιὰ της εἰς ὀρφανείαν! δὲν τολμᾷ ἡ χεὶρ μου νὰ κινήσῃ τὸν κάλαμον εἰς τὸ νὰ τὴν παρηγορήσω κατ' ἰδίαν· ὅθεν παρακαλῶ σε νὰ τὴν προσαγορεύσῃς καὶ νὰ τὴν παρηγορήσῃς ἐκ μέρους μου.

Εἰπέ την νὰ αὐξήσῃ τὴν ὑπομονὴν της, διὰ νὰ δείξῃ εἰς τὸν κόσμον, ὅτι ἂν ἡ ἀφροσύνη κρημνίζει οἶκους, ἡ φρόνησις τοὺς ἀνοικοδομεῖ· εἰπέ την ὅτι δὲν εἶναι μόνη ἐν θλίψεσιν· ἂν στρέψῃ κύκλωθεν τοὺς ὀφθαλμούς της, τί ἄλλο θέλει ἰδῆ παρὰ δυστυχίας; ἀλλὰ τί τὴν λέγω νὰ ζητῇ παραδείγματα ἀλλότρια; ἄς στοχασθῇ τὴν ἰδικὴν μου κατάστασιν. Ἄν αὐτὴ εἶδε κακὰς ἡμέρας εἰς ὅλον σχεδὸν τὸ διάστημα τῆς ὑπανδρείας της, ἐδοκίμασεν ὅμως καὶ καλὰς εἰς τὸν καιρὸν τῆς ἀγαμίας της εἰς τὸν πατρικὸν της οἶκον. Ἐγὼ ὁ ταλαίπωρος ἤρχισα νὰ ποτιζώμαι τὸν κρατῆρα τῆς δυστυχίας ἀπὸ σπαργάνων ὁμοῦ μὲ τὸ μητρικὸν γάλα διὰ τὰς γνωστάς εἰς αὐτὴν διχονοίας τῶν μακαρίτων μου γονέων· καὶ δύναμαι νὰ εἰπῶ, χωρὶς νὰ παροργίσω τὴν πάντα πρὸς τὸ συμφέρον οἰκονομοῦσαν Πρόνοιαν, ὅτι δὲν ἔμαθον εἰς ὅλον τὸ διάστημα τῆς πολυμόχθου ζωῆς μου τί πρᾶγμα εἶναι ἡ εὐτυχία. Μὲ ἐπιθυμίαν νὰ παύσω τὰς δυστυχίας μου μακρύνομαι ἀπὸ τὸν πατρικὸν οἶκον τὴν τελευταίαν ταύτην φορὰν, ἀκόντων καὶ μὴ βουλομένων μου τῶν γονέων· καὶ μὲ ὅλον τοῦτο αἰ δυστυχίαι μου δὲν ἔπαυσαν, ἀλλὰ προσπαλαίω (θεβαίωσέ την) μὲ δύο φοβεροὺς καὶ ῥωμαλέους ἐχθροὺς, τὴν πενίαν καὶ τοὺς κόπους τῶν μαθημάτων, καὶ πῶτος; ὄχι κανέναν Ἡρακλῆς, — ἀλλ' ἄνθρωπος (καθὼς μὲ ἤξεύρεις) λεπτῆς καὶ νοσηρᾶς κράσεως.

Σὲ βεβαιῶνω, ἀδελφέ, ὅτι καὶ ὁ πέρυσιν καὶ ἐφέτος πυρετός μου δὲν εἶχεν ἄλλην αἰτίαν, παρὰ τὴν ἀπορίαν μου καὶ τὴν καθημερινὴν μέριμναν τῆς αὔριον, καὶ τὸν φόβον νὰ μὲ μὴ λείψωσι τὰ ἀναγκαῖα. Ἀπὸ κακὴν μου τύχην δὲν ἔστειλαν οἱ κύριοι Β. τὸ συνειθισμένον ἐτήσιον εἰς τὸν διωρισμένον καιρὸν, καὶ εὐρέθην εἰς τὴν τελευταίαν μου νόσον μὲ πέντε μόνον γρόσια. Ἀφήνω σε νὰ συλλογισθῆς ποία δύναμις θεραπείας, ποία ἐλπίς σωτηρίας μένει εἰς ἓνα νοσοῦντα, ὅταν εὐρίσκεται εἰς τοιαύτην ἀμυχανίαν. Αὐτὰ παρακαλῶ νὰ τῆς εἰπῆς ἀπὸ μέρος μου.

Ἐκ Μονπελλίου τῇ 15 Ἰανουαρίου 1788.

Ἀπὸ τὴν μεγάλην ἡδονὴν, τὴν ὁποίαν ἐδοκίμασας διὰ τὸν νέον μου τίτλον, συμπεραίνω (καὶ εἶναι βέβαια πιθανὸν) ὅτι μὲ ἀγαπᾷς ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος ὅμως στοχαζομαι, μήπως αἴτιον τῆς τοιαύτης ἡδονῆς σου ἐστάθη ἡ φιλαυτία σου, καὶ ἐχάρης ὅχι ὅτι ἐτιμήθην ἐγώ, ἀλλὰ διότι ἐπληρώθη ἡ προφητεία σου. Ὅπως ἂν ἔχη τὸ πρᾶγμα, ἐγώ, φίλε μου, σὲ εὐχαριστῶ ἐκ βάθους ψυχῆς μου διὰ τὴν πρὸς ἐμέ σου εὐνοίαν ἀλλὰ μὲ συνθήκην ὅμως τοῦ νὰ μὴν προφητεύης πλέον· διότι σὲ βεβαιῶνω, ὅτι ἂν ἄλλην φορὰν ἀποτολήμῃς νὰ μαντεύσης τὰ μέλλοντα, προτιμῶ νὰ μείνω, ὡς εἶμαι, οὐδενὸς ἄξιος, ἀπὸ τὸ νὰ λάβω καὶ αὐτὴν τῆς Γαλλίας τὴν βασιλείαν.

Ἡ κακὴ μου τύχη καὶ σὲ ἤλθεν ἡ ἐπιστολή μου τὴν ἡμέραν τῆς ἑορτῆς σου! τὸ ὅποσον ἐγώ, ἀφοῦ ἐχωρίσθημεν ἀπ' ἀλλήλων, πάντοτε ἐπίτηδες ἐφευγον, γράφων τὰς ἐπιστολάς μου εἰς τρόπον, ὥστε νὰ ἔρχωνται ἢ πολλῶν πρότερον, ἢ πολλῶν κατόπιν τῆς ἑορτῆς σου· ἡξεύρω καλύτερα ποῖος εἶσαι φυσικά, καὶ ποῖος γίνεσαι τὴν ἡμέραν

τῆς ἑορτῆς σου. Αὐτὸς ὁ ἅγιος Δημήτριος μὲ ὄλην τὴν στρατιωτικὴν ἀνδρείαν, καὶ μὲ τὸν ἵππον τοῦ τὸν γενναῖον, ποτὲ τόσον δὲν ἐφρυάχθη, ὅσον ἡ λογιότης σου φρυάττεσαι καὶ κομπάζεις τὴν ἡμέραν ἐκείνην· πόσῳ μᾶλλον ἔχων καὶ ἐπιστολὴν τοῦ φίλου σου πρόσφατον εἰς τὰς χεῖρας! φαίνεται με νὰ σὲ βλέπω μὲ τὸ τζιμποῦκι εἰς τὸ στόμα, περικυκλωμένον ἀπὸ πολλοὺς ἄλλους τζιμπουκοφοροῦντας ὡσαύτως, εἰς μίαν ὀμίχλην πυκνοτάτην καπνοῦ ἀναβαίνουσαν ἀπὸ τοὺς λουλάδες, καὶ καταμαυρίζουσαν τὸ στέγωμα τῆς οἰκίας. δημηγοροῦντα, ἀναγινώσκοντα, ἀγαλλιώμενον ἐπὶ τοῖς παροῦσι, προλέγοντα τὰ μέλλοντα. Αὐτῇ, ἀδελφέ μου, εἶναι μία ἀληθῆς κωμῳδία, εἰς τὴν ὁποῖαν κωμῳδεῖς τὸν φίλον σου, νομίζων ὅτι τὸν ἐπαινεῖς. Κάμε το διὰ τὴν ἀγάπην ἡμῶν! φίλε μου, ἄλλην φορὰν μὴν ἀναγινώσκῃς τὰς ἐπιστολάς μου τὴν ἡμέραν τῆς ἑορτῆς σου· ἄλλο δὲν ἔλλειψε παρὰ νὰ τὴν τονίσῃς καὶ νὰ τὴν ψάλλῃς ἐπ' ἐκκλησίας εἰς τὸν ὄρθρον, ἀντὶ τοῦ πολυελαίου· αὐτὸ βέβαια ἤθελεν ἦτο πολὺ κωμικώτερον.

Εἶδον καὶ τὰ ὅσα ἐδοκίμασας διὰ τὸ ὠρολόγιον, ὅσα εἶπας τὸν μεσίτην, ὅσα σὲ εἶπεν ὁ μεσίτης, τοὺς κόπους τοῦ ὠρολογᾶ διὰ νὰ τὸ καθαρίσῃ, τοὺς ἐδικούς σου διὰ νὰ τὸ μεταφέρῃς ἀπὸ τοῦ ὠρολογᾶ εἰς τὸν μεσίτην καὶ ἀπὸ τοῦ μεσίτου εἰς τὸν ὠρολογᾶν· βάσανα μεγάλα καὶ φοβερά, διὰ τὰ ὅποια ὅμως δὲν συμπάσχω, μήτε σὲ λυποῦμαι παντάπασιν, ὅτι εἶναι ἐκούσια, καὶ δὲν δύνασαι νὰ αἰτιασθῆς μήτε Θεόν, μήτε τύχην. Ἄφοῦ τὸ ἔλαβες εἰς χεῖρας αὐτὸ τὸ ἀτυχὲς ὠρολόγιον, τὸ ἐνόμισας θησαυρόν, σὲ ἐφάνη, δὲν ἠξεύρω πῶς, πολυτελέστερον λίθων τιμίων, καὶ ἀπεφάσισας νὰ κερδίσῃς ἀπ' αὐτὸ δύο ἢ τριῶν ἐτῶν ζωοτροφίαν μου. Θαυμάζω ὅτι δὲν εὐρέθη ἀκόμη τις νὰ σὲ δώσῃ τοῦλάχιστον χίλια γρόσια.

Συμπάσχω ὅμως καὶ συλλυποῦμαι πολλὰ διὰ τὰ ἀλη-

θινά σου δάσανα, διὰ τὴν μείωσιν τοῦ μισθοῦ σου, διὰ τὴν φαμιλίαν σου, διὰ τὸ ἀδύνατον τοῦ νὰ ἐξισώσης τὰ κέρδη μὲ τὰς δαπάνας σου· ὑπομονή, φίλε μου, χρειάζεται καὶ πεποίθησις εἰς τὴν πρόνοιαν τοῦ Ὑψίστου Θεοῦ· αὐτὸς μόνος εἶναι ὁ ἀληθὴς φίλος καὶ προστάτης τῶν ἀδικουμένων, ὅταν οὗτοι δὲν γογγύζουσι· αὐτὸς ὑποὶ τὰ ταπεινά, καὶ κρημνίζει τὰ ὑψηλά· «νεώτερος ἐγενόμην, καὶ γὰρ ἐγήρασα, καὶ οὐκ εἶδον δίκαιον ἐγκαταλελειμμένον, καὶ τὸ σπέρμα αὐτοῦ ζητοῦν ἄρτους». Λόγια θαυμαστά, τὰ ὅποια ἐπροτίμησα πάντοτε ἀπὸ ὅσα εἶπεν ὁ Δαβίδ. Ἦθελε σὲ εἰπῶ καὶ ἄλλα πολλὰ, ἀλλὰ φοβοῦμαι μὴν ἔλθῃ πάλιν ἡ ἐπιστολή μου εἰς ἑορτὴν κανενὸς παιδιοῦ σου, ἢ τῆς συζύγου σου, τὴν ὅποιαν ἤδιστα προσαγορεύω.

Δὲν ἤξεύρω ποίαν αἰτίαν εἶχες νὰ ὑποπτευθῆς φθονοῦντα τὸν Γερμανὸν συγγραφέα τοῦ βιβλίου, τὸ ὅποιον μετέφρασα· δὲν εἶναι, ἀδελφέ μου, οὗτοι τοιοῦτοι· ὄχι ὅτι δὲν εὐρίσκονται ἐδῶ φθονεροί· ὅλαι αἱ κακίαι ὅσαι ἐπιπολάζουσιν αὐτοῦ, εὐρίσκονται καὶ εἰς τὴν Εὐρώπην, καὶ εἰς Ἀφρικὴν, καὶ πανταχοῦ ὅπου εἶναι ἄνθρωποι, ἀλλ' ἐδῶ αἱ κακίαι δὲν εἶναι τόσον βλαβεραί, ὅσον αὐτοῦ, διότι εἶναι χαλινωμένοι, διὰ νὰ εἰπῶ οὕτως ἀπὸ τὴν σοφίαν καὶ φρόνησιν. Οἱ ταλαίπωροι ὁμογενεῖς μας, ἀπολέσαντες μετὰ τῆς ἐλευθερίας καὶ τὴν σοφίαν, ἂν ἦναι καλοί, ἢ ἀρετὴ των εἶναι χωρὶς φῶς, διότι εἶναι ἀκατήχητοι καὶ αὐτὴν των τὴν πίστιν, ἂν ἐξ ἀτυχίας γεννηθῶσι κακοί, φέρονται ἀκράτητοι εἰς ὅλα τὰ δεινά, διότι δὲν ἔχουσι χαλινόν, μήτε τῆς θρησκείας, τὴν ὅποιαν ἀγνοοῦσι, μήτε τοῦ ὀρθοῦ λόγου, τὸν ὅποιον ποτὲ δὲν ἐσυμβουλευθήσαν.

Ἐλυπήθην πολλὰ, ὅτι δὲν ἐγνώρισας αὐτοῦ τὸν φίλον μου τὸν Ἀκαδημιακὸν τοῦ Παρισίου ἄνδρα πλήρη σοφίας καὶ συνέσεως. Ἦξεύρει, φίλε μου, μόνος αὐτὸς περισσό-

τερα ἑλληνικά, ἀφ' ὅσα ἤξεύρουσιν ἑκατὸν Ἑλληνας τοῦ Λεβάντε, χωρὶς νὰ ἀριθμήσω τὰς λοιπὰς διαλέκτους καὶ ἐπιστήμας, καὶ μὲ ὅλον τοῦτο ταπεινοφρονεῖ ὡς νὰ μὴν ἤξευρε τίποτε. Τὴν παρελθοῦσαν ἑβδομάδα ἔλαβον ἐπιστολὴν του, πλήρη φιλίας εἰλικρινοῦς· μὲ προσκαλεῖ, φίλε μου, νὰ ὑπάγω εἰς τὸ Παρίσιον· τί λέγεις; μὲ συμβουλεύεις νὰ τὸ κάμω ἢ ὄχι; τὸ Παρίσιον εἶναι καὶ λογίζεται τὴν σήμερον αἰ' Ἀθηναί τῆς Εὐρώπης. Ἠξεύρεις εἰς ποίαν ὑπόληψιν εἶχον οἱ πρόγονοί μας (ἄλλοίμονον εἰς ἡμᾶς! ἀποτολμῶμεν ἀκόμη νὰ τοὺς ὀνομάζωμεν προγόνους, τῶν ὁποίων δὲν ἐκληρονομήσαμεν τίποτε!) τὰς Ἀθήνας;

Εἰ μὴ θεάσαι τὰς Ἀθήνας, στέλεχος εἶ·

Εἰ δὲ θεάσαι μὲν, μὴ τεθήρευσαι δ' ὄνος·

Εἰ δ' εὐαρεστῶν ἀποτρέχεις Κανθήλιος.

Αὐτὸς, φίλε μου, ὁ σοφὸς φίλος μου δὲν ἠρκέσθη εἰς τὴν ἑλληνικὴν διάλεκτον, ἀλλ' εἰς ὀλίγον διάστημα καιροῦ, ὅσον διέτριψεν εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἔμαθε καὶ τὴν νῦν πεζὴν τῶν Ῥωμαίων διάλεκτον, καὶ μὲ παρακαλεῖ νὰ τὸν γράφω εἰς τὸ ἐξῆς Ῥωμαϊστί. Ἐξ αἰτίας αὐτοῦ ἀπέκτησα ταύτας τὰς ἡμέρας ἓνα φίλον λογιώτατον, εὐγενέστατον καὶ πανιερώτατον· καὶ ἰδοὺ τίνι τρόπῳ. Αὐτὸς εἶναι ὁ ἐπίσκοπος τῆς Ἀγάθης. Ἠξεύρεις ὅτι ἡ Ἀγάθη εὐρίσκεται εἰς τὴν Γαλλίαν, καὶ ὅτι εἶναι πλησίον τοῦ Μονπελλίου, καθὼς εἶναι ἡ Μαγνησία μὲ τὴν Σμύρνην. Ἦσως ἀγνοεῖς ὅτι ἐδῶ οἱ ἀρχιερεῖς εἶναι ὄχι μόνον κωνῶς λόγιοι ἀλλὰ καὶ εὐγενεῖς, ἦγουν ἀπὸ τὰ πρῶτα γένη τῆς βασιλείας· αὐτὸς λοιπὸν ὁ τῆς Ἀγάθης Ἀρχιερεὺς, λογιώτατος ὡς οὐδεὶς ἄλλος ἐπιστήμων τῆς ἑλληνικῆς, τῆς ἐβραϊκῆς, τῆς χαλδαϊκῆς, καὶ ἄλλων πολλῶν διαλέκτων, εὐγενὴς ἀπὸ τὰ ἀρχαιότερα γένη τῆς Γαλλίας, (διότι ὁ ἐξάδελφός του εἶναι Δούξ,) μέλος τῆς ἐν Παρισίοις

φιλολογικῆς Ἀκαδημίας, ἄρχων ἐπιφανῆς καὶ λαμπρότατος, εὐρέθη κατὰ τύχην εἰς ἓνα λαμπρὸν οἶκον τῆς παρούσης πόλεως, ὅπου ἐγὼ συνειθίζω νὰ ὑπάγω πολλάκις. ὁ οἰκοδεσπότης ἀπὸ καλωσύνης του καὶ εὐνοίαν εἰς ἐμέ, τὸν ἐλάλησε περὶ ἐμοῦ πολλά, προσθέτων ὅτι εὕρισκομαι εἰς κορισπονδέντζαν μὲ δύο Ἀκαδημιακοὺς τοῦ Παρισίου· ὁ Ἀγάθης δὲν χάνει καιρὸν, ἀλλ' ἐρωτᾷ τὴν κατοικίαν μου, καὶ ἔρχεται εὐθὺς εἰς τὸν οἶκόν μου μὲ ὄλην του τὴν δορυφορίαν.

Ἐγὼ ὄλος ἐκστατικὸς εἰς τοιαύτην ἀνέλπιστον ἐπίσκεψιν, τὸ καταρχὰς ἐνόμισα ὅτι ἠπατήθη καὶ ἐμβῆκεν εἰς τὴν κάμεράν μου, μὴ θέλων. δὲν τὸν ἐγνώριζα, δὲν εἶχε τὸν ἰδῶ ποτέ, ἀγκαλὰ εἶχεν ἀκούσω τὴν φήμην του· τέλος πάντων διὰ νὰ μὲ ἐκβάλλῃ ἀπὸ τὴν ἀμφιβολίαν, εἶμαι, λέγει, ὁ τῆς Ἀγάθης ἐπίσκοπος, εὕρισκόμενος εἰς τὸν οἶκον ἐνὸς φίλου σου, ἤκουσα τὸ καλὸν σου ὄνομα, καὶ ἦλθον διὰ νὰ σὲ γνωρίσω αὐτοψεί· καὶ αὐτὰ τὰ λόγια, ἀδελφέ μου, ἐξηλθον ἀπὸ τὸ στόμα του μὲ μίαν γλυκύτητα, μὲ μίαν ἀφέλειαν, μὲ μίαν ταπεινοφροσύνην ἀνεκδιήγητον. Ἐκάθησε λοιπὸν μετ' ἐμοῦ μίαν ἡμισυ σχεδὸν ὥραν· ἐλαλήσαμεν πολλά καὶ περὶ πολλῶν· τὸν ἔδωκα τὴν Θεσίμ μου, καὶ ἐν ἐξεμπλάριον ἀπὸ τὸ νεωστὶ μεταφρασθὲν βιβλίον· ἔπειτα ἔπεσεν ὁ λόγος περὶ ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων· τί ἦτον τότε καλὰ νὰ κάμω; μὲ ὄλον ὅτι εἶσαι προφήτης, τοῦτο βέβαια δὲν θέλει ποτέ τὸ μαντεύσης· ἀνοίγω τὸ κιβώτιόν μου, ἐκβάλλω ἐν ἐξεμπλάριον τῆς Κατηχίσεως τοῦ Μόσχας, καὶ ἐν ἕτερον τῆς Συνόψεως, καὶ τὸν τὰ ἐγχειρίζω· αὐτὸς τὰ ἐδέχθη εὐμενέστατα, καὶ μὲ μίαν φιλοφροσύνην μεμιγμένην μὲ ἀπορίαν· καὶ οὕτως ἔφυγεν εὐχαριστημένος κατὰ πολλά, παρακαλῶν μὲ νὰ ὑπάγω συχνὰ πρὸς αὐτόν, τὸ ὁποῖον καὶ ἔκαμα. Τανῦν ἀπεδήμησεν εἰς τὴν ἐπαρχίαν του. Ἴσως

σὲ φανῆ παράδοξον, ὅτι τὸ ἐπρόσφερα Κατήχησιν τῆς Ἀνατολικῆς ἐκκλησίας, εἰς τὴν ὁποίαν εὐρίσκονται καί τινα ἐναντία κατὰ τῶν Δυτικῶν· ἀλλὰ δὲν ἤθελεν ἀπορήσης, ἂν ἐγνώριζες τοὺς σοφοὺς τῆς Εὐρώπης.

Ἀδελφέ, δὲν εὐκαιρῶ παντάπασι ὁ ταλαίπωρος, καὶ θέλει τὸ συμπεράνης ἀπὸ τὸν ἄθλιόν μου χαρακτῆρα καὶ ἀπὸ τὸ ὕφος τῶν ἐπιστολῶν μου· γράφω τὰς ἐπιστολάς μου τὴν νύκτα, καὶ τὸ πρωῒ, ὅταν ἀναγινώσκω, ἐντρέπομαι τὴν ἀθλιότητα, μὲ ὅλον ὅτι ἡ λογιότης σου ἀπὸ ἄκραν σου καλοκαγαθίαν τὰς εὐρίσκεις καλὰς. Ἄλλ' ἐπειδὴ περὶ ἐπιστολῶν ὁ λόγος, μὲ συγχωρεῖς νὰ σὲ ἐλέγξω ὀλίγον ὅτι (σὲ λέγω τὴν ἀλήθειαν) γράφεις πολλῶ καλλιῶτερον ἀπὸ πολλοὺς σπουδαίους, ἢ τοιοῦτους νομιζομένους· ἂν εἶχες ὅμως περισσοτέραν προσοχήν, ἂν δὲν εἶχες τσαύτας ἀσχολίας τῆς ἑορτῆς σου, τῆς ἑορτῆς τῶν τέκνων σου, τῆς συζύγου σου, τῶν γειτόνων σου, τῶν φίλων σου, ἐν ἐνὶ λόγῳ, ὅλης τῆς πόλεως, πλὴν τῶν Τούρκων καὶ τῶν Ἑβραίων, ἤθελε γράφεις ἀσυγκρίτως ὀρθότερα· δὲν εἶναι ὁ λόγος μου μόνον περὶ τῆς ὀρθογραφίας, ἀλλὰ τὸ ἀξιολογώτερον περὶ τοῦ ὕφους. Ὁχι, φίλε μου, ὅτι φαντάζομαι νὰ γράφω καλὰ, καθὼς νομίζεις, ἀλλ' ὅτι ἐκοπίασα περισσοτέρον ἀπὸ τὴν λογιότητά σου καὶ διὰ τὴν ἀρχαίαν καὶ διὰ τὴν σημερινὴν τῶν Ἑλλήνων διάλεκτον.

Ἐλπίζω ὅτι δὲν θέλει σὲ κακοφανῆ ἢ τόλμη τὴν ὁποίαν ἔλαβον νὰ σὲ διορθώσω. Ἄμποτε νὰ εἶχον καὶ ἐγὼ κανένα φίλον διορθωτὴν τῶν ἰδικῶν μου μεγάλων καὶ πολυαριθμῶν σφαλμάτων! μὲ ὅλον τοῦτο μὴν ἀπελπισθῆς καὶ νὰ μὴ νομίσης ὅτι τὸ πρᾶγμα χρειάζεται πολλοὺς κόπους· σὲ βεβαιώνω χωρὶς μετριάσματα, ὅτι τὸ ὕφος σου

καλλύνεται ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον, καὶ αὐτὸ βλέπων ἠθέλησα νὰ σὲ δώσω νύξιν νὰ τὸ καλλωπίσης ἀκόμη περισσότερο. Ἄν εἶχον καιρὸν, ἤθελε σὲ γράψω μίαν γραμματικὴν ὁλόκληρον, καὶ τότε δὲν εἶχες πλέον χρεῖαν ἐμοῦ, μήτε ἤθελε παραπονῆσαι ὅτι δὲν καταλαμβάνεις τὰ συγγράμματά μου. Ἄν ἤξευρες, φίλε, πόσον ἐγὼ λυποῦμαι, καὶ πόσῃ ἀτυχίαν νομίζω, νὰ κοπιᾶζω διὰ τοὺς ἄλλοτρίους, εἰς καιρὸν ὅταν ἦτον δυνατὸν καὶ δίκαιον νὰ προσφέρω τὰς ἀπαρχὰς τῶν κόπων μου εἰς τοὺς ὁμογενεῖς μου, ἂν οἱ ὁμογενεῖς εἶχον ζῆλον ἀληθῆ τοῦ καλοῦ, καὶ ἂν ἤξευρον πόθεν ἔπρεπε νὰ κάμωσι τὴν ἀρχήν. μὲ ὅλον τοῦτο δὲν πρέπει νὰ ἀπελπιζώμεθα. Ἄλλὰ-κερίμ! λέγω καὶ ἐγὼ, ἐπειδὴ τὸ μεταχειρίζεσαι καὶ ἡ λογιότης σου, λησμονήσας ὡς φαίνεται, ὅτι ἡ γλῶσσά σου ἔχει τὸ ἔχει ὁ Θεὸς! πολλὰ ἡδύτερον εἰς τὴν ἀκοήν ἀπὸ τὸ τρισθάρβαρον Ἄλλὰ-κερίμ!

Πρόσμενε πράγματα μεγάλα καὶ παράδοξα ὅπως ἂν συμβῆ τὸ πρᾶγμα, φαίνεται ἀδύνατον εἰς τὸν ὀλίγον μου νοῦν τὸ νὰ μὴ συμβῆ καμμία μεταβολή.

Ἐρρωσο καὶ γίνου φρόνιμος ὡς ὁ ὄφις, ὅτι αἱ ἡμέραι πονηραὶ εἰσι διὰ πολλὰς αἰτίας.

Ἐκ Μονπελλίου 13 Ἀπριλίου 1798.

Ἠξεύρεις καλῶτατα ὅτι ἡ Ἰσπανία συνεκρότησε πρὸ χρόνων τινῶν φιλίαν μὲ τὴν Πόρταν· ἡξεύρεις ὅτι ἡ Πόρτα ἔπεμψε περὶ τούτου πρέσβυν εἰς Μαδρίτιον, ἡξεύρεις ἴσως ὅτι αὐτὸς ὁ πρέσβυς ἐκίνησεν ἤδη ἀπὸ τὴν Ἰσπανίαν διὰ νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς Κωνσταντινούπολιν· ἀλλὰ δὲν ἡξεύρεις (νομίζω) τὸν βαρβαροχονδροειδέστατον καὶ ὑπερήφανον τρόπον μὲ τὸν ὅποιον αὐτὸς ὁ πρέσβυς ἐ-

φέρθη πρὸς τὸν βασιλέα τῆς Ἰσπανίας· εἶναι νόστιμον καὶ περιεργίας ἄξιον· εἶναι, φίλε μου, συνήθεια, ὅταν ἕνας πρέσβυς ἀποδημῇ ἀπὸ τὴν μητρόπολιν πρὸς τὴν ὁποίαν ἐπέμφθη, νὰ ἀποχαιρετᾷ τὸν βασιλέα. Ἐζήτησε λοιπὸν ὁ βάρβαρος τὴν ἡμέραν καὶ ὥραν ἀπὸ τὸν βασιλέα, διὰ νὰ ὑπάγῃ μετὰ δορυφορίας καὶ λαμπρᾶς παρατάξεως (καθὼς εἶναι ἡ συνήθεια) εἰς τὴν τελευταίαν ἐπίσκεψιν· τοῦ ἐδόθη ἡ ἡμέρα, τοῦ ἐδόθη ἡ ὥρα· ὁ βασιλεὺς ἐπὶ τοῦ θρόνου περικυκλωμένος ἀπὸ ὅλην τὴν βασιλικὴν φαμίλιαν, ἀπὸ τοὺς μεγιστᾶνας ὅλους, προσμένει τὸν τζελεμπῆ· ὁ τζελεμπῆς δὲν φαίνεται ὅλην ἐκείνην τὴν ἡμέραν, μήτε καταδέχεται νὰ δώσῃ κἄν εἶδησιν εἰς τὴν αὐλὴν τῆς αἰτίας, διὰ τὴν ὁποίαν ἐμποδίσθη νὰ κάμῃ τὸ χρέος του. Ἀφίνω σε νὰ λογιᾶσῃς, φίλε μου, τὴν ὀργὴν τοῦ βασιλέως καὶ ἀγανάκτησιν· πνέων ἀπειλῆς καὶ θυμοῦ γράφει εὐθὺς εἰς Κωνσταντινούπολιν παραπονούμενος διὰ τοιοῦτον ἀσυνεΐριστον καὶ χωρὶς παράδειγμα περιφρονητικὸν ἔργον τοῦ πρέσβεως· ὁ καλὸς σου Μουσουλμάνος μόλις κατεδέχθη τῇ ἐπαύριον νὰ μηνύσῃ τὸν βασιλέα, ὅτι ἡ βροχὴ τῆς χθεςινῆς ἡμέρας, τὴν ὁποίαν φοβεῖται πολλά, τὸν ἐμπόδισε ἀπὸ τὴν ἐπίσκεψιν· μανθάνων ἔπειτα ὅμως ὅτι εἶχε γράψῃ κατ' αὐτοῦ ὁ βασιλεὺς, ἐταπεινώθη ὁ πρέσβυς, προσέπεσε κράζων τὸ σῶσον ἐλέησον, καὶ μετὰ βίας ἐμείλιξε τὸν βασιλέα καὶ τὸν κατέπεισε νὰ μὴ πέμψῃ τὰς ἐπιστολάς. Τί λέγεις, φίλε μου; ἂν μὲ τὰ τοιαῦτα καὶ τοσαῦτα ὀνειδῆ, τὰ ὁποῖα ἔλαβον καὶ λαμβάνουσι καθ' ἐκάστην οἱ Εὐρωπαῖοι ἀπ' αὐτὸ τὸ ὑπερήφανον γένος, ζητοῦσιν ἀκόμη καὶ προθυμοῦνται νὰ ἐμποδίσωσι τὴν πτώσιν του, ποῦ ἔμεινε πλέον ἡ σοφία καὶ φρόνησίς των;

Ἐκ Παρισίων, 15 Σεπτεμβρίου 1798.

Ἀπὸ τὰς 24 Μαΐου εὐρίσκομαι λοιπὸν εἰς τὴν ἐπιφανεστάτην πόλιν τῶν Παρισίων, εἰς τὴν κατοικίαν πασῶν τῶν τεχνῶν καὶ ἐπιστημῶν, εἰς τὰς νέας Ἀθήνας· παράστησον εἰς τὸν νοῦν σου μίαν πόλιν μεγαλητέραν ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολιν, περιέχουσαν ὀκτακοσίας χιλιάδας ἀνθρώπων, πλῆθος Ἀκαδημιῶν διαφόρων, πλῆθος δημοσίων βιβλιοθηκῶν, πᾶσαν ἐπιστήμην καὶ πᾶσαν τέχνην εἰς τελειότητα, πλῆθος σοφωτάτων ἀνδρῶν διεσπαρμένων εἰς ὅλην τὴν πόλιν, εἰς τὰς πλατείας, εἰς τοὺς φόρους, εἰς τοὺς καφενέδες, ὅπου εὐρίσκεις πάσας εἰδήσεις πολιτικὰς, καὶ φιλολογικὰς ἡφemerίδας, γαζέτας, εἰς γερμανικὴν, ἀγγλικὴν, γαλλικὴν, εἰς πᾶσαν ἐν ἐνὶ λόγῳ διάλεκτον, στοχάσου, λέγω, τὰς περισσοτέρας πλατείας καὶ ῥύμας τῆς πόλεως οὕτω πολυπληθεῖς, καθὼς εἶναι τὸ τρίστατον αὐτοῦ τὴν Κυριακὴν τὸ πρῶτ', ὅταν ἀπολύσῃ συνάμα αἱ δύο ἐκκλησίαι, πρόσθε εἰς αὐτὸ τὸ πλῆθος τῶν πεζῶν, ἄλλο πλῆθος ὀχουμένων εἰς τὰς ἀμάξας, καὶ τρέχοντας ἔνθεν κακεῖθεν μὲ τοσαύτην ὀρμὴν, ὥστε μόλις φθάνεις νὰ φύγῃς τὸν κίνδυνον τῆς καταπατήσεως· τοιοῦτον εἶνε, φίλε μου, τὸ Παρίσιον.

Αὐτὰ, φίλε μου, προξενούσι μεγάλην ἔκπληξιν εἰς καθένα, ἀλλὰ δι' ἓνα Ἑλληνα, ὅστις ἠξέυρει ὅτι πρὸ δύο χιλιάδων ἐτῶν οἱ προγονοὶ του εἰς τὰς Ἀθήνας εἶχε φθάσωσιν εἰς τὸν αὐτὸν (καὶ ἴσως ἀνώτερον) βαθμὸν τῆς σοφίας, μὲ τὴν ἔκπληξιν σμίγεται καὶ μελαγχολία· ὅταν ὅμως προσεπισυλλογισθῇ, ὅτι τὰ τοσαῦτα καλὰ, ὅχι μόνον ἀπέπτησαν τὴν σήμερον ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα, ἀλλ' ἀντισήχθησαν ἀντ' αὐτῶν μύρια κακά, ὅτι ἐκεῖ ὅπου ἔβα-

σίλευαν οί σοφώτατοι νόμοι τοῦ Σόλωνος, (τοῦ ὁποίου, φίλε μου, τὸ ὄνομα ἤκουσα πολλάκις τοὺς ἐνταῦθα σοφοὺς νὰ τὸ προφέρωσι μὲ ἓνα εἶδος λατρείας, δυναστεύει τὴν σήμερον ἢ ἀμάθεια, ἢ κακία, ἢ βία, τὸ ζορμπαλίκι, ἢ αὐθάδεια καὶ ἢ ἀναισχυντία... Ὅταν, λέγω, ὁ δυστυχὴς Ἑλληγν, βλέπων ταῦτα, συλλογισθῆ ἑκεῖνα, τότε, φίλε μου, ἡ μελαγχολία μεταβάλλεται εἰς ἀγανάκτησιν καὶ εἰς ἀπόγνωσιν.

Εἶχον καὶ πρὶν νὰ ἔλθω, ἀπέκτησα καὶ μετὰ τὸν ἐρχομὸν μου πολλοὺς σοφοὺς φίλους, μάλιστα ἐκ τῆς φιλολογικῆς Ἀκαδημίας, ἀνθρώπους ὅχι μόνον ἐπιστήμονας, ἀλλὰ καὶ χρηστοῖς καὶ φρονίμοις τῶν πραγμάτων κριτάς, οἱ ὅποιοι οἰκτείρουσι τὴν σημερινὴν τοῦ γένους κατὰστασιν. Δὲν εἶναι ὅμως ὅλοι οἱ Εὐρωπαῖοι τοιοῦτοι· ἔχομεν καὶ πολλοὺς ἐχθροὺς, οἱ ὅποιοι ἀποδίδουσι τὸ σφάλμα τῆς δυστυχίας ταύτης εἰς ἡμᾶς, καὶ ἴσως δὲν ἔχουσι τόσον ἄδικον. Ἐπρεπεν ὅμως νὰ ἦναι μετριώτεροι εἰς τὰς κρίσεις των, ἐνθυμούμενοι μάλιστα τὸ σοφὸν παράγγελμα ἑνὸς τῶν ἐπτὰ σοφῶν τῆς Ἑλλάδος, «κειμένῳ μὴ ἐπέμβαινε·» αὐτοί, φίλε μου, ὅχι μόνον δὲν μᾶς δίδουσι χεῖρα βοηθείας, διὰ νὰ μᾶς ἀναστήσουν ἀπ' αὐτὴν τὴν φοβερὰν πτώσιν, ἀλλὰ ζητοῦσι παντοίους τρόπους διὰ νὰ μᾶς ἐμποδίσωσι καὶ τὴν παρὰ τῶν ἄλλων βοήθειαν, κηρύττοντες ἀναιδῶς εἰς ὅλην τὴν Εὐρώπην ὅτι ὁ παρὰ τῶν δύο Αὐτοκρατόρων πόλεμος εἶναι ἄδικος, καὶ ὅτι οἱ Ὀθωμανοὶ εἶναι ἓνα χρησιμώτατον ἔθνος, τὸ ὅποσον εἶναι ἄξιον βοηθείας καὶ πρέπει νὰ βοηθηθῆ παρὰ τῶν λοιπῶν βασιλέων.

Ἐκ Παρισίων, Σεπτεμβρίου 8, 1789.

Ἄς εἴπωμεν νῦν ὀλίγα καὶ περὶ τῶν ἐνταῦθα πολυθρυλήτων συμβάντων. Ἔως τῶρα αὐτοῦ πρέπει νὰ τὰ ἠκούσατε· καὶ ἐγὼ εὐρίσκομαι πολλὰ ἀπησχολημένος διὰ νὰ περιγράψω τοιαῦτα πράγματα· μ' ὄλον τοῦτο, διὰ νὰ μὴν ἀδημονῆς κατ' ἐμοῦ, διὰ νὰ μὴ κραυγάζῃς καὶ σχίζῃς τὰ ἱμάτιά σου ὡς ἐπιλεησμένος, καὶ παντάπασιν ἡμελημένος ὑπ' ἐμοῦ, ἀνάγκη εἶναι νὰ μωρολογήσω ὀλίγον.

Ἐξευρε λοιπὸν, πρωτοψάλτα, ὅτι διὰ τὸ νὰ ὑπέπεσεν ἡ παροῦσα βασιλεία τῆς Γαλλίας εἰς βαρύτερα χρέη, τὰ μὲν ἀπὸ τοὺς παρελθόντας πολέμους, τὰ δὲ περισσότερα, καθὼς λέγουσιν, ἀπὸ τὴν διαρπαγὴν καὶ ἀσωτίαν τῶν μεγιστάνων, καὶ τὸ πολυδάπανον μάλιστα αὐτῆς τῆς βασιλείου καὶ τῶν ἄλλων ἀρχοντισσῶν τῆς αὐλῆς, ὅσαι τὴν ὑπηρετοῦν, ὁ βασιλεὺς μὴ δυνάμενος πλέον νὰ ἐπιφορτίσῃ τὸν λαὸν μὲ τοὺς νέους φόρους, βεβαρυμένον ἤδη κατὰ πολλά, ἠναγκάσθη νὰ συναθροίσῃ κοινὴν τοῦ γένους συνέλευσιν, διὰ νὰ εὖρη θεραπείαν εἰς αὐτὴν τὴν πληγὴν. Ἐπεμψε λοιπὸν ἐκάστη ἐπαρχία, ἢ μάλλον εἰπεῖν ἐκάστη πόλις καὶ κώμη, αἵρετοὺς πρέσβεις εἰς Βερσαλίαν, κεκλημένους ἀπ' αὐτὸν τὸν ἀνακτα, χιλίους διακοσίους τὸν ἀριθμὸν, τουτέστι τριακοσίους ἐκ τοῦ κλήρου, τριακοσίους ἐκ τῶν εὐγενῶν, καὶ ἑξακοσίους τοῦ τρίτου τάγματος. Τρίτον τάγμα ὀνομάζουσιν ἐδῶ τοὺς μὴ εὐγενεῖς λαϊκοὺς, δεύτερον τῶν εὐγενῶν, καὶ πρῶτον τοῦ κλήρου.

Αὐτοί, καθὼς εἶπα, συνήχθησαν εἰς Βερσαλίαν περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ Μαΐου μηνός. Καὶ ὁ ἀναξ καὶ οἱ περὶ τὸν

ἀνακτα τοὺς ἐσύναξαν διὰ νὰ εὐρώσιν πόρον ἀργυρίου, μὴν ὑποπτεύοντες ἄλλο τι περισσότερον· ἀλλὰ τὸ τρίτον τάγμα ἠθέλησεν ὄχι μόνον νὰ θεραπεύσῃ τὴν παροῦσαν νόσον, ἀλλὰ νὰ ἐμποδίσῃ ἀκόμη καὶ τὴν ὑποστροφὴν τῆς νόσου. Αὐτὸ διὰ νὰ γένη ἀνάγκη ἦτο νὰ βάλωσιν οἰκονομίαν εἰς τὰς δαπάνας τῆς αὐλῆς, νὰ ἀνατρέψωσι πολλὰ ἄδικα προνόμια καὶ τοῦ κλήρου καὶ τῶν εὐγενῶν, ἀναγκάζοντές τους νὰ πληρώνωσι καὶ αὐτοὶ ἕκαστος κατ' ἀναλογίαν τῶν ὑπαρχόντων του, ὡς τὸ τρίτον τάγμα. Ὁ κλήρος καὶ οἱ εὐγενεῖς ἰσχυρογνώμησαν, καὶ οἱ αὐλικοὶ συνεβούλευσαν, καθὼς λέγουσι, τὸν βασιλέα νὰ διαλύσῃ τὴν σύνοδον· αὐτὸ ὅμως μὴ δυνάμενον νὰ γένη χωρὶς νὰ προξενήσῃ θόρυβον εἰς ὅλην τὴν βασιλείαν, καὶ μάλιστα εἰς τὸ Παρίσιον, ἔκαμαν νὰ ἔλθῃ τριάκοντα χιλιάδες στράτευμα εἰς Βερσαλίαν, διὰ νὰ εὐρίσκωνται ἔτοιμοι, ἀν ἀκολουθήσῃ καμμία ἐπανάστασις, νὰ τὴν πνίξωσιν εἰς αὐτὰ τὰ σπάργανα· ἀλλὰ τὸ πρᾶγμα δὲν ἔλαβεν ἔκθασιν τὴν ἐλπίζομένην καὶ ποθομένην.

Ἦτον, ἀδελφέ μου, δωδεκάτῃ τοῦ Ἰουλίου μηνός, ἡμέρα Κυριακῆ, πρὸς τὸ ἑσπέρας ὅλος ὁ κόσμος ἦτον εἰς περιδιάβασιν εἰς τὸν βασιλικὸν κήπον, ὀνομαζόμενον Κεραμεικόν, ὅστις εἶναι εἰς τὴν ἄκραν τοῦ Παρισίου. Εἰς αὐτὸν τὸν κήπον εὐρέθην καὶ ἐγὼ μὲ ἓνα φίλον. Ἀκούομεν ἐξαίφνης κτύπους πιστολῶν καὶ τουφεκίων· ἐρωτᾷ ἕκαστος τί εἶναι. Τρέχουσιν ὅλος ὁ λαός, ἄνδρες, γυναῖκες, παιδιὰ, πρὸς τὰ τελευταῖα ὄρια τοῦ κήπου μετὰ θορύβου, καὶ τί βλέπομεν; πλῆθος στρατιωτῶν ἀπεσταλμένων ἀπὸ Βερσαλίαν, καὶ ἤρχετο κατὰ τοῦ Παρισίου, διὰ νὰ ἐμποδίσῃ τὴν ἐπανάστασιν, τὴν ὁποίαν ὑποπτεύοντο, ὅτι ἔμελλε νὰ ἀκολουθήσῃ τὴν ἐπαύριον, ἦγουν τὴν δευτέραν· ἐπειδὴ τὴν δευτέραν ἦτο (καθὼς τώρα στοχάζονται) ὁ σκοπὸς τῶν νὰ διαλύσωσι τὴν σύνοδον, καὶ ἂν ἡ

σύνοδος ἐναντιοῦτο, τοὺς μὲν νὰ θανατώσωσι, τοὺς δὲ νὰ ἐξορίσωσι, κτλ. Ὁ ἀρχηγὸς τοῦ στρατοῦ ἦτον ὁ πρίγκιψ Λαμβέσκιος· αὐτὸς ἂν ἐπροσφέρετο μὲ φρόνησιν, ἴσως τὸ πρᾶγμα δὲν ἐπέστρεφε κατὰ τῆς κεφαλῆς των. Ἄλλ' ἢ πρόνοια, ἢ τύχη, ἢ ὅ,τι ἄλλο θέλεις νὰ εἰπῆς, ἢ κεφαλή του δὲν εἶχεν οὔτε δραχμὴν ἐγκεφάλου.

Εὐθὺς ὅταν ἐμβῆκεν εἰς τὸν κῆπον, τρέχει ὡς ἐνεργούμενος, ἔλκει τὴν μάχαιράν του, καὶ κατακόπτει τὸ πρόσωπον ἐνὸς ἀθῶου καὶ ἀθλίου ἐξηκονταετοῦς γέροντος, ἐντίμου πολίτου, ὅστις εὐρέθη καὶ αὐτὸς περιερχόμενος ὁ ταλαίπωρος ὁμοῦ μὲ τοὺς ἄλλους εἰς τὸν κῆπον. Αὐτὸ τὸ ἄσπλαγχνον ἔργον κατὰ πρώτην προσβολὴν μᾶς ἔκαμεν ὅλους νὰ πέσωμεν εἰς φυγὴν, καὶ νὰ διασκορπισθῶμεν ἕκαστος εἰς τὸν οἶκόν του. Ἐφθασε καὶ ἡ νύξ, τὴν ὁποίαν ἐπεράσαμεν μὲ μεγάλον φόβον, ἂν καὶ αὐτὸς δὲν ἐτόλμησε νὰ ἐμβῆ εἰς τὴν χώραν, ἀλλ' ἔμενεν ἔξω εἰς τὰ προάστεια. Μόλις ἐξημέρωσε, φίλε μου, καὶ ὅλοι οἱ πολῖται τοῦ Παρισίου, ὑποπτευόμενοι, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν βλέποντες πλέον φανερώς τοὺς σκοποὺς τῆς αὐλῆς, ἐξωπλίσθησαν ἕκαστος καθὼς ἠδυνήθη μὲ σκοπὸν νὰ πολεμήσωσιν, ἀλλ' ἡ ἡμέρα ὅλη ἐπέρασεν εἰς τὸν ἐξοπλισμὸν. Ὁ δὲ πρίγκιψ Λαμβέσκιος, ἀκούων αὐτά, δὲν ἐτόλμησε νὰ ἐμβῆ εἰς τὴν πόλιν· αὐτὴ ἢ εἶδῃσις μόλις ἔφθασεν εἰς Βερσαλίαν καὶ εἰς τὰς περιούκους πόλεις, καὶ ἐξωπλίσθησαν ὁμοίως ὅλος ὁ λαὸς τῆς Βερσαλίας καὶ τῶν ἄλλων πόλεων.

Ἡ αὐλή, ὁ κληρὸς, καὶ οἱ εὐγενεῖς, βλέποντες αὐτά, ἤρχισαν νὰ συλλογιζῶνται· ἀλλ' αὐτὰ δὲν ἦσαν ἀκόμη πάρεξ ἀρχαὶ ὠδίνων· τὴν Τρίτην, πρῶτ', βλέπει ὁ λαὸς τοῦ Παρισίου, ὅτι δὲν ἔχει ὅπλα ἀρκετὰ διὰ νὰ ἐξοπλίση ὅλους τοὺς πολίτας. Ὑπάγουσι λοιπὸν καὶ πατοῦσι τὰ βασιλικὰ μαγαζία, καὶ τοὺς ἀρσενάδες, καὶ ὁποῦ ἀλλαχοῦ

εὐρίσκοντο ὄπλα, καὶ τὰ ἐπήραν ὄλα, ἕως καὶ αὐτὰ τὰ κανόνια, μὲ τὰ ὁποῖα καλὰ ἐγγαστρωμένα ἐστόλισαν τὰς πλατείας καὶ ῥύμας τῆς πόλεως, μὲ σκοπὸν νὰ τὰ μεταχειρισθῶσιν, ἂν ὁ Λαμβέσκιος ἔμβαιεν εἰς τὸ Παρίσιον. Καὶ ἂν αὐτὸ συνέβαινε, φίλε μου, ἤθελεν ἐκείνην τὴν ἡμέραν ρεύσειν ποταμηδὸν τὸ αἷμα· καὶ ἴσως ἤμην καὶ ἐγὼ ἀπὸ τὸν ἀριθμὸν τῶν νεκρῶν, καὶ ἡ λογιότης σου στερημένος τὴν σήμερον ἀπὸ τὴν τοσαύτην μου μωρολογίαν.

Ἄλλὰ τί συμβαίνει (ἐνθυμοῦ ὅτι εἶνε Τρίτη ἀκόμη) μετὰ τὸ γεῦμα; Ὑπάγουσι οἱ ὠπλισμένοι πολῖται καὶ περικυκλοῦσι τὴν Βασιλίαν, διὰ νὰ ζητήσωσι καὶ νὰ λάθωσιν ἀπὸ τὸν ἄρχοντα καὶ ἐπιστάτην αὐτῆς ὅσα ὄπλα εὐρίσκοντο εἰς αὐτήν. Τί εἶναι ὅμως αὐτὴ ἡ Βασιλία; δύνασαι νὰ μὲ ἐρωτήσης εὐλόγως ἡ λογιότης σου, ὅστις δὲν ἴδες πάρεξ τὸ Βεζιρ Χάνιον καὶ τὸ κατηρειπωμένον καὶ κλονούμενον Βεζεστένιον. Ἡ Βασιλία εἶναι ἓνα τειχίον μικρόν, ἀλλ' ὀχυρώτατον εἰς τὰ ἄκρα τῆς πόλεως τοῦ Παρισίου, τοῦ ὁποῖου ἡ οἰκοδομὴ πρὸ πεντακοσίων σχεδὸν χρόνων ἔγεινεν εἰς διάστημα δέκα ἐτῶν καὶ μὲ δαπάνην πολλῶν μυλλιονίων. Αὐτὴν τὴν μετεχειρίζοντο διὰ φυλακὴν, καθὼς εἰς Κωνσταντινούπολιν μεταχειρίζονται τὸ Ἐπταπύργιον· ἀλλὰ φυλακὴν σκληρὰν καὶ πολλακίς ἄδικον καὶ τυραννικὴν, εἰς τρόπον ὥστε συνέβαιεν ὅχι ὀλίγας φορὰς, ἂν ἐκ δυστυχίας εἰς μίαν σύνοδον ἀνθρώπων ἐφευγεν ἀπὸ τὸ στόμα σου ἐξ ἀπροσεξίας κἀνένας λόγος κατὰ τῶν μινίστρων, ἂν ἔλεγες, παραδείγματος χάριν, ὅτι ὁ δεῖνα ἐπάτησε στρεβλά, νὰ γένῃς τὴν ἐπαύριον ἀνάρπαστος, καὶ νὰ φυλακισθῆς εἰς αὐτὴν δι' ὅλην σου τὴν ζωὴν, χωρὶς νὰ ἐξεύρη οὔτε συγγενῆς οὔτε φίλος τί ἔγινες, οὔτε νὰ ἔχῃς ἄδειαν νὰ γράψῃς ἐπιστολήν, ἢ νὰ δώσης τὴν εἶδησιν εἰς κανένα, ... φυλακὴ, καθὼς βλέπεις, ὠραία διὰ πρωτοψάλτας.

Οἱ ὤπλισμένοι λοιπὸν βλέποντες, ὅτι ὁ ἄρχων Δελονέ (αὐτὸ ἦτο τὸ ὄνομα τοῦ ἐπιστάτου) δὲν ἤθελε νὰ ἀνοίξη τὰς πύλας, τὴν ἐβίασαν ἦσαν δύο ὥραι μετὰ τὸ γεῦμα, καὶ παρὰ πᾶσαν ἐλπίδα εἰς τὰς πέντε τὴν ἐπήραν. Τὸ πρῶτον ἔργον ἐμβαίνοντες εἰς τὸ κάστρον ἦτο, νὰ ἀποκεφαλίσωσι τὸν ἄθλιον Δελονέ, καὶ ἄλλον ἓνα δεύτερον ἄρχοντα μετ' αὐτόν. Ἦσαν ἕξ ὥραι, καὶ ἐμβῆκα κατὰ τὸ συνειθισμένον μου διὰ νὰ ὑπάγω εἰς τὸν καφενέν νὰ ἀναγνώσω τὰς Ἀγγλικὰς ἐφημερίδας· ἐπειδὴ εἰς ὅλους αὐτοὺς τοὺς θορύβους καὶ τὰς ταραχὰς μὴ νομίσης ὅτι ἐψύλλαττα τὸν οἶκον, ἐξεναντίας, ἔκβαινα καθ' ἡμέραν διὰ νὰ γίνωμαι αὐτόπτης τοιούτων φοβερῶν πραγμάτων, τὰ ὅποια ἦσαν δι' ἐμέ, ὡς καὶ διὰ τοὺς λοιποὺς ὅλους καινά. Ὑπάγων λοιπὸν εἰς τὸν καφενέν, ὑπάντησα τοὺς πορθητὰς τῆς Βασιλείας συνωδευμένους μὲ τριακοσίας ἢ τετρακοσίας χιλιάδας λαοῦ, οἱ ὅποιοι περιέφεραν εἰς ὄλας τὰς ῥύμας τῆς πόλεως, ἐπάνω εἰς μακρὰ κοντάρια (θέμα φρικτόν!) τὰς δύο κεφαλὰς αἵματοσταγαεῖς.

Αὐτὴ ἡ εἰδησις ἔκαμιν εὐθὺς ὄχι μόνον νὰ διασκεδασθῆ ἔνθεν ἀκαεῖθεν ὅλον τὸ στράτευμα τοῦ Λαμβεσκίου, τὸ ὅποιον ἦτον ἀκόμη ἔξω τοῦ Παρισίου, ἀλλὰ, φθάνουσα τὸ αὐτὸ ἐσπέρας καὶ εἰς Βερσαλίαν, κατέπληξε τόσον τὴν αὐλήν, τὸν κλῆρον, καὶ τοὺς εὐγενεῖς, ὥστε πρῶτον μὲν δὲν ἤθελαν νὰ πιστεύσωσι τὴν πόρθησιν τῆς Βασιλείας, ὡς πρᾶγμα ἀδύνατον ἔπειτα, βεβαιωθέντες διὰ δευτέρων καὶ τρίτων ταχυδρόμων καὶ αὐτὸ καὶ τὴν ἀποτομὴν τῶν κεφαλῶν, καὶ ὅτι οἱ Παρισινοὶ ἠτοιμάζοντο νὰ ὑπάγωσι τὴν ἐπαύριον εἰς αὐτὴν τὴν Βερσαλίαν, ἐκυριεύθησαν ἀπὸ τσαύτην δειλίαν, ὥστε, καθὼς λέγουσι, τὴν νύκτα ἐκείνην, ὅλη ἡ βασιλικὴ οἰκογένεια ἐκοιμήθη ὄχι εἰς τὸν συνειθισμένον κοιτῶνά του ἕκαστος, ἀλλ' εἰς ἓνα κιόσκιον, τὸ ὅποιον εἶναι εἰς τὸ βασιλικὸν περιβόλιον· ὄχι ὅτι ἐκεῖ

ἦσαν ἀσφαλέστεροι, ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ φόβος τοὺς ἐξέστησε, καὶ δὲν ἤξευραν πλέον τί κάμνουσι. Μόλις ἐξημέρωσε, φίλε μου, καὶ 'Πατεῖς με, πατῶ σε,' τὸ τῆς παροιμίας, ἔγειναν ἀφαντοὶ πολλοὶ μίνιστροι, δοῦκες, κόμητες, δοῦκισσαι, κομήτισσαι, καὶ ἄλλα: ἀρχόντισσαι ἐκ τῆς συνοδίας τῆς βασιλίσσης, καὶ πέντε πρίγκιπες τοῦ βασιλικοῦ αἵματος, ἐξ ὧν καὶ ὁ νεώτερος ἀδελφὸς τοῦ βασιλέως, ὁ Κόμης τῆς Ἀρσετίας, καὶ ἄφησαν μόνον σχεδὸν τὸν βασιλέα μετὰ τῆς βασιλίσσης καὶ τοῦ πρεσβυτέρου τοῦ ἀδελφοῦ.

Αὕτῃ ἡ φυγὴ ἐνίσχυσε κατὰ πολλὰ, καὶ ἐθάρρυνε καὶ τοὺς πολίτας καὶ τὴν γενικὴν τοῦ ἔθνους συνέλευσιν. Ἐξ ἐναντίας ὁ βασιλεὺς, εὐρισκόμενος εἰς μεγάλην ἀμηχανίαν, βλέπων καὶ τὸν λαὸν τῆς Βερσαλίας ἐξωπλισμένον, φοβούμενος τὰ δεινότερα, ἴσως ἀκούσας καὶ τὴν συμβουλήν κανενὸς φρονίμου ἀνθρώπου, ἐγείρεται, πρωτοφάλτα μου, μόνος μὲ μόνον τὸν ἀδελφόν του τὸν πρεσβύτερον, χωρὶς ὀπαδοὺς, χωρὶς παράταξιν, πεζὸς καὶ ὑπάγει εἰς τὴν σάλλαν, ὅπου ἦσαν συνηθροισμένοι ἢ γενικὴ συνέλευσις, κάμνει μίαν δημηγορίαν μικράν, ἀλλὰ φρόνιμον, λέγων, ὅτι ὁ σκοπὸς τοῦ νὰ φέρῃ στρατεύματα εἰς Βερσαλίαν καὶ Παρίσιον δὲν ἦτο νὰ ταραξῆ τὴν ἡσυχίαν οὔτε τῆς συνελεύσεως, οὔτε τοῦ λαοῦ του, ἀλλ' ἐξ ἐναντίας νὰ φυλάξῃ καὶ νὰ ὑπερασπίσῃ τὴν ὀφειλομένην εὐταξίαν· ὅτι κακῶς τὸν ὑποπτέυθη ὁ λαὸς του ὡς ἄνδρα τυραννικόν, καὶ ἄλλα τοιαῦτα· καὶ τέλος πάντων, ὅτι ἦλθεν εἰς τὴν συνέλευσιν διὰ ν' ἀκούσῃ τὴν συμβουλήν τῆς συνελεύσεως, ἔτοιμος νὰ κάμῃ ὅ,τι αὐτοὶ κρίνουσιν εὐλογον. Ἡ συνέλευσις τὸν ἀπεκρίθη, ὅτι, ἐπειδὴ ζητεῖ τὴν συμβουλήν τῆς, τὸ πρῶτον ἔργον τὸ ὁποῖον ἔπρεπε νὰ κάμῃ, διὰ νὰ γαληνίσῃ τὸν λαόν, ἦτο νὰ ἀνακαλέσῃ τοὺς ἀδίκως ἐξωσθέντας καλούς καὶ φίλους τοῦ κοινοῦ συμφέροντος μίνιστρος.

Ὅχι τοὺς φυγάδας μινίστρον ὅμως· μὴ νομίσης οὕτως. Οἱ φυγάδες (τὸ ὅποιον ἔπρεπε νὰ σὲ εἶπω ἐξ ἀρχῆς, καὶ τὸ ἐλησμόνησα) ἦσαν δύο μόνον ἡμερῶν μινίστροι· πρὸ τούτων, τὸ Σάββατον, τὴν παραμονὴν δηλαδὴ τοῦ πρώτου θορύβου, εἶχεν ἐκβάλει τρεῖς ἢ τέσσαρας μινίστρον, μόνου τιμίους ἀνθρώπου μεταξὺ τῶν πολλῶν, καὶ αὐτό, καθὼς λέγουσι, διὰ συμβουλῆς τῆς βασιλίσσης καὶ τοῦ νεωτέρου τοῦ ἀδελφοῦ. Ἐγραψε λοιπὸν εὐθὺς ἐπιστολὰς πρὸς τοὺς κακῶς ἐξωσθέντας μινίστρον διὰ νὰ τοὺς ἀνακαλέσῃ· καὶ πέμπει ἐνταυτῇ πρέσβειν ἐξ αὐτῆς τῆς γενικῆς συνελεύσεως ἐκλελεγμένους εἰς τὸ Παρίσιον, μὲ λόγους εἰρήνης καὶ καλῶν ὑποσχέσεων, διὰ νὰ ἡσυχάσῃ τὸν λαόν· ὁ λαὸς εἰς τοῦτο τὸ ἀναμεταξὺ ἔκοψε καὶ ἄλλασ τρεῖς τέσσαρας κεφαλὰς τῇ Τετάρτῃ καὶ τῇ Πέμπτῃ ἀνθρώπων μεγάλων καὶ πλουσιωτάτων, καὶ τὰς ἐπεριτριγύρισε καὶ αὐτὰς εἰς τὴν πόλιν· καὶ ἤθελε κόψειν ἀκόμη περισσοτέρας, ἂν δὲν ἔφευγαν πολλοὶ ἀπὸ τοὺς ὑπόπτου, μετασχηματισθέντες ἄλλοι εἰς ἀνθρακοπώλας, καὶ ἄλλοι εἰς δούλους, διὰ νὰ μὴ γνωρισθῶσι. Καὶ αὐτὰ δὲν συνέβησαν μόνον εἰς τὸ Παρίσιον· δὲν εὑρίσκεται σχεδὸν πόλις τῆς βασιλείας, ἢ ὅποια δὲν ἔπραξε τὰ αὐτά, καθὼς ἐλάμβαναν τὰς εἰδήσεις τῆς Βερσαλίας καὶ Παρισίου. Κατὰ τόπου καὶ χώρας ἐθανάτωσαν πολλοὺς, πολλῶν εὐγενῶν παλάτια ἐκ θεμελίων ἀνεστάτωσαν. Ὁ βασιλεὺς, ἂν καὶ ἔβλεπεν, ὅτι αὐταὶ τοῦ αἰ ὑποσχέσεις ἐπίασαν τόπον, μ' ὅλον τοῦτο, διὰ νὰ βεβαιώσῃ περισσότερον τὴν ἡσυχίαν καὶ τὴν ἰδικήν του καὶ τοῦ λαοῦ, ἔκρινεν εὐλογον νὰ ἔλθῃ αὐτοπροσώπως εἰς τὸ Παρίσιον, καὶ νὰ φανῇ εἰς τὸν λαόν του.

Ἴδα λοιπὸν καὶ αὐτὸ τὸ περίεργον θέαμα, καὶ σὲ ἐνεθυμήθην ἐκείνην τὴν ὥραν, καὶ σὲ ἐπεθύμησεν ἡ ψυχὴ μου, νὰ σὲ ἔχω πλησίον μου. Ἐμβήκεν εἰς τὸ Παρίσιον δύο ὥρας μετὰ τὸ γεῦμα τῇ Παρασκευῇ. Οἱ πολῖται ὠπλι-

σμένοι ὑπῆγαν μίαν λεύγαν μακρὰν ἀπὸ τὸ Παρίσιον, καὶ τὸν ἐπρόσμεναν· ἡ βασίλισσα, λέγουσιν, ἐκείνην τὴν ἡμέραν ἐξήτησε νὰ ἔλθῃ μαζῇ του· ἀλλ' αὐτὸς δὲν τὸ ἐσυγχώρησε, φοβούμενος τὰ ἐνδεχόμενα. Καὶ βέβαια, ἂν αὐτὴ ἤρχετο ἐκείνην τὴν ἡμέραν, ἦτον ἴσως εἰς μέγαν κίνδυνον ἢ ζωὴ της· τόσον ἦτον ὁ λαὸς παρωξυμένος κατ' αὐτῆς· καὶ ἂν δὲν τὴν ἔκαμαν τίποτε ἕως τώρα, αὐτὸ ἐστάθη χάριν τοῦ βασιλέως, τὸν ὁποῖον στοχάζονται κοινῶς ὡς φυσικὰ καλὸν ἄνθρωπον, ἀλλ' εὐαπάτητον ἀπὸ κακοῦς συμβούλους. Ἦλθε λοιπὸν συνωδευμένος μὲ τέσσαρας μεγιστᾶνας, ἀπὸ τοὺς εὐαρεστήσαντας εἰς τὸν λαόν, ἀλλὰ χωρὶς σωματοφύλακας· ἐπειδὴ οἱ Παρισινοὶ δὲν ἐσυγχώρησαν νὰ ἐμβῇ εἰς τὸ Παρίσιον κἀνένας σωματοφύλαξ λέγοντες, ὅτι ἦσαν ἱκανοὶ νὰ φυλάξωσι τὸν βασιλέα των· αὐτὰ ἦσαν ἡδονικὰ ἀπὸ τὸ ἓνα μέρος διὰ τὸν βασιλέα, ἀπὸ τὸ ἄλλο ὅμως καὶ ὑποπτα· μ' ὄλον τοῦτο, ἠναγκάσθη νὰ παρασταθῇ οὕτω γυμνὸς πάσης βοήθειας εἰς τὸ Παρίσιον, καὶ νὰ ἐμπιστευθῇ εἰς τὴν συνείδησιν τριακοσίων χιλιάδων λαοῦ ὠπλισμένου. Τὸν ἶδα εἰς τὸ ἀμάξιόν του, ὅταν ἔμβαιεν εἰς τὴν πόλιν χωρὶς ὄψιν, ἀδελφέ· τόσον ἦτο ὁ ἄνθρωπος τεταραγμένος, καὶ μὲ δίκαιον· διότι δὲν ἔβλεπε παρὰ ὠπλισμένους ἀνθρώπους, καὶ τὰς ὁδοὺς στολισμένας μὲ κανόνια. Ἐν ὅσῳ ἐπροχώρει διὰ νὰ ὑπάγῃ εἰς τὸ παλάτιον, δεκατόσαι χιλιάδες ἢ ἑννεακόσαι κατοίκων, οἱ μὲν εἰς τὰς ὁδοὺς, οἱ δὲ εἰς τὰ παράθυρα, ἐκραύγαζαν, ὄχι τὸ συνειθισμένον, Ζήτω ὁ Βασιλεὺς! ἀλλὰ, Ζήτω τὸ ἔθνος! αὐτὸ τὸν ἔκαμε νὰ συλλογίζεται περισσότερον· καὶ ἦτο, καθὼς σὲ εἶπα, ὁ ἄνθρωπος χωρὶς ὄψιν· τοῦτο τὸ ἶδα ὀφθαλμοφανῶς.

Ὅταν ἐμβῆκεν εἰς τὸ παλάτιον, λέγουσιν ὅτι δὲν ἠδυνήθη νὰ προσφέρῃ οὔτε συλλαβὴν ἀφ' ὅσα ἦτο παρασκευασμένος νὰ λαλήσῃ· ἀλλ' ἐλάλησεν ἀντ' αὐτοῦ ὁ ἔπαρχος

τῆς πόλεως, ὑποσχόμενος ἐκ μέρους τοῦ βασιλέως εἰς τὸν λαὸν εἰρήνην καὶ διόρθωσιν ὅλων τῶν κακῶν. Ἐπειτα ἐξῆλθε πάλιν μὲ τὴν αὐτὴν παράταξιν εἰς τὰς τέσσαρας καὶ ἡμισυ ὥρας διὰ νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς Βερσαλίαν καὶ εἰς τὴν ἐπιστροφὴν του, ἠκούσθη τὸ ὄνομά του ἀπὸ τὸ στόμα τοῦ λαοῦ, ὅστις ἐκραύγαζε πλέον, Ζήτω ὁ βασιλεὺς καὶ τὸ ἔθνος! Ἐξ ἐκείνης τῆς ἡμέρας τὰ πράγματα εἶναι ἡσυχέστερα, ἀλλ' ὄχι παντάπασι γαληνά, ἐπειδὴ ἡ συνέλευσις καταγίνεται τώρα εἰς νέαν νομοθεσίαν, ἡ ὁποία νομοθεσία ἀφαιρεῖ πολλὰ προνόμια τῶν εὐγενῶν, κ' ἐλαττοῖ τὰ πολυάριθμα εἰσοδήματα καὶ τὴν τροφὴν τῶν πανιερωτάτων ἀρχιερέων. Ὅθεν ἀπὸ τὸ ἐν μέρος αὐτοῖ οἱ κακοευχαραριστημένοι κινουσι πάντα λίθον, ἀλλὰ κρυφίως ἀπὸ τὸ ἄλλο καὶ φυγάδες πρίγκιπες εἶναι πιθανὸν ὅτι ἔχουσι καὶ αὐτοὶ φίλους ἐδῶ, καὶ μηχανῶνται εἶτι δύνανται διὰ νὰ ἐμποδίσωσι τὰς βουλὰς τῆς συνελεύσεως. Πρόσθετες εἰς αὐτὰ ὅτι καὶ ἡ αὐλή, ἂν καὶ ὅλως διόλου τὸ φαινόμενον μὲ τὸν λαόν, βλέπουσα ὅμως τὴν δύναμιν τοῦ ἀνακτος ἐλαττουμένην καὶ γινομένην σχεδὸν ὡς ἐκείνην τοῦ βασιλέως τῆς Ἀγγλίας ἢ καὶ τῆς Πολονίας, δὲν εἶναι τρόπος νὰ ἦναι εὐχαραριστημένη διὰ τὰ ὁποῖα ὅλα φοβοῦνται ἀκόμη μεγάλας ταραχὰς καὶ θορύβους. Ἐπειδὴ, ἂν ὁ βασιλεὺς ἀγαλάβῃ τὴν πρώτην του αὐτοδέσποτον ἐξουσίαν, αὐτὸ δὲν θέλει γενῆν πάρεξ μὲ πολλὴν ἔκχυσιν αἵματος, καὶ φθορὰν πολλῶν ἀνθρώπων.

Ἐλησμόνησα νὰ σὲ εἶπω, ὅτι εἰς τῆς μαχαίρας τὸν φόβον προσετέθη καὶ ὁ φόβος τοῦ λιμοῦ· ἐδοκιμάσαμεν ἔλλειψιν σίτου, εἰς τρόπον ὥστε οἱ ἀρτοπῶλαι ἦσαν περικυκλωμένοι ἀπὸ στρατιώτας διὰ τὰ ἐνδεχόμενα, καὶ δὲν ἔδιδαν τὸν ἄρτον πάρεξ μὲ μέτρον, καὶ ἦτον ἀνάγκη νὰ ἐγείρεται τις τὸ πρῶτ' εἰς τὰς τέσσαρας ὥρας διὰ νὰ δυνῆθῃ νὰ ἀγοράσῃ ἄρτον. Ὁ χρόνος τῶν 1789 ἐστάθη διὰ

τὴν Γαλλίαν χρόνος ἄθλιος, καὶ θέλει μείνειν εἰς τὴν ἱστορίαν ἀείμνηστος· ἐπειδὴ ὅλα ὅσα σὲ εἶπα, ἂν καὶ πολλὰ καὶ διεξοδικά, δὲν εἶναι οὔτε τὸ πολλοστὸν μόριον ἀφ' ὅσα συνέδησαν· διὰ νὰ σὲ τὰ περιγράψω ὅλα, ἀνάγκη ἦτο νὰ σὲ πέμψω ὄχι ἐπιστολήν, ἀλλὰ βιβλίον ἰσομέγεθες μὲ τὸ ἀνθολόγιον, ἢ μὲ τὸ τριψίδιον· τοιούτων φοβερῶν πραγμάτων, φίλε μου, ἔγινε αὐτήκοος καὶ αὐτόπτης· ἴδα πολλά δεινά, πολλὰ περίεργα καὶ ἀξιοσημείωτα.

13

Ἐκ Παρισίων, Ἰουλίου 1, 1790.

Δύναμαι νὰ σὲ εἶπω χωρὶς κολακείαν ὅτι γράφεις ἀσυγκρίτως εὐφραδέστερον ἀπὸ πολλοὺς σπουδαίους· μὲ ὄλον τοῦτο, μὴ φαντασθῆς ὅτι ἔφθασες εἰς τὸ ἄκρον, ἔχεις ἀκόμη πολλὰ σφάλματα, τὰ ὅποια χρειάζονται διόρθωσιν, τὰ ὅποια ἤθελα βέβαια μετὰ χαρᾶς σὲ ἀναγγέλλειν ἀπὸ καιρὸν εἰς καιρὸν, ἂν εἶχα ἐγὼ ὁ ἴδιος καιρὸν ἱκανὸν νὰ γράψω τὰς ἰδικὰς μου ἐπιστολάς ὡς πρέπει· ἀλλὰ αἱ ἀσχολίαι μου εἶναι τοιαῦται καὶ τοσαῦται, ὥστε οὔτε εὐκαιρῶ νὰ ἀναγνώσω τὴν ἐπιστολήν μου, ἀφοῦ τὴν γράψω. Παραδείγματος χάριν, σὲ εἶπα μυριάκις, ἂν δὲν λανθάνωμαι, νὰ μὴ μεταχειρίζεσαι τὸ ὅπου μῆτε εἰς πράγματα μῆτε εἰς πρόσωπα, ἀλλὰ μόνον εἰς τόπον ἢ καιρὸν. Εἶναι καὶ ἄλλα πολλά, φίλε μου, τοιαῦτα παρατηρήματα, τὰ ὅποια φαίνονται μικρὰ καὶ παιδαριώδη εἰς τοὺς μικροὺς καὶ παιδαριώδεις νόας, ἀλλ' εἶναι ἀπαραιτήτως ἀναγκαῖα εἰς ἐκείνους, ὅσοι θέλουσι νὰ γράψωσιν ὀρθῶς· ἂν εἶχα τὸν καιρὸν, ἤθελα συνθέσειν μίαν γραμματικὴν τῆς κοινῆς ἡμῶν διαλέκτου, διὰ νὰ σὲ τὴν πέμψω ἀντίδωρον τῶν πολλῶν κόπων, ὅσους ὑπέφερες καὶ ὑποφέρεις καθ' ἑκάστην ἡμέραν καὶ ὥραν δι' ἐμέ.

Ἄς ἦσαι βέβαιος ὅτι πολλάκις ἀναστενάζω, στοχαζόμενος τὸν ἑαυτὸν μου ὡς ἐξόριστον ἀπὸ τὴν πατρίδα μου· καὶ ποίαν πατρίδα; παράδεισον βρέοντα μέλι καὶ γάλα, ἂν τὴν συγκρίνης μὲ τοὺς ἀγρίους τούτους τόπους, εἰς τοὺς ὁποίους, τοὺς δέκα μῆνας τοῦ ἔτους κυριεύουσιν αἱ βροχαί, καὶ εἰς τοὺς δύο ἢ ἀνωμαλία τοῦ καιροῦ· κλαίω τὴν δυστυχίαν τοῦ γένους, ὀδύρομαι τὴν ἀμάθειαν εἰς τὴν ὁποίαν κατηντήσαμεν οἱ ἀπόγονοι τῶν θαυμαστῶν, τῶν ὄντων σοφῶν καὶ ἀγχινουστάτων Ἑλλήνων. Ἄλλ' εἶπέ με τί νὰ κάμω κατὰ τὸ παρὸν αὐτοῦ· ἔχω τοσαύτην ὕλην συνηθροισμένην μὲ κόπους ὑπερβολικούς, μὲ πολλὰς ἀγρυπνίας, μὲ φθορὰν αὐτῆς μου τῆς ὑγείας· ὅταν αὐτοῦ ἔλθω, ὅλοι αὐτοὶ οἱ κόποι ἐματαιώθησαν, ἐπειδὴ εἶναι ἀδύνατον νὰ ἐμβῆ εἰς τάξιν τοσαύτη ὕλη, χωρὶς βοήθειαν βιβλίων· ἐνόσῃ εἶμαι ἐδῶ, εἶναι ἐλπίς νὰ κάμω τίποτε καὶ πρὸς ὠφέλειαν καὶ πρὸς τιμὴν τοῦ γένους.

Ἐκ Παρισίων, 20 Δεκεμβρίου 1790.

Ἴσως ἠκούσατε μέχρι τοῦ νῦν, ὅτι ὁ βασιλεὺς τῆς Ἀγγλίας ἔχασε τὸν νοῦν του· ἢ σύγκλητος εἶναι εἰς ἀμηχανίαν, ὁ περίφημος Φόξ, τὸν ὁποῖον ὁμοιάζω μὲ τὸν Αἰσχίνην θέλει νὰ δώσωσι τὰ σκῆπτρα εἰς τὸν διάδοχον μέχρις οὗ νὰ ἀναλάβῃ τὰς φρένας του ὁ πατήρ· καὶ τοῦτο, διότι ὢν φίλος τοῦ διαδόχου, ἐλπίζει νὰ κατασταθῆ πρῶτος μινίστρος εἰς τὸν τόπον τοῦ Πίτ. Ὁ δὲ Πίτ, τὸν ὁποῖον ὁμοιάζω μὲ τὸν Ἀριστείδην, εἰς μόνον τὸ κοινὸν καλὸν τῆς πατρίδος ἀφορῶν, λέγει, ὅτι ἂν ἀπέθνησκεν ὁ βασιλεὺς, τότε ἦεν κατὰ νόμους διάδοχος ὁ υἱὸς του, ἀλλ' ἐπειδὴ νοσεῖ καὶ εἶναι ἐλπίς νὰ ἀναλάβῃ καθὼς ἐμαρτύρησαν ἕξ ἰατροὶ ἐπ' αὐτῆς τῆς συγκλήτου ἐνόρκως, ἢ

σύγκλητος μόνη ἔχει τὸ δικαίωμα, νὰ ἐκλέξῃ πρὸς καιρὸν ἀντιβασιλέα, ὅποιον κρίνῃ εὐλογον, ἢ τὸν υἱόν, ἢ τὴν βασίλισσαν, ἢ καὶ τοὺς δύο συνάμα. Ὁ δὲ κοινὸς λαός, οἷτινες μισοῦσι τὸν Φῶξ καὶ τοὺς συνοπαδοὺς του, τί κάμνει; τὸν ἐπιφορτίζουσι καθ' ἡμέραν εἰς τὰς δημοσίους γαζέτας, ὅσα σύρει ἢ φιλοκαλία, τὸν δὲ διάδοχον συμβουλεύουσιν εἰς τὰς αὐτὰς γαζέτας, χωρὶς τσεριμόνιας, ὅτι ἂν ἐκλεχθῇ ἀντιβασιλεύς, νὰ φυλαχθῇ νὰ μὴν ἀλλάξῃ τὸν βεζύρην τοῦ πατρὸς του, ἂν θέλῃ νὰ ἀγαπηθῇ παρὰ τοῦ λαοῦ, ὡς ὁ πατήρ του. Ἴδες, ἀδελφέ μου, ἐλευθερίαν; αὐτὴ ἢ ἀγία ἐλευθερία ἐβασίλευε καὶ εἰς τὰς Ἀθήνας, ἀλλὰ τότε μὴν ἔχοντες γαζέτας, τὰ ἐκένωσαν βραστά ζεστά ἐπὶ θεάτρου, ὅσα παράπονα εἶχον κατὰ τῶν κρατούντων, καὶ ἀπ' αὐτὰ εἶναι πλήρεις αἱ κωμῳδαὶ τοῦ Ἀριστοφάνους· ἔμβαινον καθ' ὑπόθεσιν εἰς τὴν διοίκησιν τῶν κοινῶν σαμολαδάδες καὶ καρβουνάριδες, εὐθὺς τοὺς ἐκωμῳδῶν ἐπὶ θεάτρου, λέγοντες καὶ ὄνομα καὶ τέχνην καὶ τὴν λοιπὴν τῶν ἀνθρώπων κακοήθειαν. Οὕτω μίαν φοράν ἐκλεξεν ὁ ἀνόητος ὄχλος (τοὺς ὁποίους ὀνομάζετε αὐτοῦ ταμπάκιδες) διὰ προεστῶτα· ὁ καλὸς σου Ἀριστοφάνης ἐπὶ θεάτρου τὸν ἐφατρίασε, τὸν νέον δημογέροντα, λέγων, ὅτι ὁ δῆμος ἠγόρασε νέον δούλον βυρσοδέψην, ἀνθρωπον διαβολευμένον καὶ πονηρόν·

« Ἐπρίατο δούλον βυρσοδέψην Παφλαγόνα,

» πανουργότατον καὶ διαβολώτατόν τινα »

πρὸς δὲ τοὺς ἐκλέξαντας αὐτὸν ἀνόητως, λέγει τοῦτα τὰ μελισταγῆ στιχίδια·

« Ὁ δῆμε, καλὴν γ' ἔχεις

» ἀρχήν, ὅτι πάντες ἀν-

» θρωποι διδίασι σ' ὡς-

» περ ἀνδρα τύραννον·

» ἀλλ' εὐπαράγωγος εἶ,

» θωπευόμενός τε χαί-

» ρεις, κᾶβαπατώμενος,
 » πρὸς τὸν τε λέγοντ' αἰεὶ
 » κέχηνας· ὁ νοῦς δέ σου
 » παρῶν ἀποδημεῖ ».

Ἐκ Παρισίων, 20 Ἀπριλίου 1791.

Εἰς τὴν παρελθοῦσάν μου ἐπιστολὴν σὲ ἔγραψα περὶ τοῦ Μιραβώ. Αὐτόν, φίλε μου, τὸν Γαλλικὸν Δημοσοθένην μᾶς τὸν ἤρπασεν ὁ ἀδυσώπητος θάνατος περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ Ἀπριλίου εἰς ἡλικίαν τεσσαράκοντα πέντε σχεδὸν ἐτῶν. Ἀπέθανε γενναίως καὶ φιλοσοφικῶς, μὲ τὰς φρένας του μέχρι τελευταίας ἀναπνοῆς, λαλῶν καὶ γράφων περὶ πολιτικῶν ὑποθέσεων, καὶ χωρὶς νὰ δειλιάσῃ τὸν θάνατον· τὰ τελευταῖά του λόγια ἦσαν «ὁ θάνατος δὲν διαφέρει τίποτε ἀπὸ τὸν ὕπνον», καὶ ἐξεψύχησε· τὴν αὐτὴν ἡμέραν ἐσφάλισαν ὅλα τὰ θεάτρα, καὶ ἀντὶ τῆς ἐπιγραφῆς, τὴν ὁποίαν ἕκαστος ἔχει πρὸ τῆς θύρας τῆς κωμωδίας ἢ τραγωδίας ἐκάστης ἡμέρας, ἐπέγραψαν, «Ἀπέθανεν ὁ ἐλευθερωτὴς τῆς Γαλλίας». Τὴν πρὸ τοῦ θανάτου ἡμέραν λαλῶν περὶ τοῦ Πίτ, πρώτου μινίστρου τῆς Βρετανίας, τὸν ὠνόμασε «μινίστρον παρασκευαστικόν», γελῶν δηλονότι καὶ χλευάζων αὐτόν, ὅτι πάντοτε ἐτοιμάζεται, πάντοτε φοβερίζει χωρὶς ποτὲ νὰ τολμᾷ νὰ γυμνώσῃ τὴν μάχαιραν. «Ἄν δὲν ἀποθάνω, (ἔλεγεν), ἐλπίζω ὅτι θέλω μίαν ἡμέραν τὸν λυπήσειν καὶ τὸν ἐνοχλήσειν πολὺ»· ἐπειδὴ πιθανώτατον ἦτον, ὅτι ὁ Μιραβὼς μὲ τὸν καιρὸν ἤθελε γενῆν πρώτος μινίστρος τῆς Γαλλίας. Μόλις ἐξεψύχησε, καὶ ὁ γραμματικὸς του πεσὼν εἰς ἀπόγνωσιν ἀπὸ τὴν ἄκραν λύπην, ἀνεχώρησεν εἰς τὴν κάμεράν του, καὶ ἐκεῖ λαθὼν μάχαιραν, ἐπληγώθη εἰς τρία μέρη τοῦ σώ-

ματος με σκοπόν νά θανατωθῆ, ἀλλά φθάσαντές τινες ἀπο-
τοὺς ἐκεῖ εὐρεθέντας τὸν ἐμπόδισαν ἀπὸ τὸ νά τελειώσῃ
τὸν φόνον.

Διὰ νά σέ περιγράψω τὴν παράδοξον πομπὴν τοῦ ἐν-
ταφιασμοῦ του εἶναι ἀνάγκη νά πληρώσω δώδεκα σελίδας
χαρτίου. Πρῶτον, ἀνέτεμαν τὸ σῶμά του, διὰ νά βεβαιω-
θῶσιν ἂν ἦτο, καθὼς ὑπωπτεύοντο, φαρμακευμένος· δὲν
εὐρέθη ὅμως ἔχνος οὔτε σημεῖον φαρμάκου. Τὸ λείψανόν
του ἐξεκομίσθη εἰς τὰς ἑξ ὥρας μετὰ τὸ μεσημέριον, καὶ
μόλις ἔφθασεν εἰς τὴν ἐκκλησίαν τὸ μεσονύκτιον· δώδεκα
χιλιάδες στρατιωτῶν ὀπλισμένων ἐπροπορεύοντο· κατόπιν
αὐτῶν ἐφέρετο ὁ νεκρὸς εἰς μίαν ἄμαξαν καταμαυρισμέ-
νην· μετὰ τὴν ἄμαξαν ἦσαν ὅλοι οἱ μινίστροι τοῦ βασι-
λέως, καὶ οἱ συγκλητικοὶ τῆς γενικῆς τοῦ ἔθνους συνό-
δου· ἔπειτα τέσσαρες χιλιάδες στρατιωτῶν ὡσαύτως ὀπλι-
σμένων, καὶ κατόπιν αὐτῶν ἀναρίθμητοι μυριάδες λαοῦ.
Αἱ πλατεῖαι καὶ ῥύμαι τῆς πόλεως, αἱ θύραι, τὰ παρά-
θυρα, τὰ δωμάτια, αἱ στέγαι, τὰ δένδρα, ὅλοι οἱ τόποι,
ὅθεν ἐπέρασεν ὁ νεκρὸς, γεμάτα ἀπὸ ἀνθρώπους. Εὐρέθη
καὶ ἐγὼ θεατῆς αὐτῆς τῆς μεγαλοπρεποῦς κηδείας, τῆς
ὁποίας παράδειγμα ἴσως δὲν εὐρίσκεται εἰς τὴν ἱστορίαν.
Εἰς αὐτὸν τὸν πολὺν ὄχλον μέσα μὲ ἔκλεψαν καὶ τὸ μαν-
δῆλίόν μου· εὐχαριστημένος ὅμως ἤθελες εἶσθαι ἢ λογιό-
της σου νά ἔχανες καὶ τὸ καλουπάκιόν σου, ἂν ἔδλεπες
τοιούτον ἀξιοθέατον πρᾶγμα. Εἰς ὀλίγα λόγια, τοιαύτης
κηδείας δὲν ἠξιώθη ποτὲ οὔτε αὐτοκράτωρ, οὔτε βασιλεὺς,
οὔτε Πάππας, οὔτε Πατριάρχης, οὔτε πρωτοψάλτης. Τὸν
ἔδωκαν τὸν τίτλον τοῦ Γαλλικοῦ Δημοσθένους, καὶ κατε-
σκεύασαν τὸ ἄγαλμά του, εἰς τὸ ὁποῖον ἐχάραξαν δι' ἐπι-
γραφὴν τὰ ἴδια του λόγια, τὰ ὁποῖα ἐξεφώνησεν εἰς τὴν
ἀρχὴν τῆς γενικῆς συνελεύσεως... « Ἵπαγε νά εἴπῃς
πρὸς τοὺς ἀποστείλαντάς σε, ὅτι ἡμεῖς ἐδῶ ἀπεστάλημεν

μὲ κοινὴν ψῆφον ὅλης τῆς Γαλλίας, καὶ ἀπ' ἐδῶ καμμία ἄλλη δύναμις δὲν θέλει μᾶς ἐξωθήσειν παρὰ τὴν δύναμιν τῆς μαχαίρας ».

Ἐκ Παρισίων 15 Νοεμβρίου 1791.

Αἱ συγχύσεις τῆς Γαλλίας ἦσαν σχεδὸν πρὸς τὸ τέλος των τὴν κα' τοῦ παρελθόντος Ἰουνίου, καὶ ὅλοι ἠλπίζομεν, ὅτι ἐπλησίαζεν ὁ καιρὸς τοῦ νὰ ἐλευθερωθῶμεν ἀπὸ τοὺς καθημερινούς κινδύνους καὶ βάσανα, ὅπταν ὁ βασιλεὺς, ἢ ἀφ' ἑαυτοῦ του, ἢ κακῶς παρ' ἄλλων συμβουλευθεὶς, τὸ μεσονύκτιον τῆς κ' πρὸς τὴν κα' λαμβάνει τὰ τέκνα του, τὴν βασίλισσαν καὶ τὴν ἀδελφὴν του, καὶ φεύγει μετασχηματισθεὶς εἰς δούλον τῆς βασιλίσσης, ἢ ὁποῖα ἔλαβεν ὄνομα πλαστὸν μιᾶς Κομητίσσης. Τὴν αὐτὴν ὥραν εἰς ἄλλο χωριστὸν ἀμάξιον ἐδραπέτευσε μετὰ τῆς γυναικὸς του καὶ ὁ μόνος ἀδελφὸς τοῦ βασιλέως, ὅστις εἶχε μείνει ἐδῶ, ἐπειδὴ καθὼς ἠξεύρεις, ὁ νεώτερος ἀδελφὸς εἶχεν ἐξέλθει ἀπὸ τὴν Γαλλίαν, ἀπὸ τὴν ἀρχὴν αὐτῆν τῶν συγχύσεων. Τὸ πρωῒ εἰς τὰς 8 ὥρας οἱ σωματοφύλακες, μὴ αἰσθανόμενοι παρουσίαν ἀνθρώπων, μήτε εἰς τὴν κάμεραν τοῦ βασιλέως, μήτε εἰς τὸν θάλαμον τῆς βασιλίσσης, ἐμβαίνουσιν εἰς ὑποψίαν, ἀνοίγουσι τὰς θύρας καὶ δὲν εἰρὶσκουσιν οὐδένα.

Ἀφῆνω σε νὰ στοχασθῆς τὴν ταραχὴν καὶ τὸν θόρον ὅλης τῆς πόλεως· τρέχουσιν οἱ ψωρομανώληδες εἰς τὸ παλάτιον τοῦ πρώτου Μινίστρου μὲ ἀπόφασιν νὰ τὸν κρεμάσουν ὑποπευόμενοι σύμβουλον καὶ συνεργὸν αὐτῆς τῆς ἀπροσδοκῆτου φυγῆς, καὶ μόλις ἔφυγεν ἀπὸ τὰς χεῖρας των προσδραμῶν εἰς τὴν ὑπεράσπισιν τῆς ἐθνικῆς συνόδου, καὶ ἀναγκασθεὶς νὰ κρυβῆ ἕως νὰ περάσῃ ἡ ὁργὴ

τοῦ λαοῦ. Περιήλθον ἔπειτα ὅλην τὴν πόλιν καὶ ἐξήλειψαν ἢ κατεκρήμνισαν ὅπου εὔρηκαν γεγραμμένον τὸ ὄνομα τοῦ βασιλέως· ἢ ἀγανάκτησις ἦτο τοσαύτη, ὥστ' ἂν τὸν εὔρισκαν ἐκείνην τὴν στιγμήν, τὸν κατέκοπταν μεληδὸν καὶ αὐτὸν τὸν βασιλέα καὶ ὅλους τοὺς συμφυγάδας του, ἐπειδὴ κατέλαβον, ὅτι ὅλη αὐτὴ ἡ φυγὴ ἦτον συμπεφωνημένη μὲ τοὺς ἄλλους βασιλεῖς, καὶ μάλιστα μὲ τὸν αὐτοκράτορα, ὅστις δὲν ἠδύνατο νὰ τὸν βοηθήσῃ ἂν δὲν ἐξήρχετο πρῶτον ἀπὸ τὴν Γαλλίαν, φοβούμενος μὲ δίκαιον μήπως ἢ ὑπεράσπισίς του ἐγείρῃ τὸν λαὸν εἰς τὸ νὰ σφάξωσιν ἀνηλεῶς τὴν βασίλισσαν. Ἐπροβλέπομεν λοιπὸν ὅλοι, ὅτι ὁ σκοπὸς τοῦ ἡμετέρου Λουδοβίκου ἦτον νὰ ἐλευθερωθῇ πρῶτον ἀπὸ τῶν ὑπηκόων του τὸν φόβον, ἔπειτα ἐξελθὼν τῆς Γαλλίας νὰ ἐπαναστρέψῃ μετ' ὀλίγας ἡμέρας μὲ στρατεύματα ἄλλων βασιλέων, καὶ νὰ συμπαραλάβῃ ὁμοῦ, ἐμβαίνων εἰς τὴν Γαλλίαν, ὅλους τοὺς δυσηρεστημένους εἰς τὴν νέαν μεταβολήν, δηλαδὴ καλογήρους καὶ εὐγενεῖς, νὰ διαλύσῃ τὴν σύνοδον, καὶ, ἂν εὔρῃ ἐναντιότητα, νὰ κρεμάσῃ καὶ νὰ θυσιάσῃ ὅσους εὔρισκεν ὀπλισμένους. Φεύγων ἀπὸ τὸ Παρίσιον, ἀφήκε καὶ μίαν ἐπιστολήν ἐσφραγισμένην πρὸς τὴν Σύνοδον, εἰς τὴν ὁποίαν παρεπονεῖτο καὶ ἔλεγεν, ὅτι τὸ αἷτιον τῆς φυγῆς του ἦτον ἐπειδὴ ἡ Σύνοδος παρέβη τὰ ὅριά της, ὅτι ὁ λαὸς ἔλαβεν ὑπερβολικὴν ἐξουσίαν, καὶ αὐθαδίασε κατ' αὐτῶν τῶν δεσποτῶν του καὶ ἄλλα τοιαῦτα, χωρὶς ὅμως νὰ φανερώσῃ μήτε τί ἐμελέτα νὰ κάμῃ, μήτε ὅτι εἶχε σκοπὸν νὰ ἐξέλθῃ παντάπασιν ἀπὸ τὴν Γαλλίαν. Εἰς τὰ σύνορα ἦτον ἐκ προσταγῆς του ἕνας στρατηγὸς μὲ μερικὰς φάλαγγας στρατιωτῶν διὰ νὰ δεχθῇ τὸν βασιλέα, καὶ νὰ τὸν περάσῃ ἀσφαλῶς εἰς τὴν Γερμανίαν.

Τοιαύτην φοβερὰν ἡμέραν, ὡς τὴν κα' δὲν εἶχεν ἰδῶ ποτέ μου, μήτε ἴσως θέλει ἰδῶ εἰς τὸ ἐπίλοιπον τῆς ζωῆς

μου. Ὁλος ὁ λαὸς σκορπισμένος εἰς τὰς πλατείας καὶ ῥύμας, ἄνδρες, γυναῖκες, παιδιά, λέγοντες ἄλλος τὸ μακρὸν του καὶ ἄλλος τὸ μικρὸν του, βλασφημοῦντες καὶ βασιλέα καὶ βασιλίτισσαν, ὀνομάζοντες οὗτος προδότην, ἐκεῖνος ἐπίορκον, καὶ δίδοντες εἰς αὐτὸν ὅσα ἐντιμα ἐπίθετα δύνασαι νὰ συλλογισθῆς. Μόνοι οἱ δυσηρεστημένοι εἰς τὰς πράξεις τῆς Συνόδου ἐχαίροντο, ἀλλὰ δὲν ἐτόλμων νὰ φανερώσωσι τὴν χαρὰν των, φοβούμενοι μὴ κατακοπῶσιν ἀπὸ τὸν λαόν. Ἡ Σύνοδος, φοβηθεῖσα τὰ ἐνδεχόμενα δεινὰ ἀπὸ τὴν ἀγανάκτησιν τοῦ λαοῦ, ἐπρόσταξε παρευθὺς νὰ ὀπισθῶσιν ὅλοι οἱ πολῖται καὶ οὕτως ἐπεράσαμεν ὅλην τὴν ἡμέραν τῆς κα' καὶ τὴν ἐπομένην νύκτα, εἰς τὴν ὁποίαν οὐδένας σχεδὸν δὲν ἐκοιμήθη, ἄλλος ἀπὸ φόβον, καὶ ἄλλος ἀπὸ περιέργειαν τοῦ τί μέλλει νὰ συμβῆ ἔκ τούτων. Ἡ Σύνοδος ἐκράτησεν ὅλην ἐκείνην τὴν ἡμέραν, τὴν ἐπομένην νύκτα καὶ τὴν ἀκόλουθον ἡμέραν κβ', καὶ τὴν νύκτα τῆς κβ', τεσσαράκοντα σχεδὸν ὥρας συμβουλευόμενοι τί ποιητέον εἰς τοιαύτην δεινὴν περίστασιν.

Ἐξω ἀπὸ τὴν Σύνοδον ἦτον συνηθροισμένοι ὡσαύτως εἰς μερικὴν σύνοδον καὶ οἱ δημογέροντες τοῦ Παρισίου, προσμένοντες κατὰ πᾶσαν στιγμὴν ἀπόκρισιν ἀπὸ τοῦς διαφόρους ταχυδρόμους, ὅσους εἶχε πέμψωσιν εἰς ὅλα τὰ μέρη τῆς βασιλείας διὰ νὰ πιάσωσιν, ἂν ἦτο δυνατόν, τὸν βασιλέα. Εἰς τὰς 22 λοιπὸν ὥρα ἐνδεκάτῃ τῆς νυκτός, ἀντὶ νὰ κοιμηθῶ ὑπῆγα καὶ ἐγὼ εἰς τὸ κελλίον τῆς χώρας ὁμοῦ μὲ τὸν φίλον μου (εἰς τοῦ ὁποίου τὸν οἶκον εὐρίσκομαι) καὶ ἐστάθημεν ἀκροαταί, καθὼς καὶ ἄλλοι πολλοί, τῆς βουλῆς τῶν δημογερόντων. Μετὰ μίαν ὥραν τὸ μεσονύκτιον δηλονότι, μὴν ὑποφέροντες τὴν καῦσιν καὶ τὸ ὑπερθαλικὸν πλῆθος τοῦ λαοῦ, οἱ ὅποιοι εἰσῆρχοντο μὲ τὴν αὐτὴν περιέργειαν, ἡτοιμαζόμεθα νὰ ἐπιστρέψωμεν, ὅπου ταν παρ' ἐλπίδα ἰδοῦ ἀνεφάνη ἕνας ταχυδρόμος μὲ τὴν

εἶδῃσιν ὅτι ὁ βασιλεὺς μὲ τὴν φαμελίαν του, γνωσθεὶς ἐπιάσθη εἰς ἓνα μικρὸν πολίχνιον ὀνομαζόμενον Βαρέννας, πέντε λεύγας μόνον μακρὰν ἀπὸ τὰ σύνορα. Ἀφήνω σε νὰ στοχασθῆς εἰς πόσῃν χαρὰν μετεβλήθη ἢ λύπη καὶ ἡ κατῆφεια ὅλης τῆς πόλεως, χωρὶς ὅμως νὰ μεταβληθῆ ἢ ἀγανάκτησις. Ἀκόμη δύο ὥρας βραδύτερον, καὶ ὁ βασιλεὺς ἦτον ἐξ ἅπαντος ἔξω ἀπὸ τὰ σύνορα· ἀλλὰ καθὼς ἀπ' ἀρχῆς οἱ σύμβουλοι του ἐστάθησαν ἡλίθιοι, οὕτω καὶ εἰς ταύτην τὴν περίστασιν ἔδειξαν τὴν ἀφροσύνην των. Εἶναι πέντε λεύγας μακρὰν ἀπὸ τὰ σύνορα, καὶ ἀντὶ νὰ βιάσῃσι τοὺς ἵππους νὰ τελειώσῃσι καὶ τὰς ὑπολοίπους δύο ὥρας, καταβαίνουσιν εἰς πανδοχεῖον διὰ νὰ ἀναπαυθῶσιν ὀλίγον. Ὁ ἀδελφὸς τοῦ βασιλέως μετὰ τῆς γυναικὸς του φυγόντες δι' ἄλλης ὁδοῦ, ἐστάθησαν εὐτυχέστεροι, ἐπειδὴ ἐξῆλθον ἀπὸ τὰ σύνορα, χωρὶς νὰ γνωρισθῶσιν ἢ νὰ ἀπαντήσῃσι κανένα κώλυμα. Ὁ στρατηγός, ὅστις ἐπρόσμενε τὸν βασιλέα, μήτε αὐτὸς δὲν ἐφάνη εἰς τὸν καιρὸν νὰ τὸν ἐλευθερώσῃ ἀπὸ τὸ πανδοχεῖον.

Εἰς αὐτὸ τὸ πανδοχεῖον εἰς τὴν κάμεραν ὅπου ὁ βασιλεὺς ἀνεπαύετο, ἦτο μία εἰκὼν τοῦ βασιλέως κρεμασμένη εἰς τὸν τοῖχον· ὁ πανδοχεὺς βλέπων τὸ πρόσωπον τοῦ βασιλέως ὅμοιον μὲ τὴν εἰκόνα, ὑπωπτεύθη τὸ πρᾶγμα, καὶ τέλος πάντων ἀφοῦ ἐπληροφορήθη, ἀποκαλύπτει τὴν κεφαλὴν του, καὶ πλησιάσας μὲ σέβας· διὰ ποίαν αἰτίαν εὐρίσκεσαι ἐδῶ, ὦ βασιλεῦ, τὸν λέγει· ὁ βασιλεὺς φοθηθεὶς εὐθύς τὸν λέγει νὰ σιωπήσῃ, τὸν παρακαλεῖ καὶ αὐτὸς καὶ ἡ βασίλισσα, τὸν ὑπόσχονται πολλὰ καὶ μεγάλα, ἀλλ' αὐτὸς ἀδυσώπητος, δὲν γίνομαι, τοὺς ἀπεκρίθη, προδότης τῆς πατρίδος μου, ἂν ἡ βασιλεία σου ἐξέληθῃ ἀπὸ τὴν Γαλλίαν, ἡμεῖς ἀφανιζόμεθα. Ἐξυπνίζει παρευθὺς τὴν πόλιν ὅλην (ἐπειδὴ ἦτο νύξ βαθεῖα), σημαίνει τὰς καμπάνας καὶ συνάξει τὰ πέριξ ὅλα χωρία πρὸς βοήθειαν διὰ νὰ μὴ

φύγη ἀπὸ τὰς χεῖράς των, καὶ δίδει τὴν εἶδησιν πρὸς τὴν ἐν Παρισίῳ Σύνοδον. Ἡ Σύνοδος μαθοῦσα τοῦτο, ἐπεμψεν εὐθὺς τρεῖς συγκλητικοὺς διὰ νὰ συνοδεύσωσι τὸν βασιλέα εἰς τὸ Παρίσιον, καὶ νὰ ἐμποδίσωσι μὲ τὴν παρουσίαν των τὸν λαὸν ἀπὸ τοῦ νὰ βλάβῃ τὴν τιμὴν ἢ τὴν ζωὴν τοῦ βασιλέως, ἐπειδὴ ἦτον φόβος μέγας μήπως ὁ λαὸς, ἢ τῶν διαφόρων πόλεων ἀπὸ τὰς ὁποίας ἔμελλε νὰ διέλθῃ ὁ βασιλεὺς ἐπανερχόμενος, ἢ καὶ αὐτοῦ τοῦ Παρισίου, εἰς τὴν εἰσοδὸν του, πράξῃ κανένα ἄτοπον, καὶ γενῇ ἢ ἐσχάτη πλάνη χεῖρων τῆς πρώτης.

Εἰς τὰς 25 λοιπὸν μετὰ τὸ μεσημέριον ἐμβήκεν ὁ βασιλεὺς εἰς τὸ Παρίσιον συνωδευόμενος ἀπὸ πολλὰς μυριάδας λαοῦ, ἀνδρῶν, γυναικῶν, παιδίων, οἱ ὅποιοι τὸν ἠκολούθησαν ἀπὸ διαφόρους πόλεις· πρόσθετες εἰς αὐτὰς καὶ ἄλλας πολλὰς μυριάδας Παρισινῶν, οἱ ὅποιοι ἐξῆλθον εἰς ἀπάντησίν του ὄχι διὰ νὰ τὸν δοξάσωσι, καθὼς ἄλλαις φοραῖς ἀλλά, ἄλλοι μὲν ἀπὸ ἀγανάκτησιν ὅτι ἐδραπέτευσεν, καὶ ἄλλοι ἀπὸ χαρὰν ὅτι ἐπιάσθη, ὅλοι ὅμως μὲ σιωπὴν μεγάλην καὶ θάμβος καὶ κατήφειαν τοῦ προσώπου. Καὶ ἐνταῦθα συνέβη πρᾶγμα σημειώσεως ἄξιον τὸ ὅποιον ἀποδεικνύει, ὅτι τῶν φωτισμένων ἔθνῶν καὶ αὐτοὶ οἱ γυμνόποδες (τοὺς ὁποίους αὐτοῦ μπαλτιριτζημπλάκιδες ὀνομάζετε), φαίνονται εἰς πολλὰς περιπτώσεις συνετοί. Ἀγκαλὰ ἢ ἔθνικὴ σύνοδος εἶχε δώσει μεγάλας προσταγὰς εἰς τὸν λαὸν νὰ μὴν πράξωσι κανένα ἄτοπον εἰς τὸν βασιλέα, ὁ λαὸς ὅμως ἦτον τόσο πολὺς καὶ τόσο ἀγανάκτημένος, ὥστε, ἂν εἶχε γνώμην νὰ τὸν ἀτιμάσῃ ἢ νὰ τὸν κακοποιήσῃ, μήτε θεοὶ μήτε δαίμονες ἠδύναντο νὰ τὸν ἐμποδίσωσι. Ἐνας λοιπὸν ἀπὸ αὐτοὺς τοὺς γυμνόποδας γράφει εἰς χαρτίον μὲ μεγάλα γράμματα καὶ προσκολλᾷ εἰς ἕνα τοῖχον, εἰς τὰ μέρη ὅθεν εἶχε νὰ περάσῃ ὁ βασιλεὺς, διὰ νὰ ἀναγνωσθῶσι παρὰ πάντων τοῦτα τὰ ἀξιοσημείωτα λό-

για: «Ὁ βασιλεὺς ἐμβαίνει εἰς τὸ Παρίσιον, ὅστις ἐκθά-
 » λη τὸ καπέλλον του διὰ νὰ τὸν χαιρετίσῃ, θέλει ξυλο-
 » φορηθῆ· ἀλλ' ὅστις τολμήσῃ νὰ πράξῃ εἰς αὐτὸν ὅποιαν-
 » δήποτε ὕβριν ἢ ἀτιμίαν, θέλει κρεμασθῆ». Βλέπεις, φίλε
 μου, τίνι τρόπῳ, ὁ ἀπαίδευτος λαὸς ἠξεύρει πολλάκις νὰ
 βαδίξῃ τὴν μέσην ὁδόν, χωρὶς νὰ ἐκκλίνῃ εἰς τὰ ἄκρα
 τῆς ὑπερβολῆς ἢ τῆς ἐλλείψεως!

Ἐκείνην τὴν ὥραν, μία φιλόφρων ὑποδοχὴ ἑνὸς ἀπα-
 τεῶνος βασιλέως ἦτον δουλοπρέπεια καὶ εὐτελισμὸς τοῦ
 ἔθνους· ἐξ ἐναντίας ὅμως, καὶ ἂν ἔπραττον εἰς αὐτὸν κα-
 γένα ἄτοπον, ἦτον μέγας κίνδυνος μὴν ἤθελε συμβῶσι
 μεγάλα κακὰ ἀπ' αὐτό. Τὸν ὠδήγησαν λοιπὸν εἰς τὸ πα-
 λάτιόν του, καὶ ἐκεῖ διπλώσαντες καὶ τριπλώσαντες τὸν
 ἀριθμὸν τῶν φυλάκων καὶ χωρίσαντες ἀπ' αὐτὸν τὴν βα-
 σίλισσαν, τὴν ἀδελφὴν του καὶ τὰ τέκνα του, ἕκαστον εἰς
 χωριστὸν οἶκημα, τοὺς ἐφύλαξαν μέχρις εἰς τὰ τέλη τοῦ
 Σεπτεμβρίου μηνός, διὰ νὰ μὴ τοὺς φύγῃσι καὶ πάλιν.

Ὁ βασιλεὺς φαίνεται νὰ ἦναι φυσικὰ καλῆς ψυχῆς ἄν-
 θρωπος, καὶ ἂν ποτὲ πράξῃ τίποτε παρὰ τὸν ὀρθὸν λόγον
 εἶναι γνώμη πολλῶν, ὅτι παρακινεῖται καὶ ἀπαταῖται ἀπὸ
 πονηροὺς συμβούλους, ὑπάρχων αὐτὸς ἀπλούστατος. Ἄν
 ἦναι ἀληθές, τὸ ὅποιον αὐτοὶ διηγοῦνται, εἶναι καὶ αὐτὸ
 σημεῖον τῆς καλοκάγαθίας του, ἢ τῆς ἠλιθιότητός του, ἂν
 οὕτω σὲ ἀρέσῃ νὰ ὀνομάσῃς τὴν καλοκάγαθίαν. Λέγου-
 σιν, ὅτι καταβάς ἀπὸ τὴν ἄμαξαν, καὶ ἐμβαίνων εἰς τὸ
 παλάτιον, ἔρριψε μὲ βίαν τὸν ἑαυτὸν του εἰς μίαν καθέ-
 δραν διὰ νὰ ἀναπαυθῆ ὀλίγον ἀπὸ τῆς ὀδοπορίας τὸν κό-
 πον, καὶ εἶπε τοῦτα τὰ λόγια: «Οὐδένας ἐπέρασε τὴν
 ζωὴν μου, χωρὶς ποτὲ νὰ κάμῃ καμμίαν σκατοδουλειάν·
 ἰδοὺ ἔκαμα καὶ ἐγὼ τὴν ἰδικήν μου». Ἐπειτα ἐζήτησεν
 ἕνα πετεινόπουλον ὀπτόν, τὸ κατέφαγε μὲ μεγάλην ὄρεξιν,
 ἔπιε καὶ μίαν φιάλην οἴνου, μετὰ ταῦτα ἔπεσεν εἰς τὴν

κλίνην του με μεγάλην εὐχαρίστησιν καὶ ἐκοιμήθη ἡσυχως καθὼς καὶ πάντοτε, ὡσάν νά μὴν εἶχεν ἀκολουθήσῃ τίποτε· ἡ βασίλισσα ὁμως ἦτον πολλὰ λυπημένη, καὶ πολ- λάκις ἐδάκρυσε.

Ἴσως ἤκουσας, ὅτι ἀποθανόντα τὸν περίφημον Βολταῖρον, ὁ κληρὸς τοῦ Παρισίου δὲν ἐσυγχώρησε νὰ θάψωσιν εἰς τὸ Παρίσιον, ἀλλ' ἔκαμαν εἰς τρόπον, ὥστε ἠναγκάσθησαν οἱ συγγενεῖς καὶ φίλοι του νὰ τὸν θάψωσι πολλὰς λεύγας μακρὰν ἀπὸ τὸ Παρίσιον...

Ἦπῃσαν λοιπὸν πλῆθος ἀνάριθμον εἰς τὸν τάφον του, τὸν ἐξέχωσαν, καὶ τὸν ἔφεραν εἰς τὸ Παρίσιον τῇ δεκάτῃ τοῦ Ἰουλίου ἡμέρᾳ Κυριακῇ πρὸς τὸ ἑσπέρας, καὶ τὸν ἔθηκαν ἐπάνω εἰς τὴν Βασιλίαν, εἰς τὸ προάστειον τῆς πόλεως, διὰ νὰ τὸν κηδεύσωσιν ἐντίμως τῇ ἐπαύριον. Ἡξέυρεις ὅτι ἡ Βασιλία εἶναι ἐκεῖνη ἡ περίφημος φυλακὴ, τὴν ὁποῖαν ἐκρήμνισεν ὁ λαὸς εἰς τὰς ἀρχὰς τῶν ταραχῶν πλησίον τῆς Βασιλείας κατοικῶ καὶ ἐγώ, καὶ ἡ πομπὴ ὅλη ἔπρεπε νὰ περάσῃ κατάντικρυ τῶν παραθύρων μου. Τὸν ἔθηκαν ἐξεπίτηδες εἰς τὴν Βασιλίαν διὰ νὰ τὸν ἐκδικήσωσι καὶ ἀπὸ τὴν παλαιὰν τυραννίαν τῆς αὐλῆς, ἡ ὁποία εἶχε τὸν φυλακώσῃ εἰς αὐτὸ τὸ φρούριον, ἀκόμη εἰκοσαετῇ νέον ὄντα. Τῇ ἐπαύριον ἰα' Ἰουλίου ἔβαλαν τὴν θήκην, ἡ ὁποία περιεῖχε τὰ ὀστᾶ του ἐπάνω εἰς μίαν λαμπρὰν ἄμαξαν... ἀλλ' ἐλησμόνησα νὰ σὲ εἰπῶ, ὅτι τὸν ἔβαλαν εἰς τὴν Βασιλίαν εἰς ἐκεῖνον τὸν ἴδιον τόπον τῆς κρημνισμένης οἰκίας, ὅπου ἀληθῶς ἐφυλακίσθη ζῶν, ἀνεγείραντες σωρὸν ἀπὸ αὐτοῦς τοὺς λίθους τῆς κρημνισμένης Βασιλείας, ἐπάνω εἰς τὸν ὅποιον ἔγραψαν τοιαύτην ἐπιγραφήν: «Δέξαι, Βολταῖρε, τὰς τιμὰς τῆς πατρίδος σου, εἰς τοῦτον τὸν ἴδιον τόπον ὅπου σὲ ἐφυλάκωσε δέσμιον ἢ τυραννία». Τὸ πρῶτ' λοιπὸν ἐξῆλθεν ἡ ἄμαξα συ-

ρομένη ἀπὸ δώδεκα λευκοῦς ὠραίους ἵππους· ἀπὸ τὸ ἐν μέρους τῆς ἀμάξης ἦτον γεγραμμένον· « Ἄν ὁ ἄνθρωπος » ἐγεννήθη αὐτεξούσιος πρέπει νὰ κυβερνᾶται καὶ νὰ δε- » σπόμεται μόνος του», ἀπὸ τὸ ἄλλο· « Ὁ ἄνθρωπος ἔχει » τὴν ἐξουσίαν καὶ τὸ δικαίωμα νὰ κολάζῃ τοὺς τυράννους » του». Ἐπάνω εἰς τὴν θήκην τοῦ λειψάνου του, ἦτον τὸ ἄγαλμα τοῦ Βολταίρου ἀπαραλλάκτως ὅμοιον, κείμενον εἰς τὴν κλίνην ὑπτιον, σκεπασμένον μὲ πάπλωμα πλὴν τοῦ προσώπου· εἰς τὴν θήκην ἦτον ἡ παρούσα ἐπιγραφή· « Ποιητής, φιλόσοφος, ἱστορικός, ἐφώτισε τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα, καὶ μᾶς προητοίμασεν εἰς τὴν ὑποδοχὴν τῆς ἐλευθερίας· εἰς κάθε ἄλογον ἦτον ἓνας ἵπποκόμος ἐνδεδυμένος ῥωμαϊκὴν στολήν· πρὸ τῆς ἀμάξης ἦτον καὶ ἄλλο ἄγαλμα τοῦ Βολταίρου, καθήμενον εἰς θρόνον, καὶ τριγύρω του αἱ εἰκόνες ὄλων τῶν μεγάλων ἀνθρώπων φερόμεναι ἐπάνω εἰς κοντάρια, ὡς τοῦ Ῥουσώ, τοῦ Μιραβώ, καὶ τῶν τοιοῦτων· κατόπιν αὐτοῦ τοῦ καθημένου ἀγάλματος εἰς μίαν μικρὰν βιβλιοθήκην, ὅλα τοῦ τὰ συγγράμματα εἰς ἑβδομήκοντα τόμους χρυσοδεμένους (ἐπειδὴ ἠξεύρεις ὅτι αὐτὸς ἤρχισε νὰ γράφῃ ἀπὸ τῶν 17 ἐτῶν τῆς ἡλικίας του, καὶ ἔγραφεν ἕως τοῦ ὀγδοηκοστοῦ τρίτου ἔτους· τὸ πρῶτόν του σύγγραμμα ἦτον μία τραγωδία, ὁ Οἰδίπους λεγόμενος, τὴν ὁποίαν ἔγραψε πρὸ τοῦ Βολταίρου καὶ ὁ ἡμέτερος Σοφοκλῆς)· τὴν βιβλιοθήκην αὐτὴν περιεκύκλωναν ὅλοι οἱ σπουδαῖοι καὶ Ἀκαδημαϊκοὶ τοῦ Παρισίου· δὲν σὲ λέγω τὰ μουσικὰ ὄργανα, τὸ ἄπειρον πλῆθος ὅσον προηγεῖτο καὶ ἠκολούθει αὐτὴν τὴν παράδοξον λιτανείαν, ὅσον ἦτον διεσπαρμένον εἰς τοὺς τόπους ὅλους τῆς πόλεως, ὅθεν εἶχε περάσῃ ἡ πομπή, τὸ πλῆθος τῶν ξένων, ὅσοι ἤλθον ἀπὸ ὅλα τὰ ξένα μέρη τῆς Εὐρώπης, Πάρθοι, Μῆδοι καὶ Ἐλαμίται, ἐπειδὴ εἶχον τὴν εἶδῃσιν πρὸ ἑνὸς σχεδὸν μηνός, τοῦτο μόνον σὲ λέγω, ὅτι εἶδον πρὸ τούτου καὶ τὴν

κηδείαν τοῦ Μιραβώ, ἀλλὰ δὲν ἤξεύρω, ποίαν νὰ ὀνομάσω λαμπροτέραν. Τὸ λείψανον ἐξήλθεν εἰς τὰς ἑννέα ὥρας τὸ πρωῖ ἀπὸ τὴν Βασιλίαν καὶ μόλις ἔφθασεν εἰς τὴν ἐκκλησίαν τὸ μεσονύκτιον.

Ἔλα αὐτὰ τὰ εἶδον ἀπὸ τὸ παράθυρόν μου μὲ πολλοὺς ἄλλους σοφοὺς Γάλλους καὶ Ἄγγλους, οἱ ὅποιοι ἦλθον ἐξεπίτηδες εἰς τὸν οἶκόν μου τὴν ἡμέραν ἐκείνην. Δὲν μὲ ἐξέπληξε, φίλε μου, μήτε ἡ μεγαλοπρέπεια τῆς κηδείας, μήτε ὁ χρυσοὺς καὶ ὁ ἄργυρος, ὅστις ἠστραποδόλει ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη, ἐθάμβωσε τοὺς ὀφθαλμούς μου. Ἄλλ' ὅταν εἶδον τὰ βιβλία του φερόμενα εἰς θρίαμβον, καὶ περικυκλωμένα ἀπὸ πλῆθος Ἀκαδημαϊκῶν, τότε ἤθελον νὰ σὲ ἔχω πλησίον μου μάρτυρα καὶ τῆς ἀγανακτήσεώς μου καὶ τῶν δακρῶν μου, δακρῶν, φίλε μου, ἀληθινῶν, δακρῶν ἀπαρηγορήτων, τὰ ὅποια μ' ἔκαμε νὰ χύσω ἢ ἀνάμνησις, ὅτι οὕτω καὶ οἱ προπάτορές μας, οἱ ἀμίμητοι Ἑλληγες, ἤξευρον νὰ τιμῶσι τὴν σοφίαν. Καὶ ποῖοι ἄλλοι παρ' αὐτοῦς, ἔγιναν τύπος καὶ ὑπογραμμὸς ὄλων τῶν καλῶν ὅσα βλέπει τις τὴν σήμερον εἰς τοὺς Εὐρωπαίους; Δὲν εἶναι αὐτοὶ οἱ Ἀθηναῖοι, οἱ ὅποιοι κατέστησαν ἄρχοντα τῆς Σάμου τὸν Σοφοκλέα, δι' ἀμοιβὴν μιᾶς τραγωδίας τὴν ὁποίαν ἐσύνθεσε; δὲν εἶναι αὐτοὶ... ἀλλὰ τί ματαιῶς νὰ ἀνανεώσω παλαιὰς καὶ ἀνιάτους πληγὰς; Βάρβαρον καὶ ἀχρειέστατον γένος, ἔλεγον εἰς τὸν ἑαυτὸν μου, κάκιστοι Τοῦρκοι, πολλοὶ καὶ ἀπὸ τὸ γένος μου (ἴσως καὶ ἐγὼ ὁ ἴδιος) ἤθελον εἶναι τὴν σήμερον ἰσότιμοι τοῦ Βολταίρου, ἂν ἡ ὑμετέρα τυραννία δὲν εἶχε καταστήσει στεῖραν καὶ ἄγονον τὴν καρποφόρον μητέρα τῶν σοφῶν, τὴν Ἑλλάδα.

Ἐκ Παρισίων, 12 Φεβρουαρίου 1792.

Τὰ πράγματα πανταχόθεν εἶναι τόσον θολωμένα, ὥστε κανένας δὲν τολμᾷ μήτε νὰ προβλέψῃ, μήτε νὰ προλέξῃ τὸ μέλλον. Αἱ κεφαλαὶ τῶν Γάλλων εἶναι τόσον ἐκπεπωρωμένοι, ὥστε δὲν ἀκούεις ἄλλο, πᾶρεξ θάνατον ἢ ἐλευθερίαν. Τὴν παρελθοῦσαν ἐβδομάδα ὑπῆγαν εἰς τὴν γενικὴν συνέλευσιν τριακόσαι γυναῖκες μὲ μίαν ἀναφορὰν, εἰς τὴν ὁποίαν ἐζήτησαν ὅπλα, διὰ νὰ γυμνασθῶσι τὰ τοῦ πολέμου, καὶ νὰ ἦναι ἔτοιμαι διὰ νὰ ἀποθάνωσι διὰ τὴν πατρίδα, ὅταν ἔλθωσιν οἱ ἐχθροί. Αὐτὰ εἶναι καὶ παράδοξα καὶ περίεργα· μὲ ὅλον τοῦτο ὁ φρόνιμος πρέπει νὰ προσμένῃ τὸ τέλος καὶ τότε νὰ ἐπαινῇ ἢ νὰ φέγγῃ· δεικνύουσι, ναί, φρονήματα ἀληθῶς ἑλληνικά, ἀλλ' οἱ Ἕλληγες, ὅταν μὲ τριακοσίους Σπαρτιάτας, καὶ μὲ ὀλίγα ἄθλια πλοῖα, κατέστρεψαν τὸν πολυάριθμον στόλον καὶ τὴν ἄπειρον πεζικὴν δύναμιν τῶν Περσῶν, δὲν εἶχεν ἀκόμη γυμνωθῶσι ἀπὸ τὰς ἀρετὰς των· ἀλλ' ἰδέ τους ἔπειτα, ὅταν διέφθειραν τὰ ἦθη των, μὲ πόσῃν εὐκολίαν ἐδουλώθησαν ὡς ἀνδράποδα ἀπὸ τοὺς διαδόχους τοῦ Ἀλεξάνδρου, καὶ μετ' ὀλίγον ἀπ' αὐτοὺς τοὺς Ῥωμαίους. Ἐλευθερία χωρὶς ἀρετὴν δὲν δύναται ποτὲ νὰ σταθῇ· οὔτοι ἐδῶ μάλιστα αἱ κάτοικοι τοῦ Παρισίου, εἶναι παντάπασι διεφθαρμένοι, καὶ ἡ μόνη σωτηρία των εἶναι νὰ μεταβάλωσιν ἦθη.

Ἐκ Παρισίων 25 Ἰουνίου 1792.

21 Ἀπριλίου.—Μόνον τὸ γαλλικὸν ἔθνος μεταξὺ τῶν ἔθνῶν τῆς Εὐρώπης ἔφθασεν εἰς τὸ ὕψος τῆς δόξης των

ἡμετέρων προγόνων κατὰ τὰς τέχνας καὶ ἐπιστήμας· αὐτοὶ τὸ ἐξεύρουσι καὶ τὸ καυχῶνται, καὶ πολὺ ἐπαίρονται ὅτι καὶ ὑπερέβησαν τοὺς Ἕλληνας, διότι οἱ Γάλλοι μεταξὺ τῶν πολλῶν δώρων τῆς φύσεως καὶ τῆς ἀνατροφῆς, ἔχουσι καὶ τὸ προτέρημα νὰ ἦναι τρελλοὶ καὶ ἀλαζόνες. Ἄν ἐπιτύχωσι καὶ τοῦτο τὸ νὰ φανῶσιν ὑπέρτεροι τῶν ἐχθρῶν καὶ ὑπερασπίσωσι τὴν νομοθεσίαν των, ὅλαι τοῦ τημαρχανᾶ τῆς Μαγνησίας αἱ ἀλύσεις δὲν θέλει εὑρεθῶσιν ἱκαναὶ νὰ κρατήσωσιν ἓνα μόνον ἀπὸ αὐτούς. Ἀλλοίμονον ὅμως εἰς αὐτοὺς ἂν τοὺς κυριεύσῃ ἡ δειλία, καὶ ὑπογράφωσιν εἰς τὰ ζητήματα τῶν ἐχθρῶν· θέλει καταστῶσι μυκτηρισμὸς καὶ χλευασμὸς ὅλης τῆς Εὐρώπης καὶ πρῶτος ἐγὼ θέλει τοὺς πύσω εἰς τὸ πρόσωπον (καθὼς τὸ λέγω πρὸς πολλοὺς Γάλλους ἀνυποστόλως καθημέραν), τὸ μὲν ὄνειδίζων τὴν μεγαλαυχίαν των, τὸ δὲ καὶ ἐκδικῶν τὸ γένος μου, τὸ ὅποσον σκληρῶς αὐτοὶ πολλάκις (ἀγκαλὰ δικαίως) ὠνειδίσαν διὰ τὸν ζυγόν, τὸν ὅποσον ὑποφέρει ἀπὸ τοὺς χαμάληδες.

27 Ἐπιτολίον.—Τὰ δῶρα πολλαπλασιάζονται καθ' ἑκάστην. Ἄνδρες, γυναῖκες, παιδία ἀνήλικα, πλοῦσιοι, πτωχοί, πραγματευταί, τεχνῖται, προσφέρουσιν ἕκαστος καθὼς εὐπορεῖται ἢ θέλει εἰς τὴν κινδυνεύουσαν πατρίδα. Εἶναι τόσος ὁ ἐνθουσιασμὸς, ὥστε δὲν θέλει μὲ φανῆ παραδόξον, ἂν μόνη αὐτὴ ἡ εἶδησις καταπλήξῃ τοὺς ἐχθρούς, καὶ ἀλλάξωσι τοὺς σκοποὺς καὶ λόγους των. Ἡ Δανία παρακινήθεισα ἀπὸ τὴν Ῥωσίαν, διὰ νὰ κοινωνήσῃ μὲ τοὺς λοιποὺς συμμάχους κατὰ τῆς Γαλλίας, ἀπέβαλε τὴν αἰτησιν λέγουσα, ὅτι δὲν ἔχει οὐδεμίαν εὐλογοφανῆ αἰτίαν νὰ ἐνοχλήσῃ τὴν Γαλλίαν. Εἶμαι ὅλος ἐκστατικὸς, δὲν ἠξέυρω μήτε τί νὰ συλλογισθῶ, μήτε τί νὰ εἰπῶ, μήτε τί νὰ προβλέψω καὶ νὰ προμαντεύσω. Ὅταν ἐνθυμηθῶ

τῶν ἡμετέρων προγόνων τὰ τρόπαια, εὐκολον κρίνω τῶν Γάλλων τὸν θρίαμβον κατὰ πάσης τῆς Εὐρώπης· ὅταν ἐξ ἐναντίας στοχασθῶ, ὅτι εὐρίσκονται μεταξὺ τῶν Γάλλων πολλοὶ οὐτιδανοὶ καὶ κακεντρεχεῖς ἄνθρωποι, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν ἀνθρωπίσκοι, ὅτι οἱ γυμνωθέντες καλόγηροι, ὡς λέοντες ὠρυόμενοι, περιέρχονται ζητοῦντες τρόπους παντοίους (μάλιστα τὴν παροῦσαν ὥραν) νὰ διεγείρῃσι τὸν λαὸν διὰ νὰ εὐκολύνῃσι τὴν εἴσοδον τῶν ἐχθρῶν εἰς τὴν Γαλλίαν, φοβοῦμαι μήπως συμβῆ καμμία προδοσία, καὶ συναπολεσθῆ ὁ δίκαιος μετὰ τοῦ ἀσεβοῦς. Ὅπως ἂν ἀκολουθήσῃ τὸ πρᾶγμα στέκω ἕτοιμος ἢ νὰ πτύσω ἢ νὰ στεφανώσω τοὺς Γάλλους. Ὅστις προτιμᾷ τὴν αἰσχρὰν ζωὴν ἀπὸ τὸν ἐνδοξον θάνατον εἴτε Γάλλος, εἴτε Γραικός, αὐτὸς εἶναι ἀνάξιος καὶ τῆς ἐλευθερίας καὶ τοῦ νὰ ὀνομάζεται ἄνθρωπος.

«Ὅκ ἂν πριαίμην οὐδενὸς λόγου βροτῶν,

» Ὅστις κενάσιν ἐλπίσι θερμαίνεται.

» Ἄλλ' ἢ καλῶς ζῆν, ἢ τεθνηκέαι.

» Τὸν εὐγενῆ χρῆ».

Τοιαῦτα λέγοντα τὸν Αἴαντα εἰσάγει εἰς τὴν τραγῳδίαν ὁ Σοφοκλῆς, καὶ τοιαῦτα ἦσαν τὰ φρονήματα τῶν Ἑλλήνων, τὰ ὁποῖα ἐν ὄσφ εἶχον, τοὺς ἔτρεμεν ἢ φοβερά βασιλεία τῶν Περσῶν ἀφοῦ τὰ ἔχασαν, ὑπετάγησαν εἰς τοὺς Ῥωμαίους.

20 Ἰουνίου.— Ἡμέρα φοβερά! Σὲ ἔγραψα ἀνωτέρω, ὅτι μὴ σὲ φανῆ παράδοξον, ἂν σὲ γράψω καμμίαν ἡμέραν τὸν φόνον τοῦ βασιλέως· αὐτὴ ἢ δυστυχῆς πρόρρησις ἐνδέχεται νὰ τελειωθῆ σήμερον. Εἶναι τέσσαρες ἢ πέντε ἡμέραι, ἀφ' οὗ ἐπροσμένομεν τὸν σημερινὸν θόρυβον. Μεταξὺ τῶν νέων νόμων εἶναι καὶ οὗτος, ὅτι ἢ μὲν σύνοδος νὰ θέτῃ τοὺς νόμους, νόμων ὅμως δύναμιν νὰ μὴν ἔχωσιν, ἂν δὲν τοὺς ἐπικυροῖ ὁ βασιλεὺς. Ὁ βασιλεὺς κατὰ

τὴν νέαν νομοθεσίαν ἔχει τὴν ἐξουσίαν νὰ κυρώσῃ τὸν νόμον δύο συνόδων διειτῶν, ἡγουν τέσσαρα ἔτη παραδείγματος χάριν, ἂν μία σύνοδος νομοθετήσῃ τι, ὁ δὲ βασιλεὺς δὲν τὸ κρίνῃ δίκαιον, δύναται νὰ μὴν ὑπογράψῃ εἰς αὐτὸν τὸν νόμον· ἂν παρελθούσης τῆς διειτίας τῆς συνόδου, ἢ μετ' αὐτὴν σύνοδος ζητήσῃ πάλιν τὸν αὐτὸν νόμον, ὁ βασιλεὺς ἔχει καὶ πάλιν (ἂν θελήσῃ) τὴν ἐξουσίαν νὰ ὑποβάλλῃ τὴν αἴτησιν τῆς δευτέρας συνόδου. Ἄν ὅμως μετὰ τὴν δευτέραν διειτίαν ἢ σύνοδος ἐπιμείνῃ εἰς τὸ νὰ προβάλλῃ ἐκ τρίτου τὸν αὐτὸν νόμον ὁ βασιλεὺς τότε χρεωστεῖ ἐξ ἅπαντος νὰ τὸν ἐπικυρώσῃ.

Σὲ ἔγραψα ἀνωτέρω ὅτι ἡ σύνοδος ἔδωκε ψήφισμα κατὰ τῶν ὀχλαγωγῶν καλογήρων νὰ ἐξορίζωνται ἀπὸ τὴν βασιλείαν. Αὐτὸ τὸ ψήφισμα ὁ βασιλεὺς, ἢ κακῶς συμβουλευόμενος, ἢ (τὸ ὅποῖον εἶναι πιθανὸν) καὶ φοβούμενος μὴν ἀγριώσῃ περισσότερον τοὺς πανοσιωτάτους, οἱ ὅποιοι καὶ ἂν τοὺς ἐμποδίσῃς νὰ ταράττωσι φανερώς τὸν λαόν, ἔχουσιν ἄλλο φανερόν καὶ κρυπτὸν μέσον, τὸ τῆς ἐξομολογήσεως, διὰ νὰ κάμνωσι τὰ θελήματά των, δὲν ἠθέλησε νὰ τὸ κυρώσῃ μετὰ τὴν ὑπογραφὴν του. Τὰς ἀκολουθίους ἡμέρας ἔδωκεν ἄλλο ψήφισμα ἢ αὐτὴ σύνοδος τοῦ νὰ συναχθῶσιν ἀπὸ ὅλας τῆς βασιλείας τὰς ἐπαρχίας εἴκοσι χιλιάδες ἀνδρῶν καὶ νὰ ἔλθωσι νὰ φυλάξωσι τὸ Παρίσιον ἀπὸ τοὺς πολλοὺς κινδύνους, τοὺς ὁποίους τρέχομεν καθ' ἡμέραν καὶ ὥραν, τὸ μὲν ἀπὸ τοὺς ἐξωτερικοὺς ἐχθρούς, τὸ δὲ ἀπὸ τοὺς ἐσωτερικοὺς, οἱ ὅποιοι μελετῶσι, καθὼς ὑποπτεύονται πολλοί, νὰ μᾶς ἀρπάσωσιν ἐκόντα ἢ ἄκοντα τὸν βασιλέα, καὶ νὰ τὸν ὑπάγωσιν εἰς τὴν Γερμανίαν. Καὶ αὐτὸς μὲν ἦτον ὁ φανερός σκοπὸς τοῦ ψηφίσματος, ἀλλ' ὁ βασιλεὺς ὑποπτευόμενος ὅτι ἡ σύνοδος, ἢ τοῦλάχιστον μερικοὶ τῆς συνόδου, βλέποντές τον ἀγαπώμενον ἀπὸ τοὺς στρατιώτας τοῦ Παρισίου, ἠθέλησαν νὰ

φέρωσι στρατιώτας ἄλλους ἀπὸ τὰς ἐπαρχίας διὰ νὰ τὸν κυδερνώσιν, ὡς θέλουσι, μὲ τὸν φόβον τῶν ἀλλοτρίων στρατιωτῶν, ἢ καὶ νὰ τὸν ἐπιβουλευθῶσιν εἰς αὐτὴν τὴν ζωὴν, δὲν ἠθέλησε νὰ ἐπικυρώσῃ μῆτε αὐτὸ τὸ ψήφισμα.

Ἡ σύνοδος, ἀγκαλὰ δυσηρεστημένη εἰς αὐτὸ τοῦ βασιλέως τὸ ἔργον, ἠσύχασεν ὅμως, διότι ὁ βασιλεὺς ἦ δικάως ἢ ἀδίκως μετεχειρίσθη τὸ δικαίωμα, τὸ ὅποιον ἔδωκεν εἰς αὐτὸν ἢ νέα νομοθεσία· ἀλλ' οἱ ψωρομανώληδες, φίλε μου, οἱ ὅποιοι ζαλίζονται ἀπὸ δικαιώματα, συναθροίζονται ταύτην τὴν ὥραν μεσημέριον, μὲ θόρυβον μέγαν, εἰς τὸ προάστειον τοῦ ἀγίου Ἀντωνίου λεγόμενον, ὡς δώδεκα ἢ δεκαπέντε χιλιάδες λαός, ἐξωπλισμένοι μὲ παντὸς εἶδους ἄρματα καὶ τρέχουσιν ὅλοι πρὸς τὸ βασιλικὸν παλάτιον διὰ νὰ ζητήσωσι (μετ' εἰρήνης ὡς λέγουσι) παρὰ τοῦ βασιλέως τὴν κύρωσιν τῶν δύο ψηφισμάτων. Ὁ ἄθλιος βασιλεὺς τὸ προεἶδε πρὸ πολλῶν ἡμερῶν καὶ ἔκαμε τὴν διαθήκην του, ἄλλοι λέγουσιν ὅτι καὶ ἐξωμολογήθη. Ἀφίνω λοιπὸν καὶ ἐγὼ τὸν κάλαμον καὶ τρέχω μὲ τὸν φίλον μου πρὸς τὸ παλάτιον, διὰ νὰ ἴδῶ καὶ σὲ γράψω μετὰ τὴν ἐπιστροφὴν μου τὸ τέλος αὐτοῦ τοῦ φοβεροῦ κινήματος.

Τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ, ὥρα δεκάτῃ τῆς ἐσπέρας, ἐπιστρέφω ἀπὸ τὸ παλάτιον, περικυκλωμένον ἀπὸ τετρακοσίας χιλιάδας τοῦλάχιστον θεατῶν καὶ περιέργων. Οἱ ψωρομανώληδες ἔσπασαν δύο θύρας τῆς αὐλῆς, τὰς ὁποίας εὗρηκαν κλεισμένας, δὲν ἔφθανεν αὐτό, ἀλλ' ἀνέβησαν καὶ εἰς αὐτὸν τὸν οἶκον τοῦ βασιλέως καὶ ταύτην τὴν ὥραν, εἰς τὴν ὁποίαν σὲ γράφω, εἶναι ὅλοι αἱ βασιλικάι κάμεραι γεμάται ἀπὸ μπαλτηριτζιμπλάκιδες. Ἔως τώρα δὲν ἐπείραξαν ἀκόμη τὸν βασιλέα, ἀλλὰ λαλοῦσι μὲ αὐτὸν εἰρηνικῶς καὶ τεκμησιώτικα. Τὸν ἠρώτησαν (λέγουσιν) ἂν θέλῃ νὰ ἴηται

βασιλεὺς τῶν Γάλλων, ἢ νὰ ὀνομάζεται βασιλεὺς τῶν φυγάδων καὶ ἐπιβούλων τῆς πατρίδος. Εἶναι μέγας φόβος ὅμως τὴν νύκτα, ἂν δὲν τοὺς ἐκβάλωσιν ἀπὸ τὸ παλάτιον, μήπως κανένas κακεντρεχῆς ἢ μεθυσμένος ἀπ' αὐτοὺς μαχαιρώσῃ τὸν βασιλέα· ὑποπτεύονται πολλοί, ὅτι μερικοὶ τῆς συνόδου ἐκίνησαν κρυφίως τὸν λαὸν εἰς αὐτό, διὰ νὰ φοβερίσωσι τὸν βασιλέα. Παράδοξον ἴσως σὲ φαίνεται νὰ σὲ γράφω πάντοτε ὑποπτεύονται, λέγουσι, στοχάζονται, ἀλλ' ἤξευρε, ὅτι αἱ ὑποθέσεις τῆς Γαλλίας τὴν σήμερον, εἶναι τόσον συγκεχυμένοι, ὥστε ἀγκαλὰ καὶ αὐτόπται τῶν γινομένων, δὲν δυνάμεθα πλέον νὰ διακρίνωμεν τίς ἔχει τὸ δίκαιον ἢ τὸ ἄδικον. Ἡ δυστυχία τῆς βασιλείας ταύτης εἶναι τόσον δεινὴ, ὥστε εἶναι ἀδύνατον, χωρὶς θεῖαν βοήθειαν, νὰ ἐλευθερωθῇ ἀπ' αὐτήν.

21 Ἰουνίου.—Σὲ εὐχομαι καλὴν ἡμέραν! καλὴ ἐστάθη καὶ διὰ τὴν δυστυχῆ Γαλλίαν. Ὀλίγον ἔλειψε χθὲς νὰ μείνωμεν χωρὶς βασιλέα. Σὲ εἶπα, ὅτι ὁ ὄχλος ἔσπασε τὰς πύλας τῆς αὐλῆς τοῦ παλατίου· ἀφοῦ ἀνέβησαν εἰς τὸ παλάτιον, ἔτρεξαν ὡς μαινόμενοι εἰς τὸν θάλαμον τοῦ βασιλέως καὶ ἄλλοι πρὸς τὴν βασίλισσαν. Ὁ βασιλεὺς εἶχε κλεισθῆ εἰς τὸ οἶκημά του μὲ ὀλίγους σωματοφύλακας, ἀλλὰ βλέπων ὅτι ὁ ὄχλος μετεχειρίζετο τὰς ἀξίνας διὰ νὰ σπάσῃ τὴν θύραν τοῦ οἰκήματος, ἐσηκώθη μόνος του μὲ ἄκραν μεγαλοψυχίαν καὶ ἀνοίξε καὶ τὰς δύο πτυχὰς τῆς θύρας. Εὐθὺς τὸ οἶκημα ἐγεμίσθη ἀπὸ τόσοις μπερμπάτιδες ὀπλισμένους, ὥστε ἦτον ἀδύνατον νὰ σωθῇ ὁ βασιλεὺς μὲ τοσοῦτον ὀλίγον ἀριθμὸν σωματοφυλάκων. Ὁ βασιλεὺς ἐσύρθη εἰς τὸ παράθυρον καὶ ἐκεῖθεν ἤρχισε νὰ δημηγορῇ τὸν ὄχλον, ἐρωτῶν τὴν αἰτίαν, διατί ἔρχονται πρὸς αὐτὸν μετὰ μαχαιρῶν καὶ ξύλων. Εἰς τοσαύτην βοήν καὶ θόρυβον μὴ δυνάμενος ν' ἀκουσθῇ ἀπὸ τὸν ὄχλον, ἀνέβη εἰς μίαν καθέδραν. Τὸν εἶπαν λοιπὸν ὅσα σὲ ἔγραψα

χθές, ζητοῦντες τὴν κύρωσιν τῶν ψηφισμάτων τῆς συνόδου. Εἰς τοιαύτην φοβερὰν περίστασιν ὁ Λουδοβίκος ἐφέρθη μὲ σταθερότητα μεγάλην καὶ φρόνησιν ὄντως βασιλικήν, ἐνωμένην μὲ ἄκραν γαλήνην καὶ εὐμένειαν. Τὸ πρόσωπόν του (λέγουσι) δὲν ἤλλαξε παντελῶς, μήτε παραμικρὸν φόβον ἔδειξεν εἰς τοιοῦτον κίνδυνον, καὶ ἴσως αὐτὴ ἢ σταθερότης τὸν ἐλευθέρωσεν ἀπὸ τὴν σφαγῆν. Τοὺς εἶπε μὲ γελαστὸν πρόσωπον ὅτι αὐτὸ τὸ κίνημα ἦτον ἐναντίον εἰς τοὺς νόμους, τοὺς ὁποίους αὐτὸς ἀπεφάσισε νὰ φυλάξῃ πάντοτε καὶ μὲ αὐτὸν τῆς ζωῆς του τὸν κίνδυνον· ὅτι ἂν δὲν ἐκύρωσε τὰ ψηφίσματα, τὸ ἔκαμε διὰ πολλὰς αἰτίας καὶ αὐτὸ τὸ δικαίωμα ἐδόθη εἰς αὐτὸν ἀπὸ τὴν νέαν νομοθεσίαν. Τότε τὸν ἐπρόσφεραν ἓνα κόκκινον σκούφον, παρακαλοῦντές τον νὰ τὸν βάλῃ εἰς τὴν κεφαλὴν του ὡς σημεῖον τῆς ἐλευθερίας (διότι ὁ κόκκινος σκούφος εἶναι σήμερον ἐδῶ σημεῖον τῆς ἐλευθερίας καὶ πρὸ ὀλίγων μηνῶν ἐφάνησαν καὶ εἰς αὐτὰς τὰς ὁδοὺς, πολλοὶ μανιῶδεις μὲ κόκκινους σκούφους ἀντὶ καπέλλων). Ὁ δυστυχῆς βασιλεὺς ἔστεψε τὴν βασιλικὴν του κάραν μὲ τὸν Ζακύνθιον σκούφον· τότε ἐφώνησαν μερικοὶ ἀπὸ τοὺς μπερμπάτιδες ζήτη τὸ ἔθνος, ζήτη ἢ ἐλευθερία! εἰς αὐτὰς τὰς κραυγὰς ἀντεφώνει καὶ αὐτὸς ὁ βασιλεὺς μὲ ὄλην του τὴν δύναμιν ζήτη τὸ ἔθνος! Ἡ σύγκλητος ὅμως μανθάνουσα ὅλα αὐτά, καὶ φοβουμένη μὲ δίκαιον, μὴν ἀκολουθήσῃ καμμία ἐπιβουλὴ εἰς αὐτὴν τὴν ζωὴν τοῦ βασιλέως, ἐπεμψεν εἰκοσιτέσσαρας συγκλητικούς μὲ προσταγὴν νὰ περικυκλώσωσι τὸν βασιλέα, νὰ διασκεδάσωσι μὲ λόγους εἰρηνικούς τὸν λαόν, ἢ ἂν αὐτὸ δὲν γίνῃ νὰ ἀποθάνωσι προτιμώτερον μὲ τὸν βασιλέα, παρὰ νὰ τὸν ἀφήσωσιν ἀδομήθητον εἰς τοιαύτην κατασχύνην. Μερικοὶ ἀπὸ τοὺς συγκλητικούς δὲν ἤθελον νὰ συγκατανεύσωσιν εἰς τὸ νὰ πεμθῶσι συγκλητικοὶ πρὸς τὸν βασιλέα καὶ μὲ τοῦτο ἐβε-

δαίωσαν τὴν ὑποψίαν, ὅτι αὐτοὶ εἶχε κινήσωσι κρυφίως τὸν λαόν. Οἱ εἰκοσιτέσσαρες ἕμως συγκλητικοὶ ὑπῆγαν πρὸς τὸν βασιλέα, καὶ καθ' ἑκάστην ἡμίσειαν ὥραν τοὺς ἄλλασσεν ἢ σύγκλητος, πέμπουσα εἰκοσιτέσσαρας ἄλλους, διὰ νὰ μανθάνῃ παρὰ τῶν προτέρων τὰ τρέχοντα. Ἐνας ἀπὸ τοὺς συγκλητικούς (τοῦτο εἶναι βέβαιον) ἠθέλησε νὰ ἐνισχύσῃ καὶ νὰ παρηγορήσῃ τὸν βασιλέα, λέγων πρὸς αὐτὸν νὰ μὴ φοβῆται. «Νὰ μὴ φοβοῦμαι! (ἀποκρίνεται ὁ βασιλεὺς μὲ γενναιότητα) εἰς τοιαύτας περιστάσεις οἱ κακοὶ μόνον φοβοῦνται· ἐγὼ δὲν ἔχω τί νὰ φοβηθῶ, ἐπειδὴ ἡ συνειδησίς μου δὲν ἔχει τι νὰ μὲ ἐλέγξῃ». Τότε λαμβάνει τὴν χεῖρα ἐνὸς σωματοφύλακος καὶ τὴν θέτει ἐπάνω εἰς τὴν καρδίαν του, ἔπειτα λέγει· «Εἰπέ, φίλε μου, τὴν ἀλήθειαν εἰς ὅλους, ὅσοι μὲ περικυκλοῦσι, αἰσθάνεσαι κανένα κτύπον εἰς τὴν καρδίαν μου;» καὶ ἐπειδὴ ὁ σωματοφύλαξ τὸν εἶπεν «ὄχι, βασιλεῦ», ὄχι βέβαια, (ἀπεκρίθη πάλιν οὗτος) καὶ διατί νὰ φοβηθῶ τὸν λαόν μου, τὸν ὅποιον ποτὲ δὲν ἐκακοποίησα;» Αὐτὰ καὶ ἄλλα παρόμοια συνέβησαν, φίλε μου, εἰς αὐτὴν τὴν δεινὴν περίστασιν. Ὑστερον ἀπὸ πολλὰς δημηγορίας καὶ παρακλήσεις τῶν συγκλητικῶν μόλις καὶ μετὰ βίας ἀνεχώρησεν ὀλίγον κατ' ὀλίγον ὁ ὄχλος, καὶ μᾶς ἄφησε πάλιν τὸν Λουδοβίκον ζῶντα. Σήμερον ἔγραψεν ὁ βασιλεὺς πρὸς τὴν σύγκλητον τὴν ἐξῆς ἐπιστολήν:

«Δὲν λανθάνουσι τὴν σύγκλητον ὅσα συνέβησαν χθές! μὴτε ἀμφιβάλλω ὅτι τὸ Παρίσιον εὐρίσκεται εἰς μεγάλην ἀμηχανίαν καὶ φόβον, καὶ ὅτι ἡ Γαλλία θέλει τὸ μάθη μὲ λύπην καὶ ἔκπληξιν. Μεγάλην εὐχαρίστησιν μ' ἐπροξένησεν ὁ ζῆλος τὸν ὅποιον ἐδείξατε δι' ἐμὲ εἰς αὐτὴν τὴν περίστασιν. Ὅ,τι ἂν ἤθελεν ἀκολουθήσει εἰσθε βέβαιοι, ὅτι τίποτε δὲν θέλει μὲ ἐμποδίσῃ ἀπὸ τὸ νὰ πληρώσω τὰ καθήκοντα τῆς νέας πολιτικῆς καταστά-

» σεως τὴν ὁποίαν ἐδέχθην, καὶ θέλει φυλάξω καὶ με αὐ-
 » τῆς τῆς ζωῆς μου τὸν κίνδυνον, διὰ τὴν ὠφέλειαν τοῦ
 » γαλλικοῦ ἔθνους».

22 Ἰουνίου.— Ἀγκαλὰ ἀφῆκαν ἡσυχον διὰ τὴν ὥραν
 τὸν βασιλέα, τὰ πνεύματα δὲν ἡσύχασαν ὅμως ἀκόμη.
 Σήμερον εὐρέθησαν πολλὰ γράμματα κολλημένα εἰς δια-
 φόρους τοίχους τῆς πόλεως, εἰς τὰ ὁποῖα λέγουσι κατὰ τοῦ
 βασιλέως τὰ πάνδεινα κακά, καὶ φοβερίζουσι νὰ τὸν ση-
 κώσωσι τὴν ζωὴν, ἂν δὲν κάμῃ τὰ θελήματά των. Ὅχι,
 φίλε μου, ἀκόμη μήτε ὁ Λουδοβίκος μήτε ἡ Γαλλία, μήτε
 ὅσοι κατοικοῦμεν τὴν δυστυχῆ ταύτην βασιλείαν, δὲν ἠλευ-
 θερώθημεν ἀπὸ τὰ δεινά, δὲν ἠξεύρω ποῦ, πῶς καὶ πότε
 θέλει λάθουσι τέλος αἱ δυστυχίαι φοβοῦμαι ὅτι θέλει γε-
 νῶμεν θεαταὶ φρικτῶν συμβεβηκότων καὶ περιστάσεων.

24 Ἰουνίου.— Φόβος μέγας διὰ τὴν αὐριον· ὁ λαὸς εὐ-
 ρίσκεται εἰς μεγάλην ταραχὴν· ὅθεν προετοιμασίαι μεγά-
 λαι τῶν στρατιωτῶν τῆς πόλεως, τὰ ὅπλα ἀκονίζονται, τὰ
 κανόνια γεμίζονται, διὰ νὰ μὴ συμβῇ καὶ πάλιν τίποτε
 ἄτοπον εἰς τὸν κακόμοιρον βασιλέα. Ὡ θεέ, καὶ πότε θέ-
 λει ἰδοῦμεν τὸ τέλος τοσούτων δεινῶν! τέσσαρα ὀλόκληρα
 ἔτη βασανίζομεθα, ἀργύριον πλέον δὲν μᾶς ἔμεινεν, ὅλων
 τῶν πρὸς ζωὴν ἀναγκαίων ἢ τιμὴ ἐδίπλωσεν, ἢ ζωὴ ἡμῶν
 εὐρίσκεται εἰς καθημερινοὺς κινδύνους· φοβερίζουσι καὶ ἀπ’
 αὐτὰς τὰς ἐπαρχίας (τὸ ὁποῖον μανθάνομεν σήμερον) νὰ
 ἔλθωσιν ἄλλοι ψωρομανώλιδες νὰ μᾶς λεηλατήσωσιν, ἢ
 καὶ νὰ μᾶς σφάξωσι, με πρόφασιν, ὅτι ἐνταῦθα εὐρίσκον-
 ται πολλοὶ φίλοι τῆς ἀρχαίας καταστάσεως, οἱ ὁποῖοι σπου-
 δάζουσι με τρόπους πανταίους, νὰ δώσωσι πάλιν εἰς τὴν
 αὐτὴν τὴν προτέραν τῆς ἐξουσίαν. Αὐτὸ εἶναι ἀληθές·
 ἀλλ’ ἐγὼ ὁ πανάθλιος, ὅστις ἐμίσησα πάντοτε τὴν τυραν-
 νίαν, διὰ τί νὰ σφαγῶ ἀδίκως; καθὼς καὶ ἄλλοι πολλοὶ
 ὡς ἐγώ.

Ἄν ἡ νέα πολιτικὴ κατάστασις ἀνατραπῆ, θέλει εἶναι αἷτιοι ὄχι τόσον οἱ εὐγενεῖς, ὄχι τόσον οἱ καλόγηροι, ὅσον πολλοὶ ἀπὸ τοὺς προστάτας τῆς ἐλευθερίας, οἱ ὅποιοι ζῆλον ἔχοντες οὐ κατ' ἐπίγνωσιν, παρεξέσχισάν τὰ πράγματα. Ὅσον ἀτιμάζουσι τὸν βασιλέα, ἢ συγχωροῦσι τὸ νὰ ἀτιμάζεται, τόσον τὸν κάμνουσιν ἀγαπητὸν εἰς ὅλους, διότι εἶναι φυσικὴ κίνησις τῆς ἀνθρωπίνης καρδίας νὰ συμπάσχη πάντοτε μὲ τὸν ἀδικούμενον. Αὐτὸς ὁ στοχασμὸς δὲν εἶναι τῆς φαντασίας μου γέννημα, ἀλλ' εἶδον ὀφθαλμοφανῶς τὴν ἀλήθειαν ἐκ τῆς πείρας. Δὲν δύναμαι νὰ σὲ περιγράψω πόσον ἐκέρδισεν εἰς τὴν ὑπόληψιν καὶ εὐνοιαν πολλῶν ὁ Λουδοβίκος ἀπὸ τὰς 20 τοῦ παρόντος μηνὸς μέχρι τῆς σήμερον. Ἐγὼ ὁ ἴδιος, ὅστις δὲν ἠγάπησα ποτὲ βασιλεῖς (καθὼς μήτε οἱ ἡμέτεροι πρόγονοι) τὸν ἐλυπήθην ἐκ καρδίας καὶ τὸν ἐθαύμασα εἰς τὸν αὐτὸν καιρὸν, διὰ τὴν γενναιότητα τὴν ὁποίαν ἔδειξεν εἰς τὴν τρομερὰν ἡμέραν τῶν 20. Εἶμαι ἐρωτομανὴς τῆς ἐλευθερίας, ἀλλ' ἀγαπῶ, φίλε μου, καὶ τὴν δικαιοσύνην. Ἐλευθερία χωρὶς δικαιοσύνην εἶναι καθαρὰ ληστεία. Τὸν ἐπίσημόν μου ἐχθρὸν ἂν ἔβλεπον ἀδικούμενον, ὅλαι αἱ δυνάμεις τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς δὲν ἤθελε μὲ ἐμποδίσωσιν ἀπὸ τοῦ νὰ γόζωμαι.

Ἐκ Παρισίων, Σεπτεμβρίου 8, 1792.

Εἰς τὰς 9 Αὐγούστου, ἡμέρᾳ πέμπτη, ἡ σύνοδος βιαζομένη ἀπὸ τὰς συχνὰς ἀναφορὰς περὶ τῆς καθαιρέσεως τοῦ βασιλέως, ἠθέλησε νὰ ἐξετάσῃ καὶ αὐτὸ τὸ πρόβλημα. Ὁ Κονδορκέτιος, ἓνας ἀπὸ τοὺς πρώτους λογίους τοῦ Παρισίου, ἂν καὶ ἐχθρὸς ἐπίσημος τοῦ βασιλέως, ἔκαμε μίαν μακρὰν δημηγορίαν, εἰς τὴν ὁποίαν παρέστησεν, ὅτι

ἀν ὁ βασιλεὺς, ὑποπτος διὰ πολλὰς αἰτίας εἰς τὸν λαόν, ἦτον ἄξιός καθαιρέσεως, δὲν ἦτον ὅμως φρόνιμον πρᾶγμα νὰ ψηφίσωσι τὴν καθάρσειν εἰς τοιοῦτον καιρόν, ὅπῳταν οἱ ἐξωτερικοὶ ἐχθροὶ καὶ οἱ ἐσωτερικοὶ ἀπειλοῦσι τὴν παντελῆ φθορὰν τῆς βασιλείας, χωρὶς πρῶτον νὰ ἐρωτήσωσι τὴν γνώμην ὅλου τοῦ ἔθνους· ὅτι ἔπρεπεν ἐπομένως νὰ γράψωσιν εἰς ὅλας τὰς ἐπαρχίας, καὶ νὰ μὴ πράξωσι τίποτε χωρὶς τὴν συναίνεσιν τοῦ ἔθνους.

Ὁ θόρυβος τοῦ λαοῦ ἠϋξάνεν ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον, ὅταν ἐδλεπον, ὅτι τὸ θέλημά των δὲν ἐγένετο παρευθὺς, καὶ ἡ σύνοδος ἠναγκάσθη νὰ διανυκτερεύσῃ ὅλην τὴν νύκτα τῆς δεκάτης Αὐγούστου. Ὁ βασιλεὺς βλέπων τὸν τόσον θόρυβον, ἔκραξεν ὅλους τοὺς σωματοφύλακας, τοὺς περισσοτέρους Ἑλλουθίους, ἤγουν Σδίτζερους, διὰ νὰ τὸν φυλάξωσιν ἐκείνην τὴν νύκτα. Ἐκοιμήθημεν μὲ μέγαν φόβον ἐκείνην τὴν νύκτα· ἀλλὰ πρὸς τὰς δύο ὥρας μετὰ τὸ μεσονύκτιον, εἰς τὸ ξημέρωμα τῆς δεκάτης πρώτης (ἡμέρας παρασκευῆς), μᾶς ἐξύπνησεν ὅλους ὁ θόρυβος τοῦ λαοῦ. Τριάκοντα ἢ τεσσαράκοντα χιλιάδες ἀνθρώπων συνηθροισμένοι εἰς τὸ προάστειον τοῦ Ἁγίου Ἀντωνίου ἐπάτησαν τὸν ἄρσανᾶν, ἔλαβον παντὸς εἶδους ὄπλα, καὶ μερικὰ κανόνια, καὶ ἐκίνησαν εἰς τὰς ἑπτὰ ὥρας πρὸς τὸ βασιλικὸν παλάτιον. Ἡ σύνοδος, ἡ ὁποία, καθὼς σὲ εἶπα, εἶχε κρατήσῃ ὅλην τὴν νύκτα, ἐκάλεσε τὸν βασιλέα νὰ ὑπάγῃ πρὸς αὐτήν, διὰ περισσοτέραν ἀσφάλειαν, διότι ἦτο φανερόν, ὅτι ὁ σκοπὸς τοῦ λαοῦ, ἦτο νὰ τὸν θυσιάσῃ.

Ἐσηκώθη, λοιπόν, ὁ δυστυχῆς Λουδοβίκος, πρὶν νὰ φθάσῃ ὁ λαὸς εἰς τὸ παλάτιον, μὲ τὴν βασίλισσαν, τὸν υἱὸν του καὶ τὴν θυγατέρα του, καὶ ἐπῆγεν εἰς τὴν σύνοδον. Εἰς τὴν θύραν τῆς Συνόδου μὴ βλέπων πλησίον τὸν υἱὸν του (ἑπταετὲς παιδάριον) καὶ νομίσας ὅτι τὸν ἔχασεν, ἐθορυβήθη, ἀλλὰ μετ' ὀλίγον ἠσύχασεν ὅταν τὸν εἶδε

φερόμενον πρὸς αὐτὸν ἀπὸ ἑνα στρατιώτην, ὅστις τὸν ἐδάσταζεν εἰς τὰς ἀγκάλας του. Ἐπλησίασεν ὁ βασιλεὺς πρὸς τὸν πρόεδρον τῆς συνόδου, καὶ ἐκάθισεν αὐτὸς καὶ οἱ μετ' αὐτοῦ, ἀφοῦ εἶπε τοῦτα τὰ ὀλίγα πρὸς τὴν σύνοδον. «Ἀφῆκα τὴν κατοικίαν μου, καὶ ἦλθον εἰς τὸ μέσον τῆς συνόδου, διὰ νὰ ἐμποδίσω τὸν λαὸν ἀπὸ ἑνα ἄδικον νόμον. Ἐλπίζω ὅτι ἐγὼ καὶ ἡ φαμίλια μου δὲν θέλομεν δοκιμάσειν οὐδὲν ἄτοπον εὐρισκόμενοι μεταξὺ τῶν τοποτηρητῶν τοῦ ἔθνους».

Ὁ λαὸς ὅταν ἦλθεν ἔμπροσθεν τοῦ παλατίου, ἔστησε καὶ κατεύθυνε πρὸς αὐτὸ τὰ κανόνια· ἐδῶ πλέον δὲν ἐξεύρομεν ἀνίσως αὐτοὶ ἄρχισαν νὰ χτυπῶσιν, ἤ ἂν τὸ πρῶτον πῦρ ἀνήφθη ἀπὸ τοὺς εὐρισκομένους εἰς τὸ παλάτιον, διότι ἕκαστος χρωματίζει τὰ πράγματα κατὰ τὰς ιδέας τοῦ νοός του καὶ κατὰ τὰς ἐπιθυμίας τῆς καρδίας του. Ὁ βασιλεὺς ἐμβαίνων εἰς τὴν σύνοδον εἶχε βεβαιώσειν τὸν πρόεδρον ὅτι ἔδωκε προσταγὴν εἰς τοὺς εὐρισκομένους εἰς τὸ παλάτιον, νὰ μὴ κάμωσι τὴν παραμικρὰν ἀντίστασιν εἰς τὸν λαόν· καὶ βέβαια μία τοιαύτη ἀντίστασις ἦτο καὶ τρελὴ καὶ ἀνωφελής, ἐπειδὴ ὁ βασιλεὺς μὴν εὐρισκόμενος πλέον εἰς τὸ παλάτιον, ἐλογίζετο νὰ ἦναι ἔξω ἀπὸ τὸν κίνδυνον. Μὲ ὄλον τοῦτο πιθανὸν εἶναι ὅτι κἀνένας θερμότερος ἀπὸ τοὺς ἄλλους ἔρριψε τὸ πρῶτον τουφέκι ἀπὸ τὰ παράθυρα τοῦ παλατίου· καὶ τὸ ὄχι πιθανὸν ἀλλὰ βέβαιον καὶ δυστυχεστάτον συμβεβηκὸς εἶναι τοῦτο, ὅτι εἰς δύο ὥρων διάστημα ἐθυσιάσθησαν ὑπὲρ τῆς πέντε χιλιάδας ἀνθρώπων καὶ ἀπὸ τοὺς εὐρισκομένους εἰς τὸ παλάτιον, καὶ ἀπὸ τὸν λαὸν ὅστις ἐπολιόρκει τὸ παλάτιον.

Ἡ νίκη ἔμεινεν εἰς τὸν λαόν· καὶ ἀναθάντες εἰς τὸ παλάτιον, συνέτριψαν ἐν ριπῇ ὀφθαλμοῦ ὅλα τὰ βασιλικά σκεύη. Ἄνοιξαν τὰς βασιλικὰς ἀποθήκας καὶ τὰ ταμεῖα, ἀλλὰ δὲν ἔκλεψαν οὔτε μίαν βελόνην· ὅ,τι εὐρέθη εἰς ἀρ-

γύριον καὶ χρυσίον, τὰ κειμήλια καὶ τοὺς πολυτελεῖς λίθους τῆς βασιλείσου τὰ συνήθρισαν ὅλα καὶ τὰ ἔφεραν εἰς τὴν σύνοδον. Τὸ περίεργον ἦτον, ὅτι αὐτοὶ οἱ Ἀβράκωτοι (οὕτως ὀνομάζουσιν ἐδῶ, τοὺς ὁποίους αὐτοῦ ψωρομανώληδες λέγετε,) ἐκρέμασαν μερικοὺς ἀπὸ τοὺς γιολιτάσιδες τῶν ὄσους ἔφθασαν κλέπτοντας τίποτε ἀπὸ τὰ βασιλικὰ πράγματα. Ἄνοιξαν καὶ τὰς βασιλικὰς οἰνοθήκας, καὶ ἐκεῖ εὐρόντες διάφορα εἶδη ἐξαιρέτων οἴνων, ἐδαπτίσθησαν ὅλοι τόσοι, ὥστε δὲν ἠδύναντο πλέον νὰ στέκωσιν ὀρθοί· οὕτως ἠγριωμένοι καὶ ἀπὸ τὴν ἐπιθυμίαν τῆς ἐκδικήσεως, καὶ ἀπὸ τοὺς καπνοὺς τοῦ οἴνου, ἐθυσίασαν καὶ τοὺς ἐπιλοίπους, ὄσους εὕρηκαν κρυμμένους εἰς διάφορα ταμεῖα τοῦ παλατίου· ἡ μανία ἦτο τόσο, ὥστε πολλοὶ εἶδον γυναῖκας τοῦ κοινοῦ λαοῦ νὰ χορεύουσιν ἐπάνω εἰς τὰ νεκρὰ σώματα.

Αὐτὸ δὲν τὸ εἶδον ἐγώ, ἐπειδὴ ἔμεινα ὅλην τὴν ἡμέραν ἐκείνην διὰ τὸ ἀσφαλὲς εἰς τὸν οἶκόν μου· ἀλλὰ δύναμαι νὰ σὲ βεβαιώσω ἄλλο, τὸ ὅποσον εἶδον μὲ τοὺς ὀφθαλμοὺς μου. Πρὸς τὸ ἑσπέρας ἡ περιέργεια ἐνίκησε τὸν φόβον μου, καὶ ἠθέλησα νὰ ὑπάγω πρὸς τὸ παλάτιον διὰ νὰ ἰδῶ αὐτὴν τὴν θραῦσιν. Εἰς τὸν δρόμον ἀπήντησα πολλὰς γυναῖκας, αἱ ὁποῖαι ἔφεραν ἐπάνω εἰς μακρὰ κοντάρια τοὺς αἱματωμένους χιτῶνας τῶν φονευθέντων, ὡς τρόπαια τῆς νίκης τῶν, τραγυδοῦσαι διάφορα ἄσματα.

Ἄλλ' ἄς ἐπανέλθωμεν καὶ πάλιν εἰς τὸν βασιλέα, σὲ εἶπα πολλάκις, ὅτι αὐτὸς ἠπατήθη πάντοτε ἀπὸ πονηροὺς καὶ κακοὺς συμβούλους· ἡ δυστυχία του ἔκαμε, καὶ εἰς τὰ διάφορα εἶδη τὰ κομισθέντα εἰς τὴν σύνοδον εὐρέθησαν, καὶ ἀπὸ ἐπιστολὰς τῆς Βασιλείσου καὶ ἀπὸ ἄλλας ἐγγράφους ἀποδείξεις πολλὰ σημεῖα, ὅτι ὁ Λουδοβίκος ἦτο κρυφίως σύμφωνος καὶ μὲ τοὺς ἔξω βασιλεῖς, τοὺς ἐχθροὺς ἡμῶν. Ἡ σύνοδος, καὶ πρὶν νὰ φανερωθῶσιν αὐ-

ται αἱ ἐπιστολαί, τὴν αὐτὴν ἡμέραν τῆς δεκάτης Αὐγούστου, ἣ φοβουμένη τὴν ἄκρατον ὀρμὴν τοῦ λαοῦ, ἣ καὶ εὐρίσκουσα τὸν καιρὸν ἐπιτήδειον διὰ νὰ κάμῃ ὅ,τι πρὸ πολλοῦ ἐπεθύμει, ἐψήφισεν ὁμοθυμαδὸν τὴν πρὸς καιρὸν κατάργησιν τοῦ Βασιλέως, καὶ διὰ νὰ ἀθωωθῇ ἀπὸ τὴν ὑποψίαν, ὅτι ἔκαμνε πρᾶγμα παρὰ τὴν κοινὴν θέλησιν τοῦ ἔθνους, ἔδωκε τὴν αὐτὴν ἡμέραν εἶδῃσιν εἰς ὄλας τὰς ἐπαρχίας νὰ ἐκλέξωσι νέους τοποτηρητάς, τοὺς ὁποίους νὰ πέμψωσιν εἰς Παρίσιον εἰς τὰς 26 Σεπτεμβρίου, καὶ αὐτὴ ἢ νέα σύγκλητος νὰ ἀποφασίσῃ, ἂν ὁ Λουδοβίκος πρέπη νὰ ἀποκατασταθῇ πάλιν εἰς τὸν θρόνον του, ἢ ὁ υἱὸς του ἀντ' αὐτοῦ ἢ καὶ ἂν παντάπασιν ἡ πολιτικὴ τῆς Γαλλίας κατάστασις ἔχῃ νὰ μεταβληθῇ εἰς δημοκρατίαν, καταργηθέντος αἰωνίως τοῦ βασιλικοῦ ὀνόματος. Ἐφοῦ λοιπὸν τὸν κατήγγησαν, ἀνάγκη ἦτο καὶ νὰ τὸν φυλάξωσι, διὰ νὰ μὴ φύγῃ καὶ πάλιν ὡς πέρυσιν ὅθεν εἰς τὰς 13 Αὐγούστου, ἀφοῦ τὸν ἐκράτησαν τρεῖς ἡμέρας εἰς τὴν σύνοδον, τὸν ἐφυλάκωσαν καὶ αὐτὸν καὶ τὴν οἰκογένειάν του εἰς ἓνα πύργον, εἰς τὸν ὁποῖον οὐδένας ἔχει τὴν ἄδειαν νὰ τὸν πλησιάσῃ.

Εὐρέθην κατὰ τύχην τὸ ἑσπέρας τῆς δεκάτης τρίτης εἰς τὸν δρόμον, ὅθεν ἐπέρασεν αὐτὸς ὁ δυστυχὴς βασιλεὺς διὰ νὰ ὑπάγῃ εἰς τὸν πύργον. Ἄδύνατον εἶναι, φίλε μου, νὰ σὲ περιγράψω τὴν τοιαύτην καταισχύνην ἣτον αὐτὸς, ἡ βασίλισσα, ὁ υἱὸς, ἡ θυγάτηρ του, καὶ ἡ ἀδελφὴ του εἰς τὸ ἀμάξιον συνοδευμένοι ἀπὸ πολλὰς χιλιάδας στρατιωτῶν πεζῶν καὶ ἵππέων. Ἐπὶ τὴν σύνοδον διὰ νὰ ἔλθῃ εἰς τὸν πύργον, ὅστις εἶναι πλησίον τοῦ οἴκου, ὅπου εὐρίσκομαι, τὸ διάστημα εἶναι τρεῖς τεταρτημόρια τῆς ὥρας σχεδόν. Παράστησον εἰς τὸ νοῦν σου τετρακοσίας, ἢ καὶ πεντακοσίας χιλιάδας ἀνθρώπων ἐσπαρμένων εἰς ὄλον αὐτὸ τὸ διάστημα διὰ νὰ τὸν ἴδωσι παράστησον εἰς τὸν νοῦν

σου πεντακοσίας χιλιάδας στομάτων νὰ φωνάζωσιν ἐπὶ ταύτου, Ζήτω τὸ ἔθνος, ζήτω ἡ ἐλευθερία! εἰς τοῦ Λουδοβίκου τὰ ὦτα, τὰ ὁποῖα τοὺς περασμένους καιροὺς ἦσαν συνειθισμένα νὰ ἀκούωσι Ζήτω ὁ βασιλεὺς! καὶ θέλεις καταλάβειν κὰν ὀλίγον τὴν καταισχύνην αὐτῆς τῆς συμφορᾶς.

Τοὺς εἶδον πλησίον εἰς τὸ ἀμάξιον. Ὁ βασιλεὺς εἶδεν κνυε πρόσωπον ἀκατάπληκτον, ἢ ἀπὸ μεγαλοψυχίαν ἢ ἴσως καὶ ἀπὸ ἀναισθησίαν· ἡ βασίλισσα ἦτο σκυθρωπή, καθὼς πρὸς τούτοις καὶ ἡ θυγάτηρ της καὶ ἡ ἀνδραδέλφη της· ὁ ταλαίπωρος Διάδοχος, μικρὸς ὢν τὴν ἡλικίαν, ἔστρεφε τοὺς ὀφθαλμοὺς εἰς ὅλα τὰ μέρη, διὰ νὰ βλέπῃ τὸν ἀναρίθμητον λαόν. Εὐθὺς μετὰ τὴν φυλακὴν τοῦ βασιλέως, ἐπίασαν πολλοὺς μεγιστάνας, καὶ ἄλλους διαφόρους ὀνομαστοὺς ἄνδρας, εἰς τοὺς ὁποίους εὐρήκαν ἐπιστολάς καὶ ἄλλας ἀποδείξεις συνωμοσίας. Τοὺς ἐφυλάκωσαν ὅλους, καὶ τοὺς κρίνουσιν ἕκαστον κατὰ μέρος, καὶ τοὺς καταδικάζουσιν εἰς θάνατον. Ἀπεκεφάλισαν ἐξ αὐτῶν τὸν ταμίαν (ἦγουν τὸν χαζηνατάρην) τοῦ βασιλέως, ἐπειδὴ εὐρήκαν εἰς τὰ κατὰστικὰ του, ὅτι ἐπλήρῳε πολλὰς δαπάνας, ὅσας ἔκαμναν οἱ φυγάδες ἀδελφοὶ τοῦ βασιλέως, διὰ νὰ συνάξωσι στρατεύματα καθ' ἡμῶν. Εἶναι ἀκόμη πολλοὶ φυλακωμένοι, οἱ ὁποῖοι καὶ αὐτοὶ θέλουν λάθειν τὴν αὐτὴν τύχην τῆς καρατομίας. Τί νὰ σὲ λέγω περισσά; Τὰ πνεύματα εὐρίσκονται εἰς τοσοῦτον θόρυβον, ὥστε δὲν θέλει μὲ φανῆν ποσῶς παράδοξον, ἂν κρίνωσι καὶ αὐτὸν τὸν βασιλέα καὶ τὸν καταδικάσωσιν εἰς θάνατον, καθὼς ἔκριναν καὶ κατεδίκασαν τὸν ἰδιὸν των βασιλέα τὸν δυστυχεῖ Κάρολον τὸν Στουάρτον οἱ Ἄγγλοι εἰς τὰ 1648. Αὐτὸ ὅμως ἡ παροῦσα σύνοδος δὲν δύναται νὰ τὸ κάμῃ· ἀλλ' ὅταν ἡ νέα σύνοδος συναχθῇ εἰς τὰς 26 Σεπτεμβρίου, δὲν θέλω (καὶ πάλιν τὸ λέγω) θαυμάσειν, ἂν κα-

ταδικάση τὸν Λουδοβίκον εἰς θάνατον· ὅλα τὰ σημεῖα τοῦ μίσους, ὅσα βλέπω, κάμνουσι τὸ πρᾶγμα πιθανόν.

3 Σεπτεμβρίου.— Ἐκράτησα τὴν ἐπιστολὴν μου μέχρι τῆς σήμερον, ὡσάν νὰ ἐπρόβλεπον ὅτι ἔμελλε νὰ συμβῶσι καὶ ἄλλαι δυστυχίαι. Ταύτην τὴν ὥραν μεσονύκτιον ἐσηκώθη πάλιν ὁ λαὸς καὶ τρέχουσιν εἰς τὰς διαφόρους φυλακὰς διὰ νὰ θυσιάσωσι τοὺς ἀθλίους φυλακωμένους.

3 Σεπτεμβρίου.— Τὸ πρωτὶ ὥρα δεκάτῃ ὅλην τὴν παρελθοῦσαν νύκτα ἔσφαζαν ἀνηλεῶς, ὅσους εὔρηκαν, φυλακωμένους διὰ συνωμοσίας πολιτικὰς, μεταξὺ τῶν ὁπίων πολλοὶ Καλόγηροι, Ἀρχιερεῖς, ἱερεῖς καὶ ἄλλοι τοιοῦτοι, ὅσοι δὲν εἶχαν δώσειν τὸν ὄρκον, καὶ ἐφυλάττοντο διὰ τὴν ἔξορίαν· ἀκόμη ταύτην τὴν ὥραν σφάζουσι, καὶ θέλουσι σφάζειν προσέτι ἡμέρας πολλὰς, διότι αἱ φυλακαὶ εἶναι πλήρεις. Ἡ σύνοδος ἔπεμψε μερικοὺς συγκλητικοὺς διὰ νὰ ἐμποδίσωσι τὸν λαὸν ἀπὸ τὴν τοιαύτην ἄδικον καταδρομὴν, ἀλλ' ὁ λαὸς δὲν ἀκούει πλέον οὐδένα. Αἱ πλατεῖαι τῆς πόλεως, ὅσαι πλησιάζουσι τὰς φυλακὰς, εἶναι γεμάται ἀπὸ νεκρῶν· ὁ λαὸς δικαιολογεῖ αὐτὴν τὴν φοβερὰν ἐκδίκησιν μὲ τὴν πρόφασιν, ὅτι τοῦ βασιλέως ὁ σκοπὸς ἦτον ἂν ἐλάμβανε τὰ νικητήρια, νὰ ἀπολύσῃ ὅλους τοὺς φυλακωμένους διὰ νὰ σφάξωσι τοὺς πολίτας.

6 Σεπτεμβρίου.— Μόλις σήμερον τὸ πρωτὶ ἐτελείωσεν ἡ σφαγὴ, ἡμέραν καὶ νύκτα ἀδιακόπως ἀπὸ τὰς 2 μέχρι τῆς σήμερον ἔσφαζον. Μεταξὺ τῶν φονευθέντων εἶναι μερικοὶ παλαιοὶ μινίστροι τοῦ βασιλέως, καὶ πολλαὶ ἑκατοντάδες καλογῆρων. Ἐθανάτωσαν καὶ τὴν περιγκιπέσαν Λαμβάλ, φίλην τῆς βασιλίσσης. Ἐτρεξαν εἰς τὸν πύργον, ὅπου εἶναι φυλακωμένος ὁ βασιλεὺς, διὰ νὰ τὸν θυσιάσωσι καὶ αὐτὸν μὲ τὴν οἰκογένειάν του, ἀλλὰ τοὺς ἐμπόδισαν μὲ μεγάλους κόπους καὶ βάσανα κατὰ τὸ παρόν, καὶ μὲ τὴν ἐλπίδα, ὅτι θέλει τὸν κρίνειν ἡ μέλλουσα σύνοδος καὶ

τὸν καταδικάσειν εἰς θάνατον. Τὰ σημεῖα, ὅσα βλέπω, μὲ λέγουσιν, ὅτι ὁ βασιλεὺς ἔχει ἐξ ἅπαντος νὰ θυσιασθῆ ἢ ἀκρίτως ἀπὸ τὴν ὁρμὴν τοῦ λαοῦ, ἢ καὶ κριθεὶς ἀπὸ τὴν σύνοδον. Μόλις εἰς τὰς ἑλληνικὰς καὶ ῥωμαϊκὰς ἱστορίας εὐρίσκεται τοιαύτη παράδοξος πολιτικὴ περιπέτεια. Οἱ ἔχθροὶ ἐπῆραν καὶ μίαν ἄλλην χώραν, ὀνομαζομένην Βερδοῦνον. Μὲ ὅλον τοῦτο μὲ φαίνεται ἀδύνατον νὰ νικήσωσι τοὺς Γάλλους ἢ νὰ σώσωσι τὸν Λουδοβίκον. Ὁ ἐνθουσιασμός τοῦ ἔθνους εἶναι ἀπίστευτος· χωρὶς ὑπερβολὴν ταύτην τὴν ὥραν εὐρίσκονται εἰς τὸν δρόμον ἀπ' ὅλας τὰς ἐπαρχίας τῆς Γαλλίας τρέχοντες εἰς τὰ σύνορα ὑπὲρ τὰς ἑξακοσίας χιλιάδας ἀνδρῶν ἀποφασισμένων νὰ ἀποθάνωσι· καὶ αὐτοὶ ὅλοι ὑπάγουσι μὲ τοιαύτην εὐθυμίαν, ὥστε ἤθελεν εἰπεῖν τις ὅτι τρέχουσιν εἰς συμπόσιον, καὶ ὄχι εἰς πόλεμον. Πολλοὶ μητέρες ἐπρόσφεραν αὐτοθελήτως τοὺς μονογενεῖς υἱοὺς των εἰς τὸν στρατιωτικὸν κατάλογον. Τώρα πιστεύω ὅσα γράφουσιν οἱ ἑλληνικοὶ συγγραφεῖς διὰ τὴν ἀνδρείαν τῶν γυναικῶν τῆς Σπάρτης· δὲν ἀκούεις ἄλλο τὴν σήμερον πάρεξ Μαραθῶνα, Σαλαμίνα, Ἀρτεμίσιον, Λεῦκτρα, Πλαταιάς, καὶ ὅλα τὰ ὀνόματα τῶν τόπων καὶ πόλεων, εἰς τοὺς ὁποίους οἱ ἡμέτεροι πρόγονοι ἐδάμασαν τὴν ἀλαζονείαν τῶν ἐχθρῶν των, μικρὰ πολίχνια καὶ χωρία, τὰ ὅποια κατ' ἀναλογίαν τοῦ ἀριθμοῦ τῶν κατοίκων ἔπρεπε νὰ πέμψωσι τεσσαράκοντα μόνον στρατιώτας, ἔπεμψαν τριακοσίους.

8 Σεπτεμβρίου. — Καθ' ἡμέραν καὶ ὥραν συντρέχει πλῆθος στρατιωτῶν ἀναρίθμητον· καὶ καθ' ἡμέραν καὶ ὥραν προσφέρονται δῶρα εἰς τὴν σύνοδον διὰ τὴν δαπάνην τοῦ πολέμου· σὲ εἶπον ὅτι καὶ γυναῖκες εὐρίσκονται μερικαὶ εἰς τὰ σύνορα πολεμοῦσαι μὲ τοὺς Ἀουστριακοὺς. Σήμερον παρεστάθη πλῆθος πολὺ γυναικῶν εἰς τὴν σύνοδον, ζητοῦσαι τὴν ἄδειαν νὰ συγκροτήσωσι μίαν φάλαγγα

στρατιωτῶν θηλυκῶν ὀπλισμένων διὰ νὰ δράμωσιν εἰς τὰ σύνορα. Ἡ σύνοδος, ἀφοῦ ἐπαίνεσε τὴν προθυμίαν των, ἀπεκρίθη ὅτι θέλει συμβουλευθῆ περὶ τούτου.

20

Ἐκ Παρισίων, 15 Νοεμβρίου, 1792.

6 Ὀκτωβρίου. — Σήμερον ἐψήφισεν ἡ σύνοδος τὴν συντριβὴν τοῦ διαδήματος καὶ τοῦ σκήπτρου, ὡς σημεῖον τῆς διηνεκοῦς καταργήσεως τῆς βασιλείας. Ἔλαβον λοιπὸν τὸ διάδημα καὶ τὸ σκήπτρον τοῦ βασιλέως, ἔπειτα τὰ ἔπεμψαν εἰς τὸ νομισματοκοπεῖον, τὰ ἐσύντριψαν, καθὼς ὁ Μωϋσῆς τὸν χρυσοῦν μόσχον, διὰ νὰ τὰ μεταβάλωσιν εἰς νομίσματα.

21

Ἐκ Παρισίων, 21 Ἰανουαρίου 1793.

Καιρὸς εἶναι τώρα νὰ σὲ διηγηθῶ καὶ τὸ τραγικὸν τέλος τοῦ βασιλέως. Πολλάκις (ἂν ἐνθυμοῦμαι καλὰ) σὲ ἔγραψα ὅτι αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος ἔμελλε νὰ δώσῃ κακὸν τέλος, καὶ δὲν ἐφεύσθη εἰς αὐτὴν μου τὴν πρόρρησιν. Τὴν 10ην τοῦ παρελθόντος Αὐγούστου, τὸν κατήργησαν καθὼς ἐξεύρεις, καὶ τὸν ἐφυλάκωσαν αὐτόν, τὴν γυναῖκα, τὴν ἀδελφὴν, τὸν υἱὸν καὶ τὴν θυγατέρα του. Σὲ ἔγραψα εἰς τὸν καιρὸν, ὅτι ἡ σύνοδος εὔρηκε πολλὰ γράμματα κρυμμένα εἰς μίαν σιδηρᾶν θήκην, σακαμμένην εἰς ἓνα τοῖχον τοῦ παλατίου· καὶ ὅτι ἤρχισε νὰ κάμνη τὴν κρίσιν του. Αὐτὴ ἡ κρίσις ἐκράτησε πολλὰς ἐβδομάδας, καὶ μὲ τὸν τρόπον καθὼς ἐγίνετο, ἤλπιζαν πολλοί, ὅτι ἡ σύνοδος τέλος πάντων εἶχε σκοπὸν νὰ τὸν χάρισῃ τὴν ζωὴν· ἀλλὰ μερικοὶ τῆς συνόδου παλαιοὶ του ἐχθροί, καὶ εὐρί-

σκοντες τὸν καιρὸν ἐπιτήδειον διὰ νὰ τὸν θυσιάσωσιν, ἔδωκαν νὰ καταλάβωσιν εἰς τοὺς λοιπούς, ὅτι ἠδύναντο καὶ πάλιν νὰ διεγείρωσι τὸν λαόν, ἂν ἡ κρίσις τοῦ Λουδοβίκου ἐμακρύνετο περισσότερον.

Εἰς τὰς 11 λοιπὸν Δεκεμβρίου ἐκάλεσεν ἡ σύνοδος τὸν Λουδοβίκον τὴν πρώτην φορὰν διὰ νὰ ἀποκριθῆ εἰς ὅλα τὰ ἐγκλήματα, τὰ ὁποῖα τὸν ἀνέγνωσεν ἕν πρὸς ἕν. Τὸν ἔκβαλαν ἀπὸ τὴν φυλακὴν τὸ μεσημέριον, καὶ τὸν ἐπέγαν εἰς τὴν σύνοδον. Παρεστάθη μὲ μεγαλοφυχίαν χωρὶς παντάπασιν νὰ καταπληχθῆ ἀπὸ τὸ ἄθροισμα 745 συγκλητικῶν, καὶ πλήθους ἀναριθμήτου θεατῶν, ἀνδρῶν τε καὶ γυναικῶν. Ὁ πρόεδρος τῆς συνόδου τὸν λέγει: «Λουδο-» ἔτικε, τὸ γαλλικὸν γένος σὲ ἐγκαλεῖ διὰ πολλὰ ἀμαρτή-» ματα, τὰ ὁποῖα γεγραμμένα ἕν πρὸς ἕν θέλω σὲ ἀνα-» γνώσειν διὰ νὰ ἀποκριθῆς εἰς ἕκαστον ἀπ' αὐτά, καὶ νὰ» δικαιολογηθῆς ἂν εἶναι τρόπος. Κάθησον». Ἐκάθησεν ὁ Λουδοβίκος εἰς μίαν καθέδραν κατέναντι τοῦ προέδρου· καὶ τότε ὁ πρόεδρος ἄρχισε νὰ τὸν ἐρωτᾷ καθ' ἕκαστον τεσσαράκοντα σχεδὸν ἐγκλήματα. Ἀπεκρίθη ὁ βασιλεὺς εἰς ὅλα μὲ τὴν αὐτὴν σταθερότητα τῆς ψυχῆς, καὶ ἄλλα μὲν ἠρνήθη παντάπασιν, ὡς ἀνύπαρκτα καὶ ψευδῆ, ἄλλων δὲ τὴν αἰτίαν ἔρριψεν ἐπάνω εἰς τοὺς μινίστρος. Εἰς ὅλην αὐτὴν τὴν ἐξέτασιν, ἡ ὁποία διέμεινε δύο ὥρας δὲν ἠλ-» λωιώθη ποσῶς τὸ πρόσωπόν του, πάρεξ εἰς ταύτην τὴν ἐρώτησιν τοῦ προέδρου· «Σὲ ἐγκαλοῦσι, Λουδοβίκε, ὅτι ἐμοίραζες ἀργύρια εἰς τὸ προάστειον τοῦ Ἁγίου Ἀντωνίου. Τί ἀποκρίνεσαι εἰς αὐτό;» ὁ βασιλεὺς ἀπεκρίθη· «Ὅσάκις ἔκβαινα ἀπὸ τὸ παλάτιόν μου, συνήθειά μου ἦτο νὰ μοιράζω εἰς τοὺς πτωχοὺς ἀργύριον, ὄχι μὲ τέλος κακόν, ἀλλὰ διὰ τὴν ἡδονὴν, τὴν ὁποῖαν ἐδοκίμαζα πάντοτε νὰ βοηθῶ τὸν λαόν μου»· καὶ ταῦτα λέγων ἐδάκρυσεν ὁ ταλαίπωρος.

Ἄφου ἐτελείωσεν ἡ ἐξέτασις, τὸν ἠρώτησε καὶ πάλιν ὁ πρόεδρος ἂν ἔχῃ ἄλλο τίποτε νὰ εἶπῃ. Καὶ ὁ βασιλεὺς ἐζήτησε νὰ τὸν δώσωσιν ἐγγράφως αὐτὰ τὰ ἐγκλήματα, καὶ τὴν ἄδειαν νὰ λάβῃ συνηγόρους, (ἦγουν ἀδοκάτους, καθὼς εἶναι συνήθεια εἰς τὰ κριτήρια τῆς Εὐρώπης,) διὰ νὰ δικαιολογηθῇ κατὰ πλάτος. Ἡ ἄδεια τὸν ἐδόθη καὶ τὸν ἐστρεψαν πάλιν εἰς τὴν φυλακὴν του, εἰς τὴν ὁποίαν τὸν ἐχώρισαν ἀπ' ἐκείνης τῆς ὥρας ἀπὸ τὴν οἰκογένειάν του. Αὐτὸ τὸν ἐτάραξε πολὺ, καὶ ἔκλαυσε πάλιν, ὀνομάζων καὶ ζητῶν νὰ ἴδῃ τὰ τέκνα του. Εἰς τὰς 15 Δεκεμβρίου τὸν ἔδωκεν ἡ σύνοδος τὴν ἄδειαν νὰ βλέπῃ μόνον τὸν υἱὸν του καὶ τὴν θυγατέρα του, ἀλλ' ὄχι τὴν βασίλισσαν μήτε τὴν ἀδελφήν του, ἔλαβε συνηγόρους δύο περιφήμους ἀδοκάτους, τὸν Τρογγέτιον καὶ τὸν Δεσέξον. Τὸ περίεργον εἶναι ὅτι καὶ μία σοφὴ γυνή, περίφημος εἰς τὸ Παρίσιον, ἐζήτησεν ἀπὸ τὴν σύνοδον νὰ προστεθῇ καὶ αὐτὴ τρίτη συνήγορος εἰς ὑπεράσπισιν τοῦ Λουδοβίκου· ἀλλ' ἡ σύνοδος ἀπέβαλε τὴν ζήτησίν της· καὶ αὐτὸ μὲν, φίλε μου, εἶναι περίεργον, τὸ δὲ ὄχι μόνον περίεργον, ἀλλ' πάσης τιμῆς καὶ παντὸς ἐπαίνου ἄξιον καὶ σεβάσιμον ἔργον εἶναι τοῦτο. Ὁ περίφημος Μαλεσέρβος, παλαιὸς μινίστρος τοῦ Λουδοβίκου ἀτιμασθεῖς, ἀδικηθεῖς, καὶ σχεδὸν διωχθεῖς ἀπὸ τὴν αὐλήν, διὰ τὸ νὰ ἦτον φίλος ἄκρος τῆς δικαιοσύνης, ἐξησθενισμένος ἀπὸ τὸ ὀδυνηκὸν ταῖς γῆρας καὶ ἔτοιμος νὰ καταβῇ εἰς τὸν τάφον, ἐνθυμούμενος τὴν παλαιὰν φιλίαν τοῦ βασιλέως, καὶ παρανινοῦμενος ἀπὸ μίαν ἀγίαν εὐγνωμοσύνην προσφέρει τὸν ἑαυτὸν του διὰ τρίτον συνήγορον καὶ ἡ σύνοδος τὸν ἐδέχθη. Δὲν ἠδυνήθη (λέγουσι) νὰ κρατήσῃ τὰ δάκρυά του ὁ βασιλεὺς, ὅταν τὸν ἔδωκαν τὴν ἀγγελίαν εἰς τὴν φυλακὴν, ὅτι ὁ παλαιὸς του μινίστρος Μαλεσέρβος ἐζήτησε νὰ ἦναι συνήγορός του. Αὐτοὶ λοιπὸν οἱ τρεῖς συνήγοροι ἔβλεπαν καθ' ἡμέ-

ραν τὸν βασιλέα καὶ πολλὰς ὥρας συνεβουλευόντο μὲ αὐτόν, ζητοῦντες ὅλους τοὺς τρόπους καὶ τὰ μέσα διὰ τὸν ἐλευθερώσωσιν ἀπὸ τὸν θάνατον.

Μετὰ 15 ἡμέρας, εἰς τὰς 26 Δεκεμβρίου, παρεστάθη τὴν δευτέραν καὶ τελευταίαν φοράν πάλιν ὁ βασιλεὺς εἰς τὴν σύνοδον συνωδευμένος ἀπὸ τοὺς τρεῖς συνηγόρους του. Ὁ νεώτερος Δεσέξος, ἐδημηγόρησε δύο ὥρας μίαν ὠραιότητα καὶ μακρὰν δημηγορίαν, εἰς ὑπεράσπισιν τοῦ βασιλέως ἐκεῖ παρόντος καὶ καθημένου μὲ τὴν αὐτὴν γαλήνην εἰς τὸ πρόσωπον. Ἀπεκρίθη πλατύτερον εἰς ὅλα τὰ ἐγκλήματα κατὰ μέρος, προθυμούμενος νὰ ἀθώωσῃ τὸν βασιλέα. Ἀφοῦ ἐτελείωσε τὴν δημηγορίαν του, ἐσηκώθη ὁ ταλαίπωρος Λουδοβίκος, καὶ εἶπε πρὸς τὴν σύνοδον μὲ ἀφοβίαν καὶ σταθερότητα ταῦτα τὰ λόγια: «Ἡκούσατε
 » τὴν ἀπολογία τῶν συνηγόρων μου, καὶ τὴν ἀπόκρισιν
 » εἰς ὅσα μὲ ἐγκαλεῖτε· δὲν ἔχω ἄλλο τίποτε νὰ προσθέσω εἰς αὐτήν· τοῦτο μόνον λέγω, λαλῶν ἴσως πρὸς ὑμᾶς
 » τὴν τελευταίαν φοράν· ἡ συνείδησίς μου δὲν μὲ ἐλέγχει
 » τίποτε· οἱ συνήγοροί μου δὲν εἶπαν πάρεξ τὴν ἀλήθειαν.
 » Ἀπαρηγόρητον λύπην αἰσθάνομαι, ἐγκαλούμενος ὅτι ἠθέλησα νὰ χύσω τὸ αἷμα τοῦ λαοῦ, καὶ ὅτι ἐστάθην αἷτιος τῆς δυστυχοῦς ἡμέρας τῆς δεκάτης Αὐγούστου· ἡ εὐνοια, τὴν ὁποίαν ἔδειξα πάντοτε εἰς τὸν λαόν μου, ἔπρεπε νὰ μὲ ἐλευθερώσῃ ἀπὸ τοιοῦτον ἐγκλημα, καὶ νὰ δείξῃ ὅτι ἐκινδύνευσα τὴν ἰδίαν μου ζωὴν, διὰ νὰ ἐμποδίσω τὴν αἱματοχυσίαν τοῦ λαοῦ».

Μετὰ ταῦτα τὸν ἔστρεψαν πάλιν εἰς τὴν φυλακὴν, καὶ εἰς ὅλον τὸ διάστημα τοῦ μακροῦ δρόμου ἀπὸ τὴν σύνοδον ἕως εἰς τὴν φυλακὴν εὕρισκόμενος εἰς τὸ ἀμάξιον αὐτὸς μὲ τοὺς συνηγόρους του καὶ ἄλλους δύο ὀφφικιάλους ἀπὸ τὸ κοινὸν τοῦ Παρισίου, συνωμίλησε μὲ αὐτοὺς ἡσύχως, καθὼς καὶ ὅταν ἦτον εἰς ὅλην τὴν δόξαν του, περι

διαφόρων υποθέσεων και πραγμάτων (τὸ παραδοξότερον, φιλολογικῶν). Ἐλάλησε περὶ διαφορῶν συγγραφέων Λατίνων, ἔκρινεν ἐκάστου τὰς ἀρετὰς καὶ τὰ ἐλαττώματα μὲ μεγάλην ἀγχίνοιαν, ὥστε νὰ ἐκπλήξῃ τοὺς ἀκούοντας. Εἰς τὴν φυλακὴν του πρὶν τῆς κρίσεως ταύτης διήρχετο μέρος τῆς ἡμέρας εἰς τὸ νὰ μεταγλωττίζῃ ἓνα συγγραφέα Λατίνου εἰς τὴν γαλλικὴν διάλεκτον, καὶ μέρος εἰς τὸ νὰ παίξῃ μὲ τὸν υἱόν του. Μίαν ἡμέραν ὁ προειρημένος ἐνάρετος Μαλεσέρβος ἠθέλησε νὰ τὸν ἐξετάσῃ μὲ τρόπον ἐπιτήδειον, διὰ νὰ ἴδῃ, ἂν αὐτὴ ἢ γαλήνη προήρχετο ἀπὸ ψευδοῦ ἐλπίδα σωτηρίας, ἢ ἀπὸ φιλοσοφικὴν ἀπόφασιν· ὁ βασιλεὺς νοήσας τὸν σκοπὸν του, τὸν λέγει γελῶν καὶ ἀστειευόμενος. «Εἰπέ με, λέγει, Μαλεσέρβε· εἰς τὴν παιδικὴν μου ἡλικίαν ἤκουσα πάντοτε νὰ λέγωσιν ὅτι ὁσάκις ἔμελλε νὰ ἀποθάνῃ τις ἐκ τοῦ γένους μου, ἐφαίνετο πρὸ πολλῶν ἡμερῶν περιπατοῦσα ἐπάνω εἰς τὴν στέγην τοῦ παλατίου μία γυνή, πρόδρομος καὶ ἄγγελος τοῦ θανάτου. Εἰπέ με νὰ ζῆς· ἴδες τάχα τοιοῦτο φάσμα εἰς τὸ παλάτιον;» Ὁ Μαλεσέρβος δὲν ἐδυνήθη νὰ ἀποκριθῇ εἰς αὐτὴν τὴν ἀπροσδόκητον ἐρώτησιν, περιχυθεὶς ἀπὸ δάκρυα. Τότε ὁ βασιλεὺς. «Συγχώρησόν με, τὸν λέγει, δὲν ἐπρόβλεψα ὅτι ἡ ἀστειότης αὐτὴ ἔμελλε νὰ ταράξῃ τὴν φιλάνθρωπὸν σου ψυχὴν· ἔξευρε, φίλε μου, ὅτι δὲν μὲ λανθάνει ὁ θάνατος, τὸν ὁποῖον ἐτοιμάζουσι κατ' ἐμοῦ. Ἄλλ' ἡ ἀπόφασίς μου εἶναι νὰ ἀποθάνω μὲ ἡσυχίαν τῆς ψυχῆς μου, διότι ἡ συνειδήσις μου δὲν μὲ ἐλέγχει τίποτε». Ἡ σύνοδος λοιπὸν ἠσχολήθη πάλιν μετὰ ταῦτα εἰς τὴν κρίσιν τοῦ Λουδοβίκου. Πολλῶν γνώμη ἦτο νὰ τὸν καταδικάσωσιν εἰς θάνατον, ἄλλων δὲ νὰ τὸν φυλάξωσι μέχρι τῆς τελευτῆς τοῦ πολέμου, ἔπειτα νὰ τὸν ἐξορίσωσιν ἀπὸ τὴν Γαλλίαν. Εἰς τὰς 28 Δεκεμβρίου, ἦλθε παρὰ τοῦ βασιλέως τῆς Ἰσπανίας (συγγενοῦς τοῦ Λουδο-

βίκου) μία ἐπιστολή μεσιτείας διὰ νὰ μὴν ἐγγίξωσιν εἰς τὴν ζωὴν τοῦ Λουδοβίκου· ἀλλ' ἡ σύνοδος δὲν ἔδωκεν οὐδεμίαν ἀκρόασιν εἰς αὐτὴν τὴν μεσιτείαν. Εἰς τὰς 29 ἀνέλαβον πάλιν τὴν κρίσιν, καὶ τὴν ἠκολούθησαν ἀδιαλείπτως μέχρι τῆς 17 Ἰανουαρίου 1793.

Τῇ 17 λοιπὸν τοῦ Ἰανουαρίου, εἰς τὰς 11 ὥρας τῆς νυκτός, ὕστερον ἀπὸ μίαν συνέλευσιν, ἣτις ἐκράτησεν ὥρας 36, ἡ σύνοδος ἀπεφάσισε τὸν θάνατον τοῦ βασιλέως, εἰς τοῦτον τὸν τρόπον· ἀπὸ 713 συγκλητικούς, οἱ ὅποιοι εὐρέθησαν εἰς τὴν σύνοδον,

366 ἔδωκαν τὴν ψήφον των διὰ τὸν θάνατον ἀπλῶς καὶ ἀνυπερθέτως.

23 θάνατον, ἀλλὰ μὲ συνθήκην τοῦ νὰ ἐξετάσῃ ἔπειτα ἡ σύνοδος, πότε εἶναι συμφέρον καὶ εὐλογον νὰ θανατωθῇ.

1 θάνατον, ἀλλὰ μὲ συνθήκην, νὰ δύναται ἡ σύνοδος νὰ ἀλλάξῃ ἔπειτα τὴν ποινὴν τοῦ θανάτου εἰς ἄλλην ποινὴν, ἂν οὕτω κριθῇ εὐλογον ἀπὸ τοὺς περισσοτέρους.

2 θάνατον, ἀλλ' ἀφοῦ παύσῃ ὁ πόλεμος τῶν ἡγεμόνων τῆς Εὐρώπης κατὰ τῆς Γαλλίας.

2 τὸν κατεδίκασαν δεσμὰ ἐφ' ὅλης ζωῆς του καὶ 319 τὸν κατεδίκασαν εἰς ἔξορίαν.

Μόλις αὐτὴ ἡ φοβερὰ ἀπόφασις ἐτελείωσε, καὶ ἔφθασαν εἰς τὴν σύνοδον οἱ τρεῖς συνήγοροι, φέροντες μίαν ἐπιστολὴν τοῦ βασιλέως περιέχουσαν ταῦτα. « Ἡ τιμὴ μου, » ἡ τιμὴ τῆς οἰκογενείας μου ἀπαιτοῦσι νὰ ἀθετήσω μίαν » κρίσιν, ἣτις μὲ καταδικάζει δι' ἐγκλήματα, τῶν ὁποίων » ἡ συνείδησις μὲ λέγει ὅτι δὲν εἶμαι ἔνοχος. Διαμαρτύ- » ρομαι λοιπὸν ὅτι μεταφέρω τὴν ἀναθεώρησιν τῆς ὑμε- » τέρας κρίσεως εἰς ὅλον τὸ ἔθνος τῆς Γαλλίας. Καὶ ταύ- » την μου τὴν διαμαρτυρίαν παρεκάλεσα τοὺς συνηγόρους

» μου νὰ φέρωσι πρὸς ὑμᾶς, διὰ νὰ γραφῆ ἕξ ἀποφάσεως
 » εἰς τὴν ἔκθεσιν τῆς ὑμετέρας συνελύσεως ».

16 Ἰανουαρίου, 1793.

ΛΟΓΔΟΒΙΚΟΣ

Ἡ σύνοδος δὲν ἔδωκεν ἀκρόασιν οὔτε εἰς αὐτὴν τὴν ἐπιστολήν, ἀλλ' ἔμεινε εἰς τὴν περὶ θανάτου ψῆφον. Ἐλησμόνησα νὰ σὲ εἶπω, ὅτι πρὶν ταύτης τῆς καταδίκης ἡ σύνοδος εἶχεν ἐξετάσειν δύο ἄλλα ζητήματα, τὸ πρῶτον ἂν ὁ Λουδοβίκος ἦναι ἔνοχος ἢ ὄχι· καὶ τὸ δεύτερον, ἂν ἀφοῦ τὸν κρίνῃ ἡ σύνοδος, αὐτὴ ἢ κρίσις ἔπρεπε νὰ πεμφθῆ εἰς ὅλας τὰς ἐπαρχίας τῆς Γαλλίας διὰ νὰ ἐπικυρωθῆ ἀμέσως ἀπὸ τὸν λαόν, ἢ καὶ νὰ ἀθετηθῆ ἂν ὁ λαὸς ἔκρινε τὸν Λουδοβίκον ἢ ἀθῆνον, ἢ καὶ ἂν ἄξιον ἄλλης ποινῆς ἐλαφροτέρας καὶ ὄχι θανάτου. Αὐτὰ τὰ δύο ζητήματα εἶχαν ὁμοίως ἀποφασισθῆν ἀπὸ τὴν σύνοδον μὲ τῶν πλειοτέρων τὴν ψῆφον, τὸ πρῶτον ὅτι ὁ Λουδοβίκος εἶναι ἔνοχος, καὶ τὸ δεύτερον ὅτι ἡ κρίσις τῆς συνόδου, ὅποια-δήποτε καὶ ἤθελεν εἶσθαι, δὲν ἔπρεπε πλέον νὰ ἀναθεωρηθῆ ἀπὸ τὸν λαόν.

Εἰς ταύτην τὴν πολιτικὴν μεταβολὴν τῆς Γαλλίας, φίλε μου, εἶδον πολλὰ παράδοξα πράγματα, τὰ ὅποια φαίνονται εἰς ὅλας σχεδὸν τὰς μεγάλας μεταβολὰς τῶν ἐθνῶν. Σ' ἐδιηγῆθην ἀνωτέρω τὸ γενναῖον ἔργον τοῦ Μαλεσέρβου, καὶ εἶμαι βέβαιος ὅτι θέλεις τὸ θαυμάσειν, καθὼς ὅλοι οἱ χρήσιμοι ἄνθρωποι τὸ ἐθαύμασαν ἐδῶ, καὶ καθὼς θέλουν τὸ θαυμάσειν οἱ μεταγενέστεροι, ἀναγινώσκοντες τὴν ἱστορίαν τῆς Γαλλίας. Ἄνοιξον λοιπὸν τὰ ὠτά σου, διὰ νὰ ἀκούσῃς ἄλλο παντάπασι διαφόρου φύσεως καὶ ἐναντίον εἰς τὸ πρῶτον. Ἐξετάζεται τὸ πρῶτον ζήτημα εἶναι ἔνοχος ὁ Λουδοβίκος ἢ ὄχι; Καὶ ὁ Δούξ τῆς Αὐρηλίας, ἐξάδελφος τοῦ βασιλέως, εἶναι μὲ τὴν γνώμην ἐκεί-

νων, ὅσοι ἐψήφισαν, ὅτι εἶναι ἔνοχος. Ἐρχεται μετ' αὐτό, τὸ δεύτερον ζήτημα. Ἡ κρίσις τῆς συνόδου πρέπει νὰ ἀναθεωρηθῇ ἀπὸ τὸν λαὸν ἢ ὄχι; καὶ ὁ Δοῦξ τῆς Αὐρηλίας εἶναι πάλιν μὲ τὴν γνώμην ἐκείνων ὅσοι ἐψήφισαν τὸ ὄχι· θεωρεῖται τὸ τρίτον ζήτημα· ποίας ποινῆς εἶναι ἄξιος ὁ Λουδοβίκος; καὶ ὁ Δοῦξ τῆς Αὐρηλίας εἶναι καὶ τρίτον μὲ τὴν γνώμην ἐκείνων, ὅσοι κατεδίκασαν τὸν ἐξάδελφόν του εἰς θάνατον. Καὶ μὴν εἶπης, ὅτι εὐρισκόμενος ἀπὸ τὸν ἀριθμὸν τῶν συγκλητικῶν ἦτον ἠναγκασμένος νὰ ψηφίσῃ ὅτι τὸν ἔλεγεν ἢ συνείδησίς του. Κατὰ τοὺς νόμους τῆς Εὐρώπης ἡδύνατο νὰ σιωπήσῃ παντάπασι, διότι οἱ νόμοι ἀπαγορεύουσι ῥητῶς τὸ ἀξίωμα τοῦ κριτοῦ εἰς τοὺς συγγενεῖς καὶ εἰς τοὺς φανεροὺς ἐχθροὺς τοῦ κρινομένου. Καὶ αὐτὸς ἦτον ὄχι μόνον συγγενής, ἀλλὰ καὶ γνωστὸς ἐχθρὸς πρὸ χρόνων πολλῶν τοῦ βασιλέως. Ἐπρεπε λοιπὸν ν' ἀκολουθήσῃ τὸ παράδειγμα ἐνὸς ἄλλου συγκλητικοῦ, ὁ ὅποιος, ἐπειδὴ εἶχε πρὸ μικροῦ σκοτωθῆν ὁ υἱὸς του εἰς τὸν κατὰ Προύσων καὶ Ἀουστριακῶν πόλεμον, τοῦ ὁποῦ πολέμου αἰτίας ἔνομίζετο ὁ Λουδοβίκος, ἐρωτηθεὶς τὴν γνώμην του περὶ τοῦ θανάτου τοῦ Λουδοβίκου, ἀπεκρίθη ὅτι ἢ συνείδησίς του δὲν τὸν ἐσυγχώρει νὰ εἶπῃ οὔτε ναὶ οὔτε ὄχι.

Εἰς τὰς 19 Ἰανουαρίου. — Μερικοὶ συγκλητικοὶ ἐδημηγόρησαν πάλιν ζητοῦντες, ὄχι νὰ ἀναιρέσωσι τὸν ψηφισθέντα θάνατον κατὰ τοῦ Λουδοβίκου, ἀλλὰ κὰν νὰ τὸν ἀναβάλωσιν εἰς ἀρμοδιώτερον καιρὸν, διὰ πολιτικὰ τέλη, φοβούμενοι δηλαδὴ, (καὶ ἴσως δικαίως) μήπως αὐτὸς ὁ θάνατος ἐξαγριώσῃ ὅλην τὴν Εὐρώπην, καὶ διεγείρῃ, τέλος πάντων, κατὰ τῆς Γαλλίας καὶ τοὺς λοιποὺς ἠγεμόνας, ὅσοι ἀκόμη δὲν ἐφάνέρωσαν τὴν γνώμην των Ἄλλ' ἢ σύνοδος ἔμεινεν ἀμετακίνητος εἰς τὴν προτέραν ἀπόφασιν, καὶ εἰς τὰς 20, ἡμέρᾳ Κυριακῇ, ἔπεμψε τὴν εἶδησιν

πρὸς τὸν βασιλέα διὰ νὰ ἐτοιμασθῇ εἰς τὸν θάνατον. Οἱ ἀπεσταλμένοι ἐμβήκαν εἰς τὴν φυλακὴν, δύο ὥρας μετὰ τὸ μεσημέριον, καὶ ἐφανέρωσαν εἰς τὸν δυστυχῆ Λουδοβίκον τὴν τελευταίαν ἀπόφασιν τῆς συνόδου. Ἀπεκρίθη μὲ μεγάλην γαλήνην καὶ ἡσυχίαν· ζητῶν, πρῶτον, τρεῖς ἡμέρας διορίαν διὰ νὰ ἐτοιμασθῇ, δεύτερον, τὴν ἄδειαν νὰ βλέπῃ ἐλευθέρως εἰς αὐτὸ τὸ διάστημα τὴν γυναῖκα καὶ τὰ τέκνα του, καὶ τρίτον παρακαλῶν τὴν σύνοδον, νὰ ἐλευθερώσῃ μετὰ τὸν θάνατόν του τὴν οἰκογένειάν του ὅλην ἀπὸ τὴν φυλακὴν, δίδοντες εἰς αὐτοὺς τὴν ἄδειαν νὰ ἐξέλθωσιν ἀπὸ τὴν Γαλλίαν καὶ νὰ ὑπάγωσιν ὅπου θέλουσιν. Ἐπειτα συνέστησεν εἰς τὴν σύνοδον καὶ εἰς ὅλον τὸ γένος τῶν Γάλλων πολλοὺς πτωχοὺς ἀνθρώπους, οἱ ὅποιοι δὲν εἶχον ἄλλον τρόπον ζωοτροφίας παρὰ τὰς ἐτησίους δωρεὰς τοῦ βασιλέως. Ὅλα αὐτὰ τὰ ἐπρόφερε σταθερῶς χωρὶς νὰ ἀλλοιωθῇ τὸ πρόσωπόν του. Ἡ σύνοδος δὲν ἔκρινεν εὐλογον νὰ τὸν χαρίσῃ τὰς τρεῖς ἡμέρας διὰ τὰ ἐνδεχόμενα, καὶ λοιπόν.

Εἰς τὰς 21 Ἰανουαρίου, εἰς τὰς ἑννέα ὥρας τὸ πρωτὸν τὸν ἔκβαλλον ἀπὸ τὴν φυλακὴν, καὶ τὸν ὑπῆγον εἰς τὸν τόπον τῆς καταδίκης, συνωδευμένον ἀπὸ μέγα πλῆθος στρατιωτῶν, ὅλων ἐξοπλισμένων· καὶ περὶ τὰς ἑνδεκα σχεδὸν ὥρας ἀπέτεμεν ὁ δῆμιος τὴν κεφαλὴν τοῦ πλέον λαμπροῦ, τοῦ πλέον ἰσχυροῦ, καὶ τοῦ πλέον δυστυχοῦς βασιλέως τῆς Εὐρώπης Λουδοβίκου δεκάτου ἔκτου. Ἐμεινε μέχρι τῆς τελευταίας ὥρας σταθερὸς καὶ μεγαλόψυχος, καὶ ἐδέχθη τὸν θάνατον μὲ μεγάλην ὑποταγὴν εἰς τὰς ἀπορρήτους βουλὰς τῆς Προνοίας· τὴν τελευταίαν ὥραν ὀλίγα λεπτὰ πρὸ τῆς ἀποτομῆς, ὅταν τὸν ἀνέβασαν εἰς τὸν τόπον τῆς καταδίκης, ἔστρεψεν, ἔνθεν κάκειθεν τοὺς ὀφθαλμούς, εἶδε τὸν περιεστηκότα λαόν, καὶ ἠθέλησε νὰ λαλήσῃ πρὸς αὐτόν, ἀλλὰ δὲν τὸν ἀφῆκαν ταῦτα μόνον τὰ

τελευταία λόγια ἤκουσαν ἀπὸ τὸ στόμα του, ὅσοι τὸν ἐπλησίαζον. « Συγχωρῶ ἀπὸ καρδίας ὅλους μου τοὺς ἐχθρούς ».

Τῇ παραμονῇ τῆς ἀποτομῆς εἶδεν ὁ δυστυχέστατος βασιλεὺς τὴν γυναῖκα, τὴν ἀδελφὴν, καὶ τὰ τέκνα του. Ἔμεινε μὲ αὐτοὺς δύο ἡμισυ ὥρας. Τὴν ἡμέραν τῆς ἀποτομῆς τὸ πρωῒ, πρὶν νὰ ὑπάγῃ εἰς τὸν τόπον τῆς καταδίκης, ἐζήτησε καὶ πάλιν ἡ φαμίλια του νὰ ἐμβῶσιν εἰς τὴν κάμεραν τοῦ Λουδοβίκου, διὰ νὰ τὸν ἀσπασθῶσι τὸν τελευταῖον ἀσπασμόν· ἀλλ' αὐτὸς δὲν κατένευσε εἰς τὸ ζήτημά των, μὴ θέλων νὰ αὐξήσῃ τὴν ἀπαρηγόρητον λύπην των. Ἔδωκε τὸν δοῦλόν του ὅλα τὰ ἐνδύματα καὶ τὸ ὠρολόγιόν του, καὶ παρεκάλεσε τὸ κοινὸν τοῦ Παρισίου νὰ τὸν ἀφήσωσιν εἰς τὴν δούλευσιν τοῦ υἱοῦ του.

Εἶχε κάμειν εἰς τὰς 25 Δεκεμβρίου τὴν διαθήκην του. Ἴδου μέρος ἀπ' αὐτὴν.

« Ἐν ὀνόματι τῆς ἀγιωτάτης Τριάδος, σήμερον 25 Δεκεμβρίου 1792, ἐγὼ Λουδοβίκος δέκατος ἕκτος, βασιλεὺς τῆς Γαλλίας, φυλακωμένος ὑπὲρ τοὺς τέσσαρας ἡδὴ μῆνας ἀπὸ τοὺς ὑπηκόους μου, καὶ χωρισμένος ἀπὸ τῆς ἐνδεκάτης τοῦ παρόντος μηνὸς καὶ ἀπ' αὐτὴν μου τὴν φαμίλιαν, ἐμπερδευμένος εἰς μίαν δίκην τῆς ὁποίας τὸ τέλος δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ προβλέψω, διὰ τὰ πάθη τῶν ἀνθρώπων, καὶ τῆς ὁποίας οὔτε πρόφασιν οὔτε μέσα εὐρίσκουσιν εἰς τοὺς γραπτοὺς νόμους, μόνον τὸν Θεὸν ἔχων μάρτυρα τῶν λογισμῶν μου, φανερόνω ἐνώπιόν του τὴν τελευταίαν μου θέλησιν.

» Παραδίδω τὴν ψυχὴν μου εἰς τὸν Κτίστην μου, παρακαλῶν νὰ τὴν δεχθῇ ἐν ἐλέει καὶ οἰκτιρμοῖς, καὶ νὰ μὴ τὴν κρίνῃ κατὰ τὰ ἔργα της, ἀλλὰ κατὰ τὴν ἀξιομισθίαν τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ κτλ.

» Παρακαλῶ ὅσους ἔβλαψα ἐξ ἀγνοίας (διότι δὲν ἐνθυ-

μοῦμαι νὰ ἔβλαψα κανένα ἐν γνώσει,) ἢ ὅσους ἐσκανδά-
λισα μὲ τὸ κακόν μου παράδειγμα νὰ μὲ συγχωρήσωσι.

» Συγχωρῶ ἐξ ὅλης καρδίας μου, ὅλους ὅσοι ἔγειναν
ἐχθροί μου χωρὶς νὰ δώσω καμμίαν αἰτίαν εἰς αὐτούς,
καὶ παρακαλῶ τὸν Θεὸν νὰ τοὺς συγχωρήσῃ. Ὡσαύτως
καὶ ὅλους ὅσοι μὲ ζῆλον οὐ κατ' ἐπίγνωσιν μ' ἔκαμαν
πολλὰ κακά, κτλ.

» Παρακαλῶ τὸν Θεὸν νὰ σπλαγχνισθῇ τὴν γυναῖκα,
τὰ τέκνα, καὶ τὴν ἀδελφήν μου, οἱ ὅποιοι πάσχουσι καὶ
αὐτοὶ ἐκ πολλοῦ μὲ ἐμέ, νὰ τοὺς ἐνισχύσῃ μὲ τὴν θείαν
του χάριν, ἂν μὲ στερηθῶσι, καὶ ἐν ὅσῳ μείνωσιν εἰς τοῦ-
τον τὸν πρόσκαιρον κόσμον.

» Συνιστάνω τὰ τέκνα μου εἰς τὴν γυναῖκά μου, τῆς
ὁποίας τὴν φιλοστοργίαν ἐξεύρω καλῶτατα. Πρὸ πάντων
τὴν παρακαλῶ νὰ τὰ διδάξῃ τὴν χριστιανικὴν θρησκείαν
καὶ τὰ χρηστὰ ἦθη, νὰ παραστήσῃ εἰς αὐτὰ τὴν δόξαν
τοῦ κόσμου καὶ τὰς εὐτυχίας ὡς πρόσκαιρα καὶ ἐπικίν-
δυνα ἀγαθὰ, καὶ νὰ στρέψῃ τοὺς ὀφθαλμούς των εἰς μό-
νην τὴν σταθερὰν καὶ ἀφθαρτον δόξαν τῆς αἰωνιότητος.

» Παραγγέλλω τὸν υἱόν μου, ἂν ἀπὸ κακὴν του τύχην
ἤθελε ποτὲ βασιλεύσειν, νὰ καταγίνεται ὅλος δι' ὅλου εἰς
τὴν εὐδαιμονίαν τῶν συμπολιτῶν του, νὰ λησμονήσῃ πᾶ-
σαν ἔχθραν καὶ πᾶσαν ἐκδίκησιν, καὶ μάλιστα κατ' ἐκεί-
νων ὅσοι ἐστάθησαν αἰτιοὶ τῆς παρούσης μου δυστυχίας.
Ἄς ἐξεύρῃ ὅτι δὲν δύναται νὰ προξενήσῃ εὐδαιμονίαν εἰς
τὸν λαόν, ἂν δὲν βασιλεύῃ κατὰ τοὺς νόμους. Ἄλλ' εἰς
τὸν αὐτὸν καιρὸν ἄς ἐξεύρῃ ὅτι ὁ βασιλεὺς οὔτε τοὺς νό-
μους δύναται νὰ ὑπερασπίσῃ οὔτε καλόν τι νὰ κάμῃ, ἂν
δὲν ἔχῃ τὴν ἀναγκαίαν ἐξουσίαν εἰς τὰς χεῖράς του, καὶ
ὅτι ἕνας βασιλεὺς ἐμποδιζόμενος καθ' ἐκάστην εἰς τὰ ἔργα
του, καὶ μὴ ἔχων τὸ παρά τῶν ὑπηκόων σέβας, εἶναι
πλέον βλαβερός παρ' ὠφέλιμος, κτλ.

» Εὐχαριστῶ ὅλους ὅσοι ἔδειξαν εἰς ἐμὲ φιλίαν ἀδολον. Ἄν ἐλυπήθην ἐκ ψυχῆς διὰ τὴν ἀχαριστίαν καὶ τὴν ἀπιστίαν ἐκείνων, ὅσους εὐεργέτησα, αὐτοὺς καὶ τοὺς συγγενεῖς καὶ φίλους των, ἐπαρηγορήθην ἐξ ἐναντίας βλέπων τὴν εὐνοίαν πολλῶν ἀνθρώπων, τοὺς ὁποίους δὲν εἶχα ποτὲ γνωρίσειν κτλ.

» Παρακαλῶ τὸ κοινὸν τοῦ Παρισίου νὰ δώσωσιν εἰς τὸν δούλόν μου Κλέριον, ὅστις ἔμεινε μέχρι τέλους μ' ἐμὲ τὰ ἐνδύματά μου, τὰ βιβλία μου, τὸ ὠρολόγιόν μου, καὶ τὸ βαλάντιον τοῦ ἀργυρίου μου, κτλ.

» Συγχωρῶ ἀκόμη ἀπὸ καρδίας ὅσα κακὰ μὲ ἔκαμαν οἱ ἐπιστάται τῆς φυλακῆς μου. Εὐρηκα εἰς τὴν φυλακὴν καὶ μερικὰς γενναίας ψυχάς, αἱ ὁποῖαι εὐσπλαγγνίσθησαν τὴν κατάστασίν μου. Ἡ συνείδησίς των τοὺς εὐφραίνει διὰ σπλάγγνα, τὰ ὁποῖα ἔδειξαν πρὸς ἐμέ.

» Εὐχαριστῶ τοὺς κυρίους Μαλεσέρβον, Τρογγέτον, καὶ Δεσεξόν ἐξ ὅλης μου ψυχῆς καὶ καρδίας διὰ τοὺς κόπους ὅσους ἔλαβον δι' ἐμέ.

» Μαρτύρομαι καὶ πάλιν ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ, εἰς τὸν ὁποῖον ἔχω νὰ παρασταθῶ, ὅτι ἡ συνείδησίς μου δὲν μὲ ἐλέγχει τίποτε ἀφ' ὅσα μὲ ἐγκαλοῦσιν ».

27 Νοεμβρίου 1796.

Αἱ δυστυχίαι τὰς ὁποίας ὑπέφερες, φίλε μου, αὔξησαν καὶ ἀνακαίνισαν τὴν μνήμην τῶν ὅσα ἐγὼ ἔπαθον. Πάνδεινα βέβαια εἶναι τὰ κακὰ σου, ἀλλὰ μὲ ὅλον τοῦτο σὲ βεβαιώνω διὰ παρηγορίαν σου, ὅτι δὲν εἶναι μήτε τὸ ἑκατοστημόριον τῶν συμφορῶν ὅσας ἐγὼ ὁ ταλαίπωρος ἔδοκίμασα εἰς διάστημα δύο ἐτῶν ὀλοκλήρων, καὶ ἀπὸ τὰς ὁποίας ἀκόμη δὲν ἠλευθερώθην. Μὲ κακοφαίνεται ὅτι εἶναι

ἀδύνατον νὰ σὲ τὰς περιγράψω, ἐπειδὴ χρειάζονται πεντήκοντα ἢ ἐξήκοντα φύλλα χαρτίου διὰ νὰ σὲ τὰς παραστήσω κατὰ πλάτος. Τοῦτο μόνον σὲ λέγω ὅτι χωρὶς τὴν πρόθυμον βοήθειαν τοῦ Δομίνου, χωρὶς τὰς παρηγορίας αὐτοῦ τοῦ πιστοῦ καὶ γενναίου φίλου, ἤθελε πρὸ πολλοῦ φάλλῃς αὐτοῦ τὸ μνημόσυνόν μου. Ἐξω ἀπὸ τὴν δαφιλή βοήθειαν τὴν ὁποίαν μ' ἔπεμψε, μὲ παρακαλεῖ θερμῶς καὶ μὲ ἐξορκίζει νὰ τὸν ἀνακαλύψω φιλικῶς ὅλας μου τὰς χρείας, διὰ νὰ μὲ βοηθήσῃ ἀκόμη περισσότερο.

Ἐλυπήθητε μεγάλως, ὅταν ἔμαθεν, ὅτι ἠναγκάσθητε νὰ πωλήσω μέρος ἀπὸ τὰ βιβλία μου, διὰ νὰ μὴ λιμοκτονῆθω. Ἐπειδὴ ἓνα ἀπὸ τὰ μύρια δεινά, τὰ ὁποῖα ἐδοκιμάσαμεν ἐδῶ, ἦτον καὶ ἡ πείνα, πληγὴ φοβερὰ ἐνωμένη μὲ ἄλλην πληγὴν, τὸν προπερυσινὸν πάνδεινον χειμῶνα, εἰς τὸν ὁποῖον πολλοὶ ἀπέθανον καὶ ἀπὸ ἔνδειαν τροφῆς, καὶ ἀπὸ ἔνδειαν ξύλων διὰ νὰ πυρώνωνται.

Ἡ τροφή μου ἐστάθη πολλάκις μία οὐγγία ἄρτου καθ' ἡμέραν, ἐπειδὴ ἡ λίτρα τοῦ ἄρτου ἐπωλήθη ἕως εἴκοσι γρόσια. Δὲν μὲ ἦτο δυνατόν νὰ ἀναπαύσω μήτε τὸ πνεῦμά μου. Ἀναγκαζόμενος διὰ νὰ σπουδάξω ἡμέραν καὶ νύκτα διὰ νὰ κερδαίνω καὶ αὐτὴν τὴν ὀλίγην ζωοτροφίαν, μετέφρασα τέσσαρα συγγράμματα, τρία ἀπὸ τὸ Γερμανικὸν καὶ τὸ τέταρτον ἀπὸ τὴν Ἀγγλικὴν διάλεκτον. Ἀφίνω σε νὰ καταλάβῃς πόσον αὐτὴ ἡ κακοπάθεια τῆς σαρκὸς καὶ τοῦ πνεύματος ἔπρεπε νὰ συντρίψῃ καὶ νὰ καταφθείρῃ τὸ πανάθλιόν μου σῶμα. Εἶναι δύο χρόνοι σχεδὸν τώρα, καὶ ἀκόμη δὲν ἀνέλαβον τὰς δυνάμεις μου, μήτε θέλει ἴσως ποτὲ τὰς ἀναλάβω πλέον, ἀλλὰ δοκιμάζω ὅλα τὰ δεινά τῶν ἐβδομηκονταετῶν γερόντων, μὲ ὅλον ὅτι δὲν εἶμαι ἀκόμη πεντηκοντούτης. Μὴ νομίσης ὅμως ὅτι μόνος ἐγὼ ὑπέφερα αὐτὰ τὰ δεινά. Ἀλήθευσεν εἰς αὐ-

τὴν τὴν πάνδεινον περίστασιν τὸ «πλοῦσοι ἐπτώχευσαν καὶ ἐπέινασχν», ἄνθρωποι πρώην εὐδαίμονες ἠναγκάστησαν νὰ ψωμοζητήσωσι· πολλοὶ ἀπέθανον εἰς τὰς πλατείας καὶ ῥύμας τῆς πόλεως ἀπὸ ἔνδειαν τροφῆς· ἄλλοι ἐθανάτωσαν τὸν ἑαυτὸν των ἀπὸ ἀπελπισίαν· γυναῖκες ἔγκυοι κατεποντίσθησαν εἰς τὸν ποταμόν. Αὐτὰ τὰ δεινὰ ἀκολουθοῦσιν ἀκόμη μέχρι τῆς σήμερον, ὄχι πλέον ἀπὸ ἔλλειψιν τροφῆς, αἱ τροφαὶ τὴν σήμερον εἶναι δαψιλεῖς, ἀλλὰ δοκιμάζομεν κατὰ τὸ παρὸν ἓνα ἄλλο κακόν, ὄχι μικρότερον ἀπὸ τὴν πείναν, τὸ ὅποσον εἶναι ἡ ἀναργυρία. Πρώτερον δὲν εἶχομεν τροφάς, τανῦν δὲν ἔχομεν ἀργύριον νὰ τὰς ἀγοράσωμεν.

Αὐτὴ ἡ κοινὴ ἀναργυρία μὲ ἀναγκάζει νὰ κοπιᾶζω πολὺ καὶ νὰ κερδαίνω ὀλίγον. Πρὸ ὀλίγων ἡμερῶν ἐπώλησα εἰς τοὺς βιβλιοπώλας διὰ λίτρας ἑξακοσίας ἓνα πέμπτον σύγγραμμα, τὸ ὅποσον ἔπρεπε νὰ πωληθῆ τοῦλάχιστον χιλίας λίτρας εἰς ἄλλον καιρόν. Ἔχω ἔτοιμον ἓνα ἕκτον σύγγραμμα ἑλληνογαλλικόν, τὸ ὅποσον ἀκόμη δὲν ἐδυνήθη νὰ πωλήσω ἐξ αἰτίας τῆς αὐτῆς ἀναργυρίας. Καταγίνομαι κατὰ τὸ παρὸν εἰς ἓνα ἕβδομον, καὶ αὐτὸ ἑλληνογαλλικόν, τὸ ὅποσον ἐλπίζω νὰ τελειώσω μετὰ τρεῖς ἢ τέσσαρας μῆνας. Εἰς τοῦτο τὸ ἕβδομον σύγγραμμα ἔχω σκοπὸν νὰ τρίψω (ἀλλὰ νὰ τρίψω ἰσχυρὰ) τὸ ἀναιδὲς πρόσωπον τοῦ Γερμανοῦ σοφιστοῦ τοῦ Παυίου διὰ τὰς φρικώδεις συκοφαντίας, ὅσας ἐξέρασε κατὰ τοῦ δυστυχοῦς γένους τῶν Γραικῶν, καὶ νὰ τὸν πληροφορήσω ὅτι εἰς τὸ τέλος τοῦ δεκάτου ὀγδόου αἰῶνος, μετὰ μίαν δεινὴν αἰχμαλωσίαν τεσσάρων σχεδὸν ἑκατονταετηρίδων, εὐρίσκονται ἀκόμη μεταξύ τῶν Γραικῶν ἄνθρωποι ἱκανοὶ καὶ νὰ συγγράψωσι καθὼς καὶ οἱ Εὐρωπαῖοι καὶ νὰ ἀνασκευάσωσι τὰς φλυαρίας ἑνὸς τερατολόγου σοφιστοῦ. Φοβούμενος μὴν ἀποθάνω πρὶν νὰ τελειώσω αὐτὸ τὸ σύγγραμμα,

καὶ νὰ ἐκδικήσω τὸ γένος μου (ταύτην τὴν ὥραν, φίλε μου, βέουσι τὰ δάκρυά μου ποταμηδὸν ἀπὸ τὴν ἀγανάκτησιν καὶ τὸν διακαῆ πόθον τῆς ἐκδικήσεως), ἔγραψα ἓνα μικρὸν ὑπομνημάτιον, καὶ ἔκαμα νὰ τὸ τυπώσωσι μὲ τὸ ὄνομά μου εἰς μίαν φιλολογικὴν ἑφημερίδα ἢ γαζέταν. Εἰς αὐτὸ τὸ ὑπομνημάτιον παριστάνω εἰς τὴν σοφολογιότητά του ὅτι δὲν ἐκατάλαβε μίαν ῥῆσιν τοῦ Δεινάρχου τοῦ Ῥήτορος (ἐπειδὴ αὐτὸς κομπάζει νὰ ἡξεύρη εἰς ἄκρον τὴν ἑλληνικὴν διάλεκτον) καὶ ὅτι ἔκλεψεν ἀναισχύντως μίαν παρατήρησιν φιλολογικὴν τοῦ σοφοῦ Ρεῖσκιου καὶ τὴν ἐπρόβαλεν ὡς γέννημα τοῦ νοός του. Ἄλλ' αὐτὰ δὲν εἶναι πάρεξ ἓνας μικρὸς κόλαφος· τὸ μέγαλον ῥάπισμα θέλει τὸ λάβῃ εἰς τὸ ἑβδομον σύγγραμμα, διότι εἰς αὐτὸ θέλει τὸν λαλήσω καθαρῶς περὶ τῶν ὅσα εἶπε κατὰ τῶν Γραικῶν, καὶ θέλει τὸν ἀποδείξω ὅτι εἶναι ἓνας ἀναιδὴς συκοφάντης.

Βλέπεις, φίλε μου Πρωτοψάλτα, ὅτι μὲ ὅλα τὰ βάσανα, τὰς συμφορὰς καὶ τὰς ἀσθενείας ὅσας ἐδοκίμασα καὶ δοκιμάζω μέχρι τοῦ νῦν, δὲν κάθημαι ἀργός, ἀλλὰ καταγινομαι πάντοτε εἰς τὴν σπουδὴν. Μὲ θλίβεις λοιπὸν χωρὶς ἔλεος καὶ μὲ ἐλέγχεις περὶ τῆς πολυχρονίου διατριβῆς μου εἰς Γαλλίαν.

Ἄς εἶσαι βέβαιος, καὶ βεβαίωσον ὅλους μου τοὺς φίλους καὶ συγγενεῖς, ὅτι ἔχω ὀλίγην ὑπόληψιν διὰ ἓνα ἄνθρωπον, ὅστις δὲν ἀγαπᾷ τὴν πατρίδα του, καὶ καθὼς λέγει ὁ Σοφοκλῆς:

«Καὶ μείζον' ὅστις... ἀντὶ τῆς αὐτοῦ πάτρας
»Φίλον νομίζει, τοῦτον οὐδαμοῦ λέγω».

Ἄλλ' αὐτὴ τῆς πατρίδος ἡ ἀγάπη μὲ ἀναγκάζει νὰ μακρύνω τὴν ἐνταῦθα διατριβὴν μου, ἐπειδὴ ἐδῶ ὁ σπουδαῖος εὐρίσκει ὅλα τὰ πρὸς συγγραφὴν ἀναγκαῖα ἐργαλεῖα καὶ αὐτοῦ δὲν εὐρίσκει τίποτε. Ἄν ἤμην νεώτερος,

ἴσως ἐδύνασο νὰ ὑποπτευθῆς ὅτι αἱ ἡδοναὶ τῆς Εὐρώπης μὲ κρατοῦσιν ἐδῶ, ἀλλὰ δι' ἐμὲ δὲν ἔμεινε πλέον ἄλλη ἡδονή παρὰ τὴν ἡδονὴν τῆς σπουδῆς.

23

Ἀπρίλιος, 1797

Ἄν ἐπιθυμῆς νὰ μάθῃς περὶ τῆς κοινῆς καταστάσεως ἔλων, ὅσοι εὐρισκόμεθα εἰς τὴν Γαλλίαν, ἔξευρε, ὅτι ἀκόμη δὲν ἐλευθερώθημεν ἀπὸ τὰ βάσανα, ὅχι τῆς τυραννίας, ὅτι αὐτὴ ἔπαυσε πλέον, ἀλλὰ τῆς φρικτῆς ἀναρχυρίας, ἣ ὅποια μᾶς τρώγει ὅλους τόσον, ὥστε δύνασαι νὰ παραβάλλῃς σήμερον τὴν Γαλλίαν μὲ τὸν χαλκοῦν ταῦρον τοῦ Φαλάριδος, εἰς τὸν ὅποιον αὐτὸς ὁ ἀπάνθρωπος τύραννος ἠσφάλιζε τοὺς ἀνθρώπους, διὰ νὰ τοὺς καίῃ κατὰ μικρὸν μὲ τὸ πῦρ, τὸ ὅποιον ὑποκάτω εἰς τὴν κοιλίαν τοῦ Ταύρου ἔκαιεν. Εἰς τὸν αὐτὸν ταῦρον εὐρίσκομαι καὶ ἐγὼ διὰ κακὴν μου τύχην, καὶ συμπάσχω μὲ πολλοὺς ἄλλους. Ἡ ὑγεία μου εἶναι εἰς ἀθλίαν κατάστασιν. Μ' ὄλον τοῦτο δὲν ἔπαυσα ἀκόμη ἀπὸ τὸ νὰ ἐργάζωμαι νύκτα καὶ ἡμέραν.

24

α' Ἰανουαρίου 1808.

Μὴν ἀπορῆς, φίλε μου Πρωτοψάλτα, ἂν ἕως τῶρα δὲν ἀπεκρίθην εἰς τὰς πολλὰς θρηνητικὰς ἐπιστολάς σου. Ταύτην τὴν ὥραν μόλις ἀπὸ μῆνας ἕξ μέχρι τῆς σήμερον λαμβάνω ὀλίγην ἄνεσιν νὰ σὲ γράψω ὀλίγους στίχους. Θρηνεῖς σὺ καὶ φωνάζεις διὰ τὴν σιωπὴν μου, ἀλλ' ἐγὼ πόσον νομίζεις θρηνηῶ; ὅστις ἀφοῦ ἐπέρασα ὅλην μου τὴν νεότητα εἰς κόπους καὶ μόχθους μὲ ἐλπίδα νὰ εὕρω μικρὰν ἀνάπαυσιν εἰς τὸ γῆρας, βλέπω τοὺς κόπους αὐξα-

νομένους καθ' ὅσον αὐξάνει ἡ ἡλικία μου. Βάλε ἀπὸ τὸ ἓνα μέρος τὰς ἀσχολίας τοῦ Στράβωνος, τὰς ἐκδόσεις τῆς Ἑλληνικῆς Βιβλιοθήκης, τὰς ἀναρίθμους ἐπιστολάς, αἱ ὁποῖαι τρέχουσι κατὰ τῆς κεφαλῆς μου καθημέραν ἀπὸ τὰ διάφορα μέρη τῆς Εὐρώπης, καὶ ἐκ τῶν ὁποίων πολλαὶ εἶναι ἀδύνατον νὰ μείνωσι χωρὶς ἀπόκρισιν, καὶ ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος σώρευσον τὰς σωματικὰς μου ἀσθενείας, τὰς ὁποίας τὸ γῆρας αὐξάνει καθ' ἡμέραν, καθὼς ἀφ' ἑαυτοῦ σου τὸ καταλαμβάνεις, ἐὰν ἐγήρασες καὶ σὺ καθὼς ἐγώ, ὅλα ταῦτα ζύγισον εἰς τὴν ζυγαρίαν τοῦ νοός σου καὶ θέλεις ἀπορήσει, ὅχι ὅτι δὲν σὲ γράφω, ἀλλ' ὅτι καὶ ζῶ ἔως τοῦ νῦν, καὶ ἀναπνέω τὸν ἀέρα. Ἐνόμισες, φίλε μου Πρωτοψάλτα, ὅτι μ' ἐνόησας μὲ τὴν ἐπιστολὴν ἣτις περιεῖχε τὰς πολλὰς καὶ πολλῶν νοσημάτων θεραπευτικὰς ἐρωτήσεις καὶ διὰ τοῦτο ζητεῖς συγχώρησιν. Ἐγὼ ἐξ ἐναντίας στοχάζομαι τὰς τοιαύτας ἐπιστολάς σου ὡς παρηγορίαν τῶν πολλῶν μου πόνων καὶ κόπων. Ἐπειδὴ κινουσι τὸ λυπηρὸν καὶ σοβαρὸν μου πρόσωπον εἰς γέλωτα· τὸ περὶ κασιδάς μάλιστα, φίλε μου, ἐρώτημα ἦτον τόσον νόστιμον, ὥστε καὶ ἀκόμη τώρα μετὰ μηνῶν πολλῶν παρέλευσιν ἐνθυμούμενος αὐτὸ δὲν ἤμπορῶ νὰ κρατήσω τὸν γέλωτα. Ἄρα τόσον ἄθλιοι εἶναι οἱ ἰατροὶ σας, ὥστε ἂν κασιδιάσῃ τις, εἶναι ἀνάγκη νὰ προσμένῃ τὸν καθαρισμόν τῆς ἀθλιωτάτης κασιδιασμένης του κεφαλῆς ἀπὸ τῶν φωτισμένων Παρισίων τὴν πόλιν; δὲν τὸ πιστεύω! μὲ ὄλον τοῦτο μῆτε ἀπίθανον παντάπασι μὲ φαίνεται, ὅταν συλλογισθῶ, ὅτι ἡ πλουσία καὶ μεγάλη πόλις Σμύρνη, ἐχθρεύεται τὰ φῶτα ὡς τὸν διάβολον, καὶ σταυροκοπεῖται, ὅταν ἀκούσῃ ἐπιστημῶν ὄνομα. Εἰς τοιαύτην μισόσοφον πόλιν τί παράξενον, φίλε μου, ἐὰν εὐρέσκωνται καὶ ἄσοφοι ἰατροί; Καὶ ἡξεύρεις τὴν παροιμίαν ὅμοιος τὸν ὅμοιον ἀγαπᾷ καὶ διὰ νὰ σὲ ἐξηγήσω σαφέστερον τί νοῶ, ὑπό-

θες, φίλε Πρωτοψάλτα, ὅτι ὁ κορυφαῖος τῶν ἱατρῶν, ὁ θει-
 ὄτατος Ἰπποκράτης ἀνεβίωσε καὶ ἤλθε πάλιν εἰς τὴν Ἑλ-
 λάδα, καὶ ἐρώτησον τὸν ἑαυτὸν σου ὅποιαν πόλιν ἤθελε
 διαλέξει ὡς θέατρον τῆς σοφίας του, καὶ ποῦ ἤθελεν ὑπά-
 γει νὰ ἱατρεύῃ κασίδας, καὶ ἄλλας παντοδαπὰς ἀρρω-
 στίας; ὄχι βέβαια εἰς τοὺς φίλους τῆς βαρβαρότητος Σμυρ-
 ναίου, ἀλλ' εἰς τοὺς Χίους, εἰς τοὺς Κυδωνιάτας, ὅπου
 εὐρίσκει γυμνάσια καὶ διδασκάλους τῶν μαθημάτων, τὰ
 ὅποια παραδίδονται εἰς τὴν φωτισμένην Εὐρώπην. Τὸ πα-
 χυλὸν τοῦτο παράδειγμα, φίλε Πρωτοψάλτα, ὄχι σύ, τὸν
 ὅποιον ἡ φύσις ἐστόλισε μὲ νοῦν, ἀλλὰ καὶ οὗτινος ἡ
 κεφαλή ἤθελεν εἶσθαι γεμισμένη μὲ ἄχυρα, εὐκολα θέλει
 τὸ καταλάβει· ἀντὶ τοῦ νὰ ζητῆς ἱατρικὸν τῆς σωματι-
 κῆς, δὲν ἤξεύρω ποίας Σμυρναϊκῆς κεφαλῆς, κασίδας,
 ἔπρεπε νὰ ζητήσῃς θεραπείαν τῆς χειροτέρας ἀπ' ὅλας
 τὰς κασίδας, τῆς κασίδας τῆς ἀμαθείας καὶ μισομαθείας,
 ἣτις ἐκυρίευσε τῶν Σμυρναίων τὰς κεφαλὰς, καὶ διὰ τὴν
 ὅποιαν ἐντρέπομαι νὰ λέγω ὅτι ἐγεννήθη εἰς τὴν πόλιν
 αὐτῶν. Τότε μάλιστα καλύπτει τὸ πρόσωπόν μου ἡ ἐν-
 τροπή αὕτη, ὅταν οἱ Γάλλοι, (οἱ ὅποιοι ἄρχισαν καὶ πε-
 ριεργάζονται τὴν εἰς τὸ καλὸν κίνησιν καὶ προκοπὴν τῆς
 Ἑλλάδος), ἐπαινῶσιν εἰς τὰς ἐφημερίδας των τοὺς Χίους
 καὶ τοὺς Κυδωνιάτας, ὡς προθυμομένους νὰ καθαρισθῶσι
 ἀπὸ τὴν τρομερὰν τῆς ἀμαθείας κασίδα, περὶ δὲ τῶν
 Σμυρναίων, ὡς περὶ νεκρῶν, δὲν ἀναφέρωσι τίποτε. Ταῦτα,
 φίλε Πρωτοψάλτα, μακρύτερα ἀπ' ὅ,τι ἐμελέτων μὲ ἠνά-
 γκασε νὰ σὲ γράψω ἢ κατέχουσα τὴν ταλαίπωρον Σμύρ-
 νην κασίδα. Ὅσον εἶναι εὐκόλος ἡ θεραπεία της, τόσον
 εἶναι μεγαλητέρα ἡ καταισχύνη τῶν προεστώτων καὶ ἀρ-
 χόντων τῆς Σμύρνης, πρὸς τοὺς ὁποίους, ἂν τὸ κρίνης
 εὐλογον, κοινοποιήσον ὅσα σὲ γράφω. Εἶπέ τους μάλιστα
 τοῦτο, ὅτι ἂν αὐτοὶ δὲν φροντίσωσι νὰ θεραπεύσωσι τῆς

πόλεως αὐτῶν τὴν κασίδα, ὡς ἐθεράπευσαν οἱ Χῖοι καὶ οἱ Κυδωνιάται τὴν ἰδικήν των, μόλις ὁ κοινὸς εἰς ὅλους θάνατος θέλει τοὺς κλείσῃ τοὺς ὀφθαλμούς, καὶ οἱ μετ' αὐτοὺς προεστῶτες θέλουν ξεκασιδιάσει τὴν Σμύρνην.

Ὅθεν ἄς συμπεράνωσιν ἐκ τούτου πόσον ἀνόητον καὶ πόσον αἰσχρὸν πράγμα εἶναι τὸ νὰ ἀφήσωσιν εἰς ἄλλους τὴν τιμὴν καὶ δόξαν τοῦ καλοῦ, τοῦ ὁποίου αὐτουργοὶ δύνανται καὶ χρεωστοῦν νὰ γίνουν αὐτοί.

ΤΕΛΟΣ

ΥΠΟ ΤΗΝ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΝ ΤΗΣ Α. Μ. ΤΗΣ ΒΑΣΙΛΙΣΣΗΣ
ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΠΡΟΣ ΔΙΑΔΟΣΙΝ ΩΦΕΛΙΜΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ
ΣΩΜΑΤΕΙΟΝ ΑΝΕΓΝΩΡΙΣΜΕΝΟΝ

25

25

ΓΕΩΡΓΙΟΥ Α. ΣΩΤΗΡΙΟΥ

ΕΦΟΡΟΥ ΤΩΝ ΒΥΖΑΝΤΙΝΩΝ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΩΝ

Η

ΑΓΙΑ ΣΟΦΙΑ

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ

ΙΣΤΟΡΙΑ ΚΑΙ ΤΕΧΝΗ

ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΠΩΛΗΣΙΣ
ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ΙΩΑΝΝΟΥ Ν. ΣΙΔΕΡΗ
ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

1917

ΔΡΑΧΜ. 1.00

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΒΟΥΛΓΑΡΙΑ